

Bind 9 af 15

Udvalgte værker af Lenin

September 1917 – november 1917

Staten og Revolutionen

Marxismens lære om statens og proletariatets opgaver under revolutionen

Indholdsfortegnelse

Til den danske udgave	7
Forord til første russiske oplag	11
Forord til andet russiske oplag	12

I. Klassesamfund og stat

1. Staten – et produkt af klasse modsætningernes uforsonlighed	13
2. Særlige formationer af bevæbnede mennesker, fængsler osv.	16
3. Staten – et redskab til udbytning af den undertrykte klasse	19
4. Statens »bortdøen« og revolution med magt	23

II. Staten og revolutionen.

Erfaringerne fra 1848-1851

1. På revolutionens tærskel	29
2. Revolutionens resultater	33
3. Marx' formulering af problemet i 1852	39

III. Staten og revolutionen.

Erfaringerne fra Pariserkommunen 1871, Marx analyse

1. Hvori bestod det heroiske i kommunardernes forsøg?	42
2. Hvad skal man sætte i stedet for det sønderslåede statsmaskineri?	46
3. Parlamentarismens ophævelse	50
4. Organisering af nationens enhed	56
5. Tilintetgørelse af snylterstaten	59

IV. Fortsættelse.

Supplerende redegørelse af Engels

1. Om boligspørgsmålet	62
2. Polemik mod anarkisterne	65
3. Et brev til Bebel	69
4. Kritik af udkastet til Erfurt-programmet	71
5. Engels' indledning fra 1891 til Marx' Borgerkrigen . .	78
6. Engels om demokratiets overvindelse	83

V. Det økonomiske grundlag for statens bortdøen

1. Problemstillingen hos Marx	86
2. Overgangen fra kapitalisme til kommunisme	88
3. Det kommunistiske samfunds første fase	94
4. Det kommunistiske samfunds højere fase	97

VI. Opportunisternes forfladigelse af marxismen

1. Plekhanovs polemik mod anarkisterne	105
2. Kautskys polemik mod opportunisterne	106
3. Kautskys polemik mod Pannekoek	113
Efterskrift til første oplag	122
Noter	123
Navneregister	127

Til den danske udgave

Lenin skrev *Staten og Revolutionen* i månederne august-september 1917, i en periode, hvor han måtte »gå under jorden« på grund af den borgerlige regerings forfølgelser. Manuskriptet blev altså affattet efter februarrevolutionen (martsrevolutionen) samme år, men før oktoberrevolutionen (novemberrevolutionen). Et planlagt kapitel om erfaringerne fra revolutionen 1905-07 og februarrevolutionen nåede Lenin ikke at skrive.

Forarbejder til skriftet var imidlertid gjort i Svejts allerede i januar-februar 1917 under titlen *Marxismen om Staten*. Disse forarbejder kan lasses på russisk i Lenins Samlede Værker, bd. 33, 5. udgave, eller på engelsk eller tysk i oversættelser af 4. udgave af Lenins Værker. Et uddrag af forarbejderne findes på dansk som tillæg til Marx' Kritik af Gotha-programmet.

Baggrunden for Lenins arbejde var revolutionære bevægelser vækst i mange lande under den imperialistiske krigs vilkår og den statsmonopolistiske kapitalismes opkomst, den forfladigelse, som problemerne omkring staten, bourgeoisiets diktatur, proletariatets diktatur og revolutionen undergik i skrifter af II Internationales opportunistiske ledere, anarkisternes forkastelse af alt statsvæsen og nødvendigheden af at orientere den revolutionære arbejderbevægelse i alle lande om Marx' og Engels' syn på disse problemer og at klarlægge forbindelsen mellem kampen for demokrati og kampen for den socialistiske revolution.

Også før 1917 havde Lenin haft sammenhængen mellem statens klassenatur, demokratiets art og revolutionens opgaver til behandling. I denne danske udgave af Udvalgte Værker finder man således i bd. 4 det betydningsfulde skrift fra 1905: *To Slags Taktik i den Demokratiske Revolution*.

Staten og Revolutionen

Efter den socialistiske revolutions sejr skulle utallige nye, ikke tidligere behandlede opgaver løses. Dette behandles af Lenin f.eks. i *Om Partiprogrammet* og i *Om Arbejdet På Landet* (se bd. 11). Her og andre steder behandler Lenin forholdet til småbønder og middelbønder og afviser anvendelse af magt og tvang over for dem. Han redegør for bureaukratismens bekæmpelse, valgrettens udstrækning osv. I artiklen *Hilsen til de Ungarske Arbejdere* (se bd. 11) formulerer Lenin sætningen: »Det proletariske diktators væsen ligger ikke i magtanvendelse alene, og ikke hovedsagelig i magtanvendelse. Dets inderste væsen ligger i den organiserthed og disciplin, hvormed de arbejdendes fortrøp, deres avantgarde, deres eneste fører, proletariatet, optræder.«

På samme tid måtte sovjetstaten ikke blot militært kæmpe for sin beståen, men også tilbagevise antisovjetismens propagandaoffensiv. Lenin svarede bl.a. med skriftet *Den Proletariske Revolution og Renegaten Kautsky* (se bd. 11).

Om opgaverne under opbygningen af sovjetstaten og den socialistiske samfundsøkonomi kan man i denne sammenhæng læse artiklerne *Et Storstilet Initiativ* (se bd. 11) og *Økonomi og Politik i Proletariatets Diktators Epoke* (se bd. 11).

Lenin arbejdede bestandigt ud fra Marx' metode, som han karakteriserer med disse ord:

»Hele Marx' teori er udviklingsteorien – i den mest konsekvente, mest fuldkomne, mest gennemtænkte og indholdsrige form – anvendt på den moderne kapitalisme. Ganske naturligt opstod for Marx spørgsmålet om at anvende denne teori på kapitalismens forestående sammenbrud og på den *fremtidige* kommunismes *fremtidige* udvikling ... Marx stiller spørgsmålet om kommunismen sådan, som naturforskeren ville stille spørgsmålet med hensyn til lad os sige en ny biologisk afart, når man ved, at den er opstået på den eller den måde og modificerer sig i den og den bestemte retning ... Det første, som hele udviklingsteorien og hele videnskaben overhovedet ganske nøje har fastslået, er den omstændighed ... at der historisk utvivlsomt må findes et særligt stadium eller en særlig etape, hvor overgangen fra kapitalismen til kommunismen sker.«

Redaktionen

Forord til første russiske oplag

Spørgsmålet om staten får i øjeblikket særlig betydning såvel i teoretisk som i praktisk-politisk henseende. Den imperialistiske krig har i allerhøjeste grad fremskyndet og skærpet den proces, hvorved den monopolistiske kapitalisme forvandles til en statsmonopolistisk kapitalisme. Staten smelter mere og mere intimt sammen med de al-mægtige kapitalistsammenslutninger, og dens uhyrlige undertrykkelse af de arbejdende masser bliver endnu mere uhyrlig. De fremskredne lande – vi taler her om landet bag fronten – forvandles til militære tvangsarbejdsanstalter for arbejderne.

Den uhørte rædsel og nød, som den vedvarende krig fører med sig, gør massernes stilling uudholdelig og forøger deres forbitrelse. Det er tydeligt, at den internationale proletariske revolution er i vækst. Spørgsmålet om dens forhold til staten får praktisk betydning.

Opportunismens elementer, der hobede sig op under de foregående årtiers forholdsvis fredelige udvikling, har skabt den socialchauvinistiske strømning, der er fremherskende i de officielle socialistiske partier i hele verden. Denne strømning – Plekhanov, Potresov, Bresjkovskaja, Rubanovitj, dernæst i en let tilsløret form d'herrer Tsereteli, Tjernov og co. i Rusland, Scheidemann, Legien, David o.a. i Tyskland, Renaudel, Guesde, Vandervelde i Frankrig og Belgien, Hyndman og fabianerne i England osv., osv.) – socialisme i ord, chauvinisme i praksis – kendetegnes af den nederdrægtige og lakajagtige måde, hvorpå »socialismens« »førere« tilpasser sig ikke alene efter »deres« nationale bourgeoisier, men netop også efter

»deres« stats interesser, for de fleste såkaldte stormagter har allerede længe udbyttet og underkuet en hel række små og svage nationer. Den imperialistiske krig er jo netop en krig om opdelingen og nyopdelingen af den slags bytte. Kampen om de arbejdende massers frigørelse fra bourgeoisiets indflydelse i almindelighed og det imperialistiske bourgeois i særdeleshed er umulig uden kamp mod de opportunistiske fordomme med hensyn til »staten«.

Vi betragter først Marx' og Engels' statslære, idet vi beskæftiger os særlig indgående med de sider af denne lære, der er gået i glemme eller er blevet forvansket i opportunistisk retning. Dernæst vil vi specielt give os af med Karl Kautsky, hovedrepræsentanten for disse forvanskninger og den bedst kendte fører for II Internationale (1889–1914), der har lidt et så ynkeligt sammenbrud i denne krig. Endelig vil vi drage konklusionen af erfaringerne fra de russiske revolutioner i 1905 og navnlig i 1917. Det ser nu (i begyndelsen af august 1917) ud til, at denne sidste afslutter den første fase af sin udvikling. Imidlertid kan hele denne revolution overhovedet kun forstås som et led i den kæde af socialistiske proletariske revolutioner, der fremkaldes af den imperialistiske krig. Spørgsmålet om forholdet mellem proletariatets socialistiske revolution og staten får således ikke blot en praktisk-politik, men også en højst aktuell betydning, fordi det er spørgsmålet om, hvordan man skal gøre det begribeligt for masserne, hvad de i den nærmeste fremtid skal gøre for at befri sig for kapitalens åg.

August 1917

Forfatteren

Forord til andet russiske oplag

Nærværende andet oplag bliver trykt næsten uden ændringer. Kun afsnit 3 i kapitel II er tilføjet.

Moskva, den 17. december 1918

Forfatteren

I. Klassesamfund og stat

1. Staten – et produkt, af klassemodsatningernes uforsonlighed

Marx' lære får nu samme skæbne, som så tit i historien er blevet dét til del, der er skabt af revolutionære tænkere og førere i de undertrykte klassers frigørelseskamp. Så længe de store revolutionære var i live, havde undertrykkende klasser kun stadige forfølgelser tilovers for dem, deres lære blev mødt med den vildeste forbitrelse, det mest rasende had, den mest tøjlesløse løgne- og bagvaskelseskampagne. Efter deres død forsøger man at gøre dem til harmløse helgenbilleder, så at sige at kanonisere dem, indrømme deres navn et vist ry, for at »trøste« de undertrykte klasser og tage dem ved næsen, idet man udhuler den revolutionære læres indhold, bryder dens revolutionære brod af og forfladiger den. Bourgeoisiet og opportunisterne inden for arbejderbevægelsen finder nu hinanden i en sådan »bearbejdelse« af marxismen. Man glemmer, tilsidesætter og forvansker lærens revolutionære side, dens revolutionære sjæl. Det, der er antageligt eller synes at være antageligt for bourgeoisiet, fremhæver og roser man. Alle socialchauvinister er nu til dags »marxister« – lad være at smile! Og stadig hyppigere taler tyske borgerlige lærde, hvis speciale endnu i går var marxismens udryddelse, om den »nationaltyske« Marx, som skal have opdraget de arbejderorganisationer, der er organiseret så glimrende til brug for røverkrigen!

Da sagen ligger sådan, og da forvanskningerne af marxismen har fået en så uhørt udbredelse, består vor op-

gave i første linie i at *rekonstruere* Marx' virkelige lære om staten. Til det formål er det nødvendigt at anføre en hel række lange citater fra Marx' og Engels' egne værker. Selvfølgelig vil de lange citater gøre fremstillingen tung og på ingen måde gøre forståelsen lettere. Det er imidlertid aldeles umuligt at komme uden om dem. Alle eller i det mindste alle afgørende steder fra Marx' og Engels' værker om spørgsmålet staten må ubetinget citeres så fuldstændigt som muligt, for at læseren kan danne sig en selvstændig mening om alle de synspunkter, som den videnskabelige socialismes grundlæggere har fremsat, og om disse synspunkters udvikling, men dernæst også for dokumentarisk at påvise og anskueliggøre, hvordan de er blevet forvansket af den »kautskyanisme«, der råder i dag.

Vi begynder med Fr. Engels' mest udbredte værk: *Familiens, Privatejendommens og Statens Oprindelse*, der allerede 1894 udkom i 6. oplag i Stuttgart. Vi bliver nødt til at oversætte citaterne fra de tyske originaltekster, fordi de talrige russiske oversættelser for det meste enten er ufuldstændige eller yderst utilfredsstillende.

»Staten,« siger Engels, idet han sammenfatter sin historiske analyse, »er altså ingeniende en magt, der er blevet påtvunget samfundet udefra, lige så lidt er den 'den etiske idées virkeliggørelse', 'fornuftens billede og virkeliggørelse', som Hegel påstår. Den er tværtimod et produkt af samfundet på et bestemt udviklingstrin, den er en indrømmelse af, at dette samfund har indviklet sig i en uløselig selvmodsigelse og er blevet spaltet i uforsonlige modsætninger, som det er ude af stand til at mane bort. Men for at disse modsætninger, klasser med modstridende økonomiske interesser, ikke skal fortære sig selv og samfundet i en frugtesløs kamp, er en magt, som tilsyneladende står over samfundet, blevet nødvendig, en magt, der skal dæmpe konflikten og holde den inden for 'ordenens' skranker, og denne magt, der er udgået fra samfundet, men stiller sig over det og mere og mere fjerner sig fra det, er staten.« (S.177–178 i 6. tyske udgave.) (1)

Her er marxismens grundtanke om statens historiske rolle og betydning udtrykt med fuld klarhed. Staten er et produkt af og et udtryk for klasse modsætningernes

uforsonlighed. Staten opstår hvor, når og i den grad klasse modsætningerne objektivt *ikke kan forsones*. Og omvendt: statens eksistens beviser, at klasse modsætningerne er uforsonlige.

Netop på dette vigtigste og grundlæggende punkt begynder forvanskningen af marxismen, der hovedsagelig sker i to retninger.

På den ene side ser vi, at de borgerlige og navnlig de småborgerlige ideologer – der under ubestridelige historiske kendsgerningers vægt må indrømme, at staten kun eksisterer der, hvor der findes klasse modsætninger og klassekamp – »forbedrer« Marx på den måde, at staten fremtræder som organ for *klasseforsoningen*. Ifølge Marx kunne staten hverken opstå eller bestå, hvis en forsoning af klasserne havde været mulig. Hos de småborgerlige og filistrøse professorer og skribenter fremstilles det sådan – med idelige velvillige henvisninger til Marx! – at staten netop tjener til klassernes forsoning. Ifølge Marx er staten et organ for klasseherredømme, et organ for den ene classes *undertrykkelse* af den anden, den betyder oprettelse af en »orden«, der ophøjer denne undertrykkelse til lov og fæstner den ved at dæmpe konflikten mellem klasserne. Efter de småborgerlige politikeres anskuelse er ordenen netop klassernes forsoning og ikke den ene classes undertrykkelse af den anden, at dæmpe konflikten skulle betyde at forsones og ikke at fratage de underkuede klasser bestemte kampmidler og -metoder til at styrte undertrykkerne med.

Under revolutionen i 1917, da spørgsmålet om statens betydning og rolle netop rejste sig i hele sin væld, rejste sig praktisk som et spørgsmål om øjeblikkelig aktion og tilmed masseaktion, sank f.eks. alle socialrevolutionære (2) og mensjevikker (3) straks og fuldstændigt ned til den småborgerlige teori om »statens forsoning« af klasserne. De utallige resolutioner og artikler, som disse to partiers politikere har forfattet, er fuldkommen gennemsyret af denne småborgerlige og filistrøse »forsonings«teori. At staten er et magtredskab for en bestemt klasse, der ikke kan forsones med sin antipode (den klasse, der er dens modsætning), det er det småborgerlige demokrati aldrig i stand til at begribe. Forholdet til staten er et af de mest anskuelige vidnesbyrd om, at vore socialrevolutionære og mensjevikker slet ikke er socialister (hvad vi bolsjevikker

altid har påvist), men småborgerlige demokrater med en næsten-socialistisk fraseologi.

På den anden side er der den »kautskyanske« forvanskning af marxismen, som er langt mere raffineret. »Teoretisk« benægtes det hverken, at staten er et organ for et klasseherredømme, eller at klasse modsætningerne er uforsonlige. Men man undlader at tage hensyn til følgende, eller man tilslører det: hvis staten er et produkt af klasse modsætningernes uforsonlighed, hvis den er en magt, der står over samfundet og »mere og mere fjerner sig fra det«, så er det klart, at den underkuede klasses befrielse er umulig ikke alene uden revolution med magt, *men også uden tilintetgørelse* af det statsapparat, som den herskende klasse har skabt, og i hvilket denne »fjerner sig« kommer til udtryk. Denne konklusion, der teoretisk er selvindlysende, har Marx, hvad vi vil få at se nedenfor, draget med den største bestemthed på grundlag af en konkret historisk analyse af revolutionens opgaver. Og netop denne konklusion har Kautsky – vi vil udførligt påvise dette i den videre fremstilling – ... »glemt« og forvansket.

2. Særlige formationer af bevæbnede mennesker, fængsler osv.

»I modsætning til den gamle gensordning« (slægts- eller klanordning), fortsætter Engels, »kendetegnes staten for det første ved inddelingen af statens medlemmer efter territorium...« Os forekommer denne inddeling »naturlig«, men den har krævet en langvarig kamp mod den gamle organisation efter stammer eller slægter.

»...Det næste er oprettelsen af en offentlig myndighed, som ikke mere falder umiddelbart sammen med, at befolkningen selv organiserer sig som væbnet magt. Denne særlige, offentlige myndighed er nødvendig, fordi det efter spaltningen i klasser er blevet umuligt at have en selvvirkende bevæbnet organisation af befolkningen... Denne offentlige myndighed findes i enhver stat, den består ikke blot af bevæbnede mennesker, men også af tilbe-

hør af ting, alle slags fængsler og tvangsanstalter, som genssamfundet« (klansamfundet) »intet kendte til ...« (4)

Engels udvikler nærmere definitionen af den »magt«, der kaldes staten, den magt, der er udgået fra samfundet, men som stiller sig over det og mere og mere fjerner sig fra det. Hvori består denne magt i hovedsagen? I særlige formationer af bevæbnede mennesker, der har fængsler osv. til deres rådighed.

Vi er berettiget til at tale om særlige formationer af bevæbnede mennesker, fordi den offentlige myndighed, der er ejendommelig for enhver stat, »ikke mere umiddelbart falder sammen med« en bevæbnet befolkning, med befolkningens »selvvirkende bevæbnede organisation«.

Som alle store revolutionære tænkere søger Engels at lede de klassebevidste arbejderes opmærksomhed hen på netop det, der forekommer de toneangivende spidsborgere at være mindst bemærkelsesværdigt, mest tilvant, og som forekommer dem helligt på grund af fordomme, som ikke alene er rodfæstede, men forstenede, kan man sige. Den stående hær og politiet er statsmagtens hovedvåben, men – kan det da være anderledes?

For det uhyre flertal af europæere ved slutningen af det 19. århundrede, som Engels netop henvendte sig til, og som ikke selv havde oplevet eller på nært hold iagttaget en eneste stor revolution, så det ud, som om det ikke kunne være anderledes. For dem er det fuldstændig uforståeligt, hvad »befolkningens selvvirkende bevæbnede organisation« er for noget. På spørgsmålet om, hvorfor det er blevet nødvendigt at have særlige formationer af bevæbnede mennesker (politi, stående hær), der står over samfundet og fjerner sig fra det, er den vesteuropæiske og russiske filister tilbøjelig til at svare med et par fraser, han har lånt hos Spencer eller Mikhailovskij, idet han henviser til, at det offentlige liv er blevet mere kompliceret, at funktionerne differentieres og lignende.

En sådan henvisning ser »videnskabelig« ud og er vel egnet til at dysse spidsborgeren i søvn, idet den tilslører det vigtigste og grundlæggende: samfundets spaltning i klasser, der står uforsonlig fjendtligt over for hinanden.

Hvis der ikke eksisterede en sådan spaltning, ville »befolkningens selvvirkende bevæbnede organisation ad-

skille sig fra den primitive organisation, der består hos en flok kæppebevæbnede aber eller hos urmenneskene eller i klansamfundet, ved sin komplicerede opbygning, sin teknihs højde osv., men en sådan organisation ville dog være mulig.

Den er umulig, fordi det civiliserede samfund er splittet i fjendtlige og oven i købet uforsonlig fjendtlige klasser, hvis »selvvirkende« bevæbning ville føre til en væbnet indbyrdes kamp. Staten opstår, der skabes en særlig magt, der dannes særlige formationer af bevæbnede mennesker, og enhver revolution, der ødelægger statsapparatet, viser os den utilslørede klassekamp, viser os tydeligt, hvorledes den herskende klasse bestræber sig for igen at skabe særlige formationer af bevæbnede mennesker, der står i dens tjeneste, og hvorledes den undertrykte klasse tragter efter at skabe en ny organisation af denne art, der er i stand til at tjene ikke udbytterne, men de udbyttede.

I den anførte betragtning stiller Engels teoretisk det samme spørgsmål, som enhver stor revolution stiller os praktisk, anskueligt og tilmed i en masseaktions målestok, nemlig spørgsmålet om vekselsforholdet mellem de »særlige« formationer af bevæbnede mennesker og »befolkningens selvvirkende bevæbnede organisation«. Vi skal se, hvilke konkrete illustrationer til dette spørgsmål erfaringerne fra de europæiske og de russiske revolutioner har givet.

Men lad os vende tilbage til Engels' fremstilling.

Han henviser til, at denne offentlige myndighed undertiden, f.eks. hist og her i Nordamerika, er svag (det drejer sig om en for det kapitalistiske samfund sjælden undtagelse og om de dele af Nordamerika, hvor den frie kolonist var fremherskende i landets før-imperialistiske periode), men at den i al almindelighed bliver stærkere:

»Men den offentlige magt bliver stærkere i samme grad, som klasse modsætningerne inden for staten skærpes, og som staterne, der sætter grænser for hinanden, bliver større og tættere befolket – se blot på vore dages Europa, hvor klassekamp og erobringskonkurrence har skruet den offentlige magt op til en højde, hvor den truer med at opsluge hele samfundet, ja, selv staten...« (5)

Dette blev skrevet så tidligt som i begyndelsen af 90'erne i forrige århundrede. Engels' sidste forord er dateret 16. juni 1891. Dengang var overgangen til imperialismen – opfattet både i betydningen: trusternes fuldstændige herredømme, og i betydningen: kæmpebankernes almagt, samt i betydningen: storslået kolonipolitik osv. – først lige begyndt i Frankrig, og endnu svagere var den i Nordamerika og Tyskland. Siden da har »erobringskonkurrencen« gjort gigantiske fremskridt, så meget mere som jordkloden ved begyndelsen af det 20. århundredes andet tiår definitivt var blevet opdelt mellem disse »konkurrerende erobrere«, dvs. de store røverstater. Rustningerne til vands og til lands er siden da vokset utroligt, og røverkrigen 1914–1917 om, hvem der skulle beherske verden: England eller Tyskland, og om, hvordan byttet skulle deles, har drevet den røveriske statsmagts »opslugen« af alle samfundskræfter frem til en fuldstændig katastrofe.

Engels kunne allerede i 1891 pege på »erobringskonkurrencen« som et af de vigtigste kendetegn på stormagternes udenrigspolitik, mens de socialchauvinistiske slyngler i årene 1914–1917, da netop denne yderst skærpede konkurrence havde fremkaldt den imperialistiske krig, tilslører forsvaret for »deres« bourgeois røverinteresser med fraser om »fædrelandsforsvar«, om »forsvar for republikken og revolutionen« osv.

3. Staten – et redskab til udbytning af den undertrykte klasse

Til opretholdelse af en særlig, over samfundet stående offentlig myndighed er skatter og statsgæld nødvendige.

»Som indehavere af den offentlige magt og retten til skatteopkrævning,« skriver Engels, »står embedsmændene nu som samfundets organer over samfundet. Den frie agtelse, der villigt blev ydet gensforfatningens organer, er dem ikke nok, selv om de kunne opnå den...« Der skabes særlige love for at gøre embedsmændene hellige og ukrænkelige. »Den mest lurvede politibetjent... har mere 'autoritet' end alle genssamfundets organer tilsammen, men civilisationens mægtigste fyrste og største statsmand eller

feltherre kan misunde den ringeste gensforstander (6) den frivillige og ubestridte agtelse, som blev ham til del.«

Her rejses spørgsmålet om embedsmændenes privilegerede stilling som statsmagts organer. Det grundlæggende er: hvad er det, der stiller dem *over* samfundet? Vi vil få at se, hvordan dette teoretiske spørgsmål blev løst i praksis af Pariserkommunen i 1871 og tilsløret reaktionært af Kautsky i 1912.

»Da staten er opstået af trangen til at holde klassemod-sætningerne i tømme, da den imidlertid samtidig er opstået midt i konflikten mellem disse klasser, så er den i reglen den mægtigste, den økonomisk herskende klasses stat, og denne klasse bliver ved dens hjælp også den politisk herskende og får således nye midler til at underkue og udbytte den undertrykte klasse ...«. Ikke blot den antikke stat og lensstaten var organer for udbytning af slaverne og de livegne, men også »den moderne repræsentationsstat er et redskab for kapitalens udbytning af lønarbejdet. Undtagelsesvis forekommer der imidlertid perioder, i hvilke de kæmpende klasser er så nær ved at holde hinanden i ligevægt, at statsmagten som tilsyneladende mægler for en tid får en vis selvstændighed over for begge parter ...« (7) Således f.eks. enevælden i det 17. og 18. århundrede, bonapartismen under det første og andet kejserdømme i Frankrig og Bismarck i Tyskland.

Og således – tilføj vi på egen hånd – Kerenskijs regering i det republikanske Rusland, efter den er gået over til at forfølge det revolutionære proletariat på et tidspunkt, da sovjetterne takket være de småborgerlige demokraters førerskab allerede er magtesløse, og bourgeoisiet endnu ikke er tilstrækkelig stærkt til ligefrem at jage dem fra hinanden.

I den demokratiske republik, fortsætter Engels, »udøver rigdommen sin magt indirekte, men så meget sikrere,« nemlig for det første ved »direkte embedsmandskorruption« (Amerika) og for det andet ved »alliancen mellem regering og børs« (Frankrig og Amerika). (8)

I dag har imperialismen og bankernes herredømme »udviklet« disse to metoder, ved hvis hjælp man kan forfægte

og virkeliggøre rigdommens almagt i en hvilken som helst demokratisk republik, til en usædvanlig kunst. Da for eksempel hr. Paltjinskij allerede i den demokratiske republiks første måneder i Rusland – så at sige da det unge ægteskab mellem »socialisterne« (de socialrevolutionære og mensjevikkerne) og bourgeoisiet fejrede sine hvedebrødsdage – i koalitionsregeringen saboterede alle de forholdsregler, der skulle holde kapitalisterne, deres rovgriskhed og deres udplyndring af statskassen ved hærleverancer i tømme, og da så hr. Paltjinskij trådte ud af ministeriet (hvor han selvfølgelig blev erstattet af en anden hr. Paltjinskij, der var nøjagtig ligesådan), blev han af kapitalisterne »belønnet« med et lille ben, der indbragte 120.000 rubler om året – hvad kalder man så det? Direkte bestikkelse eller indirekte? Alliance mellem regeringen og syndikaterne eller »kun« venskabelige forbindelser? Hvilken rolle spillede d'herrer Tjernov og Tsereteli, Avksentjev og Skobelev? Er de »direkte« i forbund med de millionærer, der bestjæler statskassen, eller blot indirekte?

»Rigdommen«s almagt er også af den grund sikrere i den demokratiske republik, at den ikke er afhængig af den politiske mekanismes enkelte mangler, af en dårlig politisk skal om kapitalismen. Den demokratiske republik er den bedste politiske skal om kapitalismen, der kan tænkes, og derfor bygger kapitalen, efter at den (ved hjælp af Paltjinskij, Tjernov, Tsereteli og co.) har sat sig i besiddelse af denne bedste skal, sin magt på en så fast og sikker grund, at *ingen* vekslen hverken af personerne eller institutionerne eller partierne i den borgerlige demokratiske republik kan få denne magt til at vakle.

Det må endvidere fremhæves, at Engels med den største bestemthed betegner den almindelige stemmeret som et redskab for bourgeoisiets herredømme. »Den almindelige stemmeret,« siger han, idet han tydeligt nok støtter sig på det tyske socialdemokratis mangeårige erfaringer, »er en målestok for arbejderklassens modenhed. Mere kan og vil den aldrig blive i den nuværende stat.« (8a)

Småborgerlige demokrater som vore socialrevolutionære og mensjevikker og også deres tvillingbrødre, alle socialchauvinisterne og opportunisterne i Vesteuropa, ven-

ter sig netop »mere« af den almindelige valgret. De deler selv den forkerte opfattelse og søger at få folket til at tro på den, at den almindelige valgret »i den *nuværende* stat« er i stand til virkelig at give udtryk for, hvad den arbejdende befolknings flertal vil, og at sikre, at denne vilje gennemføres.

Vi kan her kun fastslå denne forkerte opfattelse, kun henviser til, at Engels' fuldkomne klare, nøjagtige og konkrete udtalelse hvert øjeblik forvanskes i de »officielle« (dvs. opportunistiske) socialistiske partiers propaganda og agitation. En udførlig klarlæggelse af, hvor forløjet hele denne opfattelse er, som Engels her forkaster, følger nedenfor i vor videre fremstilling af Marx' og Engels' synspunkter om den »nuværende« stat.

I sit mest populære værk sammenfatter Engels sine synspunkter i følgende ord:

»Staten har altså ikke eksisteret evigt. Der har eksisteret samfund, der klarede sig uden den, der ikke havde nogen anelse om stat og statsmagt. På et bestemt trin i den økonomiske udvikling, der nødvendigvis var forbundet med samfundets spaltning i klasser, blev staten på grund af denne spaltning en nødvendighed. Vi nærmer os nu med raske skridt et udviklingstrin i produktionen, hvor disse klassers tilstedeværelse ikke alene er holdt op med at være en nødvendighed, men bliver til en positiv hindring for produktionen. De vil falde bort, lige så uundgåeligt som de tidligere er opstået. Sammen med dem falder staten uundgåeligt. Det samfund, der nyorganiserer produktionen på grundlag af fri og lige forbindelser mellem producenterne, anbringer hele statsapparatet der, hvor det så vil høre hjemme: på museet for oldsager, ved siden af spinderokken og bronzeøksten.« (9)

Det er ikke ofte, man møder dette citat i det nuværende socialdemokratiske propaganda- og agitationslitteratur. Men selv når man støder på dette citat, betyder det i reglen kun et ærbødigt buk som foran et helgenbillede, dvs. det er en officiel tilkendegivelse af den ærbødighed, man nærer for Engels, uden noget forsøg på at begribe, hvilken dybtgående og vidtfavnende revolution denne »anbringelse af hele statsapparatet på museet for oldsager« forudsætter.

Man finder for det meste ikke engang forståelse af det, Engels betegner som statsapparat.

4. Statens »bortdøen« og revolution med magt

Engels' ord om statens »bortdøen« er så velkendte, de citeres så ofte og viser så udpræget, hvori den gængse forfalskning af marxismen til opportunisme består, at det er nødvendigt indgående at beskæftige sig med dem. Vi citerer hele den passus, hvorfra de er taget:

»Proletariatet sætter sig i besiddelse af statsmagten og forvandler først produktionsmidlerne til statsejendom. Men dermed ophæver det sig selv som proletariat, dermed ophæver det alle klasseforskelle og klasse modsætninger, og dermed også staten som stat. Det hidtidige samfund, der bevægede sig inden for klasse modsætninger, havde brug for staten, dvs. en organisation af vedkommende udbytende klasse til opretholdelse af sine ydre produktionsbetingelser, altså navnlig til med magt at holde den udbyttede klasse nede i den form for undertrykkelse (slaveri, livegenskab eller stavnsbånd, lønarbejde), som den bestående produktionsmåde betingede. Staten var hele samfundets officielle repræsentant, dets sammenfatning i et synligt organ, men den var det kun, for så vidt den var den klasses stat, som på sin tid selv repræsenterede hele samfundet: i oldtiden var den de slaveejende statsborgeres stat, i middelalderen lensadelens, i vor tid bourgeoisiets. I det den endelig faktisk bliver hele samfundets repræsentant, går den sig selv overflødig. Så snart der ikke mere findes nogen samfundsklasse, der skal holdes nede, så snart klasseherredømmet er fjernet og den kamp for den enkeltes eksistens afskaffet, som opstår på grund af det hidtidige anarki i produktionen, og altså de sammenstød og udskejelser, der udspringer heraf, er der ikke mere noget, der skal undertrykkes, og som kunne nødvendiggøre en særlig undertrykkelsesmagt, en stat. Den første handling, under hvilken staten virkelig optræder som repræsentant for hele samfundet – overtagelsen af produktionsmidlerne i samfundets navn – er samtidig dens sidste selvstændige handling som stat. Statsmagtens indgriben i samfundsforholdene bliver overflødig på det ene område

efter det andet og sover så hen af sig selv. I stedet for hersken over personer træder nu forvaltning af ting og ledelse af produktionsprocesser. Staten bliver ikke 'afskaffet', den dør bort. I forhold hertil må man måle frasen om den 'fri folkestat', altså både med hensyn til dens tidsbegrænsede agitatoriske berettigelse og med hensyn til dens endelige videnskabelige utilstrækkelighed, det samme gælder de såkaldte anarkisters krav om, at staten skal afskaffes fra den ene dag til den anden.« (Herrn Eugen Dührings *Umwälzung der Wissenschaft*, 3. oplag, s. 301–303.) (10)

Man kan uden fare for fejltagelser sige, at af denne overmåde tankerige betragtning af Engels har den socialistiske tænkning i de moderne socialistiske partier i virkeligheden kun tilegnet sig dét, at staten ifølge Marx »dør bort«, i modsætning til den anarkistiske lære om statens »afskaffelse«. At tilstudse marxismen på den måde er det samme som at reducere den til opportunisme, for ved en sådan »fortolkning« bliver kun den dunkle forestilling om en langsom, jævn, gradvis forandring tilbage, uden spring og storme, uden revolution. Statens »bortdøen« efter den gængse, almindeligt udbredte opfattelse, efter masseopfattelsen, om man så må sige, betyder utvivlsomt en tilsløring, hvis det ikke slet og ret er en fornægtelse af revolutionen.

Imidlertid er en sådan »fortolkning« den groveste forvanskning af marxismen, som kun bourgeoisiet har fordel af, og som teoretisk beror på, at man ikke tager hensyn til de vigtigste omstændigheder og overvejelser, som der f.eks. henvises til i den sammenfattende betragtning af Engels, som vi lige har citeret i sin helhed.

For det første: straks i begyndelsen af denne betragtning siger Engels, at proletariatet, der sætter sig i besiddelse af statsmagten, »dermed ophæver staten som stat«. Det er ikke »skik og brug« at tænke over, hvad det betyder. I almindelighed ignoreres det enten fuldstændigt eller anses for en slags »hegeliansk« »svaghed« hos Engels. I virkeligheden er erfaringerne fra en af de største proletariske revolutioner, erfaringerne fra Pariserkommunen 1871, kort udtrykt i disse ord, herom vil der blive talt mere udførligt andetsteds. Faktisk taler Engels her om, at den proletariske revolution »ophæver« *bourgeoisiets* stat, hvorimod ordene

om statens bortdøen sigter til resterne af den *proletariske* statsorganisme *efter* den socialistiske revolution. Den borgerlige stat »dør« ifølge Engels ikke »bort«, men *tilintetgøres* af proletariatet under revolutionen. Efter denne revolution dør den proletariske stat eller halvstat bort.

For det andet: staten er »en særlig undertrykkelsesmagt«. Engels giver her denne glimrende og yderst dybe definition så klart som overhovedet muligt. Men deraf følger, at bourgeoisiets »særlige undertrykkelsesmagt«, ved hvis hjælp en håndfuld rige folk undertrykker proletariatet og millioner af arbejdende, må erstattes af proletariatets »særlige undertrykkelsesmagt« til undertrykkelse af bourgeoisiet (proletariatets diktatur). Heri består netop »ophævelsen af staten som stat«. Heri består netop den »handling«, der hedder »overtagelse af produktionsmidlerne i samfundets navn«. Og det er uden videre klart, at et sådant skifte, hvorved den ene (borgerlige) »særlige undertrykkelsesmagt« afløses af den anden (proletariske) »særlige undertrykkelsesmagt«, under ingen omstændigheder kan ske som en »bortdøen« af staten.

For det tredje: udtrykket at »dø bort« og – endnu mere plastisk og farverigt – at »sove hen« bruger Engels ganske klart og bestemt om epoken *efter* statens »overtagelse af produktionsmidlerne i samfundets navn«, dvs. *efter* den socialistiske revolution. Vi ved alle, at »staten«s politiske form til den tid er det mest gennemførte demokrati. Men ikke en af opportunisterne, der skamløst forvansker marxismen, kommer i tanker om, at det altså her hos Engels drejer sig om, at *demokratiet* »sover hen« og »dør bort«. Det ser ved første øjekast meget mærkeligt ud. Men »uforståeligt« bliver det kun for den, der ikke har overvejet, at demokratiet *også* er en stat, og at følgelig også demokratiet vil forsvinde, så snart staten forsvinder. Den borgerlige stat kan kun revolutionen »tilintetgøre«. Staten overhovedet, dvs. det mest fuldkomne demokrati, kan kun »dø bort«.

For det fjerde: efter at Engels har opstillet sin berømte tese: »Staten dør bort«, oplyser han straks konkret, at denne tese er rettet både mod opportunisterne og mod anarkisterne. Tilmed står den konklusion ud fra tesen om »statens bortdøen«, der er rettet imod opportunisterne, først hos Engels.

Man kan vædde på, at af 10.000 mennesker, der har læst eller hørt om statens »bortdøen«, ved de 9.990 overhovedet ikke, eller kan ikke huske, at det *ikke alene* er mod anarkisterne, Engels har rettet sine konklusioner ud fra denne tese. Og af de evrige 10 mennesker ved de 9 sikkert ikke, hvad den »fri folkestat« var, og hvorfor angrebet på denne parole indeholder et angreb på opportunisterne. Således skriver man historie! Således tilpasses den store revolutionære lære umærkeligt efter det herskende filisteri. Den konklusion, der er rettet mod anarkisterne, blev gentaget og forfladiget tusinder af gange og banket ind i hovedet på folk i sin allersimpleste skikkelse og sad efterhånden lige så fast som en fordom. Men den konklusion, der var rettet imod opportunisterne, blev tilsøret og »glemt«!

Den »fri folkestat« var et programkrav og en gængs parole, som de tyske socialdemokrater havde opstillet i 70'erne. Noget som helst politisk indhold, bortset fra en spidsborgerlig, svulstig omskrivning af begrebet demokrati, har denne parole ikke. For så vidt man derved legalt antydede den demokratiske republik, var Engels rede til »for en tid« at lade denne paroles »berettigelse« gælde af agitatoriske grunde. Denne parole var imidlertid opportunistisk, for den gav ikke blot udtryk for en besmykkelse af det borgerlige demokrati, men også for, at man underkendte den socialistiske kritik af en hvilken som helst stat overhovedet. Vi er for den demokratiske republik som den statsform, der er den bedste for proletariatet under kapitalismen, men vi må ikke glemme, at selv i den mest demokratiske borgerlige republik er lønslaveri folkets lod. Endvidere: enhver stat er »en særlig undertrykkelsesmagt« mod den undertrykte klasse. Derfor er *enhver* stat *ikke* nogen fri stat og *ikke* nogen folkestat. Marx og Engels har i 70'erne gentagne gange forklaret deres partifæller dette.

For det femte: i det samme værk af Engels, der indeholder den betragtning om statens bortdøen, som alle husker, findes der også en redegørelse for den med magt gennemførte revolutions betydning. Den historiske vurdering af dens rolle bliver hos Engels til en sand lovsang over revolutionen med magt. Det er der »ingen, der husker på«, i de nuværende socialistiske partier er det ikke skik og brug at tale om denne tankes betydning, ja, ikke engang at tænke

over den, i den daglige propaganda og agitation blandt masserne spiller disse tanker ingen rolle. Imidlertid er de og statens »bortdøen« uløseligt forbundne til et harmonisk hele.

Her er Engels' redegørelse:

»...Men at magt også spiller en anden rolle« (end den at være det ondes udøver) »i historien, en revolutionær rolle, at den med Marx' ord er fødselshjælper for ethvert gammelt samfund, der går svanger med et nyt, at den er det redskab, ved hvis hjælp den sociale bevægelse baner sig vej og sønderbryder stivnede, døde politiske former – derom findes der ikke et ord hos hr. Dühring. Kun under sukken og stønnen indrømmer han den mulighed, at det måske kunne blive nødvendigt at bruge magt for at styrte udbyttersystemet – desværre! Thi enhver magt anvendelse vil nok demoralisere den, der anvender den. Og dette siges på trods af det mægtige moralske og åndelige opsving, der har været følgen af enhver sejrrig revolution! Og tilmed i Tyskland, hvor et magtsammenstød, der jo kan blive påtvunget folket, i det mindste ville have den fordel at udrydde det trællesind, der gennem Tredivårskrigen (11) fornedrelse er trængt ind i den nationale bevidsthed. Og denne matte præstetankegang uden saft og kraft vil mase sig ind i det mest revolutionære parti, historien kender!« (3. tyske oplag, slutningen af 2. afsnits 4. kapitel, s. 193.) (12)

Hvordan kan denne lovprisning af revolutionen med magt, som Engels fra 1878 til 1894, dvs. indtil sin død, hårdnakket foreholder de tyske socialdemokrater, hvordan kan den forenes med teorien om statens »bortdøen« i en og samme lære?

I almindelighed forener man begge dele ved hjælp af eklekticisme, idet man idéløst eller sofistisk trækker snart den ene, snart den anden betragtning frem, vilkårligt (eller for at tækkes magthaverne), hvorved netop statens »bortdøen« bliver skudt i forgrunden i 99 af 100 tilfælde, om ikke endnu oftere. Dialektikken erstattes med eklekticisme, dette er et ganske almindeligt og udbredt fænomen i vore dages officielle socialdemokratiske litteratur med hensyn

til marxismen. Den slags surrogater er naturligvis ikke noget nyt, det kunne iagttages selv i den klassiske græske filosofis historie. Når man vil forfalske marxismen til opportuniste, er det lettest at føre masserne bag lyset ved at lade eklekticisme erstatte dialektikken, derved tilfredsstilles tilsyneladende alle krav, der bliver tilsyneladende taget hensyn til alle processens sider, alle udviklingstendenser, alle modstridende indflydelser osv., mens det i virkeligheden ikke giver nogen samlet og revolutionær forståelse af samfundets udviklingsproces.

Vi har allerede ovenfor sagt og vil i det følgende mere udførligt vise, at Marx' og Engels' lære om uundgåeligheden af en revolution med magt tager sigte på den borgerlige stat. Denne *kan ikke* afløses af den proletariske stat (proletariatets diktatur) ved en »bortdøen«, men – det er den almindelige regel – kun ved en revolution med magt. Den lovsang, som Engels synger over revolutionen med magt, og som nøje svarer til Marx' mangfoldige erklæringer (lad os huske på slutningen af Filosofiens Elendighed (13) og Det Kommunistiske Manifest (14), med den stolte, åbne erklæring om uundgåeligheden af en revolution med magt, lad os huske på kritikken af Gotha-programmet (15) fra 1875, næsten 30 år senere, hvor Marx uden skånsel gen-nemhegler dette programs opportuniste) – denne lovsang er absolut ikke noget »sværmeri«, absolut ingen deklamation, ingen polemisk flothed. Nødvendigheden af systematisk at opdrage masserne til at se *sådan* og netop *sådan* på revolution med magt ligger til grund for *hele* Marx' og Engels' lære. Det forræderi, som den nu herskende socialchauvinistiske og kautskyanske strømning har begået mod deres lære, kommer særlig plastisk til udtryk i, at begge retninger i lige grad har glemt en *sådan* propaganda, en sådan agitation.

At erstatte den borgerlige stat med den proletariske er ikke muligt uden revolution med magt. At afskaffe den proletariske stat, dvs. afskaffe enhver stat overhovedet, er ikke muligt på anden måde end ved statens »bortdøen«.

En udførlig og konkret udvikling af disse anskuelser har Marx og Engels givet ved at studere hver enkelt revolutionær situation og analysere den lære, som hver enkelt revolutions erfaringer har bragt os. Vi går nu over til denne afgjort vigtigste del af deres lære.

II. Staten og revolutionen. Erfaringerne fra 1848-1851

1. på revolutionens tærskel

Den modne marxismes første værker, Filosofiens Elendighed og Det Kommunistiske Manifest, stammer netop fra tiden umiddelbart for revolutionen 1848. Som følge heraf ejer vi her ved siden af en fremstilling af marxismens almindelige grundlag til en vis grad et spejlbillede af den daværende konkrete revolutionære situation, og det turde derfor være mest hensigtsmæssigt at analysere det, forfatterne af disse værker har at sige om staten, umiddelbart før vi går over til deres slutninger ud fra erfaringerne fra 1848–1851.

»Den arbejdende klasse,« skriver Marx i Filosofiens Elendighed, »vil under udviklingens gang i stedet for det gamle borgerlige samfund sætte en association, der udelukker klasserne og deres indbyrdes modsætning, og der vil ikke længere findes nogen egentlig politisk magt, fordi netop den politiske magt er det officielle udtryk for klassemod-sætningen inden for det borgerlige samfund.« (Side 182 i den tyske udgave fra 1885.) (16)

Det er lærerigt at sammenligne denne almindelige fremstilling af tanken om statens forsvinden efter klassernes afskaffelse med den skildring, der findes i Det Kommunistiske Manifest, som Marx og Engels forfattede nogle måneder senere, nemlig i november 1847:

»Idet vi i store træk har tegnet de vigtigste faser i proletariatets udvikling, har vi forfulgt den mere eller mindre

skjulte borgerkrig inden for det bestående samfund lige til det punkt, hvor den bryder ud i åben revolution og proletariatet grundlægger sit herredømme ved med magt at styrte bourgeoisiet...

Vi har allerede ovenfor set, at arbejderrevolutionens første skridt er at hæve proletariatet op til herskende klasse, at tilkæmpe sig demokratiet.

Proletariatet vil bruge sit politiske herredømme til efterhånden at fravriste bourgeoisiet al kapital, til at centralisere alle produktionsinstrumenter i statens hænder, dvs. i hænderne på proletariatet organiseret som herskende klasse, og til at øge mængden af produktionskræfter så hurtigt som muligt.« (S.31 og 37, 7. tyske oplag, 1906.) (17)

Her finder vi formuleringen af en af marxismens vigtigste og mest betydningsfulde tanker angående staten, nemlig tanken om »proletariatets diktatur« (som Marx og Engels begyndte at udtrykke sig efter Pariserkommunen) (18), endvidere en højst interessant definition af staten, der ligeledes hører til marxismens »glemte ord«: »*Staten, dvs. proletariatet organiseret som herskende klasse.*«

Ikke blot er denne definition af staten aldrig blevet forklaret i de officielle socialdemokratiske partiers herskende propaganda- og agitationslitteratur. Ikke nok med det. Den er netop blevet glemt, fordi den er fuldstændig uforenelig med reformismen, den er et slag i ansigtet på de gængse opportunistiske fordomme og spidsborgerlige illusioner om »demokratiets fredelige udvikling«.

Proletariatet har brug for staten, det gentager alle opportunist, socialchauvinister og kautskyanere og bedyrer, at dette er Marx' lære, men de »glemmer« at tilføje, at for det første har proletariatet ifølge Marx kun brug for en stat, der er ved at dø bort, dvs. en stat, der er indrettet således, at den straks begynder at dø bort og nødvendigvis må dø bort. Og for det andet, at den arbejdende befolkning har brug for en »stat«, dvs. »proletariatet organiseret som herskende klasse«.

Staten er en særlig magtorganisation, en organisation af magtmidler til undertrykkelse af en eller anden klasse. Men hvilken klasse skal proletariatet undertrykke? Selvfølgelig kun udbytterklassen, dvs. bourgeoisiet. Det arbejdende folk har kun brug for staten til at undertrykke ud-

bytternes modstand. Men kun proletariatet er i stand til at lede denne undertrykkelse, praktisere den, fordi det er den eneste klasse, der er revolutionær til det sidste, den eneste klasse, der er i stand til at forene alle arbejdende og udbyttede i kampen mod bourgeoisiet, for fuldstændig at fjerne det.

Udbytterklasserne har brug for det politiske herredømme for at opretholde udbytningen, dvs. for at tjene et forsvindende mindretals egenlystige interesser, imod folkets uhyre flertal. De udbyttede klasser har brug for det politiske herredømme for fuldstændig at afskaffe al udbytning, dvs. for at tjene folkets uhyre flertal, imod det forsvindende mindretal af moderne slaveholdere, dvs. godsejere og kapitalister.

De småborgerlige demokrater, disse såkaldte socialister, der har erstattet klassekampen med drømmerier om klasseharmonier, forestillede sig også den socialistiske omformning drømmerisk, ikke således, at udbytterklassens herredømme bliver styrtet, men således, at mindretallet fredeligt underordner sig flertallet, når dette er blevet sig sine opgaver bevidst. Denne småborgerlige utopi, der er uløseligt forbundet med anerkendelsen af staten som stænde over klasserne, førte i praksis til forræderi mod de arbejdende klassers interesser, hvad der for eksempel fremgår af de franske revolutioners historie fra 1848 og 1871 og af de erfaringer, man har gjort med »socialister«s deltagelse i borgerlige ministerier i England, Frankrig, Italien og andre lande i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede.

Marx bekæmpede hele sit liv igennem denne småborgerlige socialisme, der nu har fået en renæssance i Rusland, takket være de socialrevolutionære og mensjevikkerne. Marx udviklede konsekvent læren om klassekampen til også at omfatte læren om den politiske magt, om staten.

Bourgeoisiets herredømme kan kun styrtes af proletariatet, som en særlig klasse, hvis økonomiske eksistensbetingelser forbereder det til denne omstyrtning og giver det mulighed og kraft til at gennemføre den. Mens bourgeoisiet opdeler og opsplitter bondebefolkningen og alle småborgerlige lag, får det proletariatet til at slutte sig sammen, til at forene og organisere sig. Kun proletariatet er i kraft af sin økonomiske rolle i storproduktionen i stand til

at være fører for *alle* arbejdende og udbyttede masser, som bourgeoisiet udbytter, knægter og undertrykker, ofte ikke mindre, men tværtimod mere end proletarerne, og som ikke er i stand til *selvstændig* kamp for deres befrielse.

Læren om klassekampen, som Marx har anvendt på spørgsmålet om staten og den socialistiske revolution, fører nødvendigvis til anerkendelse af proletariatets *politiske herredømme*, dets diktatur, dvs. en magt, som det ikke deler med nogen, og som direkte støtter sig til massernes væbnede magt. Det er kun muligt at gennemføre bourgeoisiets fald ved at forvandle proletariatet til *herskende klasse*, så det er i stand til at holde bourgeoisiets uundgåelige fortvivlede modstand nede og med samfundsøkonomiens nyordning for øje organisere *alle* arbejdende og udbyttede masser.

Proletariatet har brug for statsmagten, en centraliseret organisation af magten, den organiserede tvang, både til at undertrykke udbytternes modstand og til at *lede* befolkningens uhyre masse: bønderne, småborgerskabet og halvproletarerne, for at sætte den socialistiske samfundsøkonomi »i gang«.

I det marxismen opdrager arbejderpartiet, opdrager den proletariatets avantgarde, der er i stand til at gribe magten og til at *føre hele folket* til socialismen, lede og organisere nyordningen og være lærer, leder, fører for alle arbejdende og udbyttede, når det gælder om at organisere deres samfundsliv uden bourgeoisiet og mod bourgeoisiet. Den opportuniste, der råder i dag, opdrager derimod af arbejderpartiets rækker repræsentanter for de bedre betalte arbejdere, der bliver fremmede for masserne, og som ganske godt forstår at »indrette sig« under kapitalismen, folk, som sælger deres førstefødselsret for en ret linser, dvs. giver afkald på at være folkets revolutionære førere mod bourgeoisiet.

»Staten, det vil sige proletariatet organiseret som herskende klasse« – denne Marx' teori er uløseligt forbundet med hele hans lære om proletariatets revolutionære rolle i historien. Denne rolle krones af det proletariske diktatur, proletariatets politiske herredømme.

Men hvis proletariatet har brug for staten som *særlig* tvangsorganisation *mod* bourgeoisiet, så påtvinger det spørgsmål sig af sig selv, om det overhovedet er muligt at skabe en sådan organisation uden i forvejen at tilintetgøre, uden at ødelægge den statsmaskine, som bourgeoisiet har skabt *til sig selv*. Det Kommunistiske Manifest fører tæt op til denne konklusion, og Marx taler om det, da han drager facit af erfaringerne fra revolutionen 1848–1851.

2. Revolutionens resultater

I spørgsmålet om staten, det der interesserer os her, kommer Marx til følgende facit af revolutionen 1848–1851, som han udvikler i værket Louis Bonapartes Attende Brumaire:

»Men revolutionen er grundig. Den er endnu på rejse gennem skærsilden. Den gør sin gerning med metode. Indtil den 2. december 1851« (den dag, da Louis Bonapartes statskup fandt sted) »havde den gennemført den første halvdel af sin forberedelse, nu gennemfører den den anden. Den fuldendte først den parlamentariske magt for at kunne styrte den. Nu, da den har opnået dette, fuldender den den *udøvende magt*, reducerer den til dens reneste udtryk, isolerer den, stiller den foran sig for at tage sigte på den alene og *koncentrere alle sine ødelæggelseskræfter mod den*« (fremhævet af os). »Og når den har fuldført denne anden halvdel af sit forarbejde, vil Europa springe op fra sin plads og juble: Godt gravet, gamle muldvarp!

Denne udøvende magt med sin uhyre bureaukratiske og militære organisation, med sit vidtforgrenede og kunstige statsmaskineri, en embedsmændshær på en halv million ved siden af en arme på endnu en halv million, dette frygtelige snylterlegeme, der slynger sig som et net om hele det franske samfundslegeme og tilstopper alle dets porer, opstod på enevældens tid, under feudalvæsenets forfald, som det bidrog til at fremskynde.« Den første franske revolution udviklede centralisationen, »men samtidig også regeringsmagtens omfang, attributter og håndlangere. Napoleon fuldendte dette statsmaskineri. Det legitime

monarki og julimonarkiet fjøede intet andet nyt til end en større deling af arbejdet...

Endelig så den parlamentariske republik sig i kampen mod revolutionen tvunget til ved undertrykkelsesforanstaltninger at forstærke regeringsmagts midler og dens centralisation. *Alle omvæltninger gjorde denne maskine mere fuldkommen i stedet for at sønderbryde den*« (fremhævet af os). »De partier, som afvekslende kæmpede om herredømmet, betragtede erobringen af denne uhyre statsbygning som sejrherrens hovedbytte.« (Louis Bonapartes Attende Brumaire, 4. oplag, Hamburg 1907, s. 98 og 99.) (19)

I denne bemærkelsesværdige betragtning tager marxismen i forhold til Det Kommunistiske Manifest et mægtigt skridt fremad. I manifestet behandles spørgsmålet om staten endnu yderst abstrakt, i ganske almindeligt holdte begreber og vendinger. I Attende Brumaire stilles spørgsmålet konkret, og konklusionen formuleres overordentlig nøjagtigt, bestemt, praktisk-håndgribeligt: alle tidligere revolutioner har forbedret statsmaskineriet, men man må sønderslå det, sønderbryde det.

Denne konklusion er det vigtigste, det grundlæggende i marxismens lære om staten. Og netop dette grundlæggende er ikke alene blevet fuldstændig glemt af de herskende officielle socialdemokratiske partier, men også (som vi skal se i det følgende) direkte blevet *forvansket* af Kautsky, II Internationales mest fremtrædende teoretiker.

I Det Kommunistiske Manifest sammenfattes historiens almindelige resultater, som tvinger os til i staten at se et organ for klasseherredømmet og fører os til den nødvendige slutning, at proletariatet ikke formår at styrte bourgeoisiet uden først at have erobret den politiske magt, uden at have opnået det politiske herredømme og forvandlet staten til »proletariatet organiseret som herskende klasse«, og at denne proletariske stat vil begynde at dø bort straks efter sejren, fordi staten er unødvendig og umulig i et samfund uden klasse modsætninger. Her rejser ikke det spørgsmål, hvorledes da – set fra den historiske udviklings synspunkt – den proletariske stat skal afløse den borgerlige.

Netop dette spørgsmål rejser og løser Marx i 1852. Tro mod sin filosofi, den dialektiske materialisme, tager Marx den historiske erfaring fra de store revolutionsår 1848–1851 som grundlag. Marx' lære er, her som altid, en *sammenfatning af erfaringer* i lyset af en dyb filosofisk verdensanskuelse og et rigt kendskab til historien.

Spørgsmålet om staten stilles konkret: hvorledes er den borgerlige stat, det for bourgeoisiets herredømme nødvendige statsmaskineri, opstået historisk? Hvilke forandringer, hvilken udvikling er der sket med det under de borgerlige revolutioner og som svar på de undertrykte klassers selvstændige aktioner? Hvad er proletariatets opgaver over for dette statsmaskineri?

Den centraliserede statsmagt, der er særegen for det borgerlige samfund, opstod i den epoke, da enevælden blev styrtet. To institutioner er især betegnende for dette statsmaskineri: embedsmandsvæsenet og den stående hær. Hvorledes disse institutioner med tusinder af tråde er sammenknyttet netop med bourgeoisiet, det drøftes ofte i Marx' og Engels' værker. Enhver arbejders erfaring belyser overordentlig anskueligt og overbevisende denne sammenhæng. Arbejderklassen lærer på sin egen krop denne sammenhæng at kende – derfor fatter den så let videnskaben om denne sammenhængs uundgæelighed og tilegner sig den så grundigt, en videnskab, som de småborgerlige demokrater enten afviser af uvidenhed og overfladiskhed, eller – hvad der er endnu mere overfladisk – nok anerkender »i almindelighed«, men glemmer at drage de praktiske konsekvenser af.

Embedsmandsvæsenet og den stående hær, det er »snylterne« på det borgerlige samfunds legeme, snyltere, som er født af de indre modsigelser, der sønderslider dette samfund, men altså netop snyltere, der »tilstopper« livets porer. Den kautskyanske opportuniste, der nu hersker i det officielle socialdemokrati, betragter den anskuelse, der i staten ser en *snyltende organisme*, som en ganske speciel egenskab hos anarkismen. Selvfølgelig er denne forvanskning af marxismen yderst fordelagtig for de spidsborgere, der har bragt den uhørte skændsel over socialismen at bruge den til at retfærdiggøre og forskønne den imperialistiske krig ved at anvende begrebet »fædre-

landsforsvar« på den, men alligevel er og bliver det en ubetinget forvanskning.

Gennem alle de borgerlige revolutioner, som Europa i stort tal har oplevet efter feudalismens fald, går som en rød tråd udviklingen, forbedringen og befæstelsen af dette embeds- og militærapparat. I særdeleshed drages netop småborgerskabet over på storbourgeoisiets side og bringes i høj grad under dets herredømme ved hjælp af dette apparat, der skaffer det øverste lag af bønderne, de små håndværkere og handlende osv. forholdsvis bekvemme, rolige og ærefulde småembeder, der stiller deres indehavere over folket. Se blot, hvad der er sket i Rusland i det halve år, der er gået siden den 27. februar 1917: embedsstillinger, der tidligere fortrinsvis blev besat af medlemmer af de sorte hundreder, er nu blevet et udbytningsobjekt for kadetterne (20), mensjevikkerne og de socialrevolutionære. Alvorlige reformer har man i grunden overhovedet ikke tænkt på, man har anstrengt sig for at trække tiden ud »til den konstituerende forsamling« – og ganske stille forhale indkaldelsen af den konstituerende forsamling til krigens slutning! Derimod tøvede man ikke med at dele byttet, med at besætte stillingerne som ministre, statssekretærer, generalguvernører osv., osv., her ventede man ikke på nogen konstituerende forsamling! Spillet med kombinationerne ved regeringens sammensætning var i grunden kun udtryk for denne deling og nyopdeling af »byttet«, der foregik såvel foroven som forneden, i hele landet, i hele den centrale og lokale administration. Facit, det objektive facit for halvåret fra den 27. februar indtil den 27. august 1917 står fast: reformerne er stillet i bero, fordelingen af embederne har fundet sted, og »fejlene« ved deres uddeling er blevet rettet ved nogle nyopdelinger.

Men jo flere »nyopdelinger« inden for embedsapparatet der imidlertid finder sted blandt de forskellige borgerlige og småborgerlige partier (blandt kadetterne, de socialrevolutionære og mensjevikkerne, for at tage det russiske eksempel), desto klarere forstår de undertrykte klasser med proletariatet i spidsen, at der råder et dødeligt fjendskab mellem dem og hele det borgerlige samfund. Heraf følger for alle borgerlige partier, selv for de allermest demokratiske og deriblandt også »revolutionær-demokratiske«, nødvendigheden af at forstærke repressalierne

mod det revolutionære proletariat, befæste undertrykkelsesapparatet, dvs. netop denne statsmaskine. Denne udvikling af begivenhederne tvinger revolutionen til »at koncentrere alle ødelæggelseskræfter« mod statsmagten, tvinger den til at stille sig som opgave ikke at forbedre statsmaskineriet, men at ødelægge, tilintetgøre det.

Ikke logiske overvejelser, men begivenhedernes faktiske udvikling, den levende erfaring fra årene 1848–1851 har ført til at stille opgaven på denne måde. I hvor høj grad Marx strengt holder sig til den basis af kendsgerninger, som den historiske erfaring frembyder, ses deraf, at han i 1852 endnu ikke konkret rejser spørgsmålet om, *hvad* der skal sættes i stedet for dette statsmaskineri, der bør ødelægges. Erfaringen afgav dengang endnu ikke nogen basis for et sådant spørgsmål, der senere, i 1871, blev stillet på dagsordenen af historien. I 1852 kunne man med naturvidenskabelig nøjagtighed kun fastslå, at den proletariske revolution var *nået frem* til den opgave »at koncentrere alle ødelæggelseskræfter« mod statsmagten, den opgave at »sønderbryde« statsmaskineriet.

Her kan det spørgsmål opstå, om det er tilladeligt at generalisere Marx' erfaringer, iagttagelser og konklusioner og at overføre dem til større områder end Frankrigs historie i de tre år 1848–1851. For at undersøge dette spørgsmål minder vi først om en bemærkning af Engels for så at gå over til kendsgerningerne.

»Frankrig,« skriver Engels i forordet til tredje oplag af den Attende Brumaire, »er det land, hvor de historiske klassekampe mere end noget andet sted hver gang blev kæmpet igennem lige til afgørelsen, hvor altså også de vekslende politiske former, inden for hvis ramme de bevæger sig, og som deres resultater sammenfattes i, er tegnet med de skarpeste omrids. Frankrig, som var centrum for feudalismen i middelalderen, mønsterlandet for det centraliserede stændermonarki efter renæssancens tid, har i den store revolution slået feudalismen i stykker og grundlagt bourgeoisiets rene herredømme i en mere klassisk form end noget andet europæisk land. Også det opadstræbende proletariats kamp mod det herskende bourgeois optræder her i en akut form, som er ukendt andre steder.« (S.4 i oplaget fra 1907.) (21)

Den sidste bemærkning er forældet, for så vidt der siden 1871 er indtrådt en afbrydelse i det franske proletariats revolutionære kamp, skønt denne afbrydelse, hvor længe den end måtte vare, ingenlunde udelukker den mulighed, at Frankrig i den kommende proletariske revolution vil vise sig at være det klassiske land for klassekampen lige til den endelige afgørelse.

Lad os imidlertid kaste et blik på de fremskredne landes historie ved slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede. Vi vil få at se, at den samme proces foregik her på en betydeligt større arena, blot langsommere, mere varieret, den proces, hvorved på den ene side den »parlamentariske magt« blev udbygget både i de republikanske lande (Frankrig, Amerika, Svejts) og i de monarkiske (England, til en vis grad Tyskland, Italien, de skandinaviske lande osv.) – samtidig med, at der på den anden side fandt en kamp sted om magten mellem de forskellige borgerlige og småborgerlige partier, der til stadighed fordelte de »erobrede« »ben«, uden at grundlaget for den borgerlige orden blev forandret – og endelig ser vi, at den »udøvende magt«, dens embeds- og militærapparat, udvikledes og befæstedes.

Der er ingen tvivl om, at dette er træk, der er fælles for hele den nyere udvikling i de kapitalistiske stater overhovedet. Frankrig opviste i de tre år fra 1848 til 1851 i hurtig, skarp, koncentreret form de samme udviklingsprocesser, der er karakteristiske for hele den kapitalistiske verden.

Men især opviser imperialismen – bankkapitalens, de gigantiske kapitalistiske monopolars epoke, under hvilken den monopolistiske kapitalisme vokser over i den statsmonopolistiske kapitalisme – en usædvanlig styrkelse af »statsmaskineriet«, en uhørt vækst af dens embeds- og militærapparat i forbindelse med en forstærkelse af represalierne mod proletariatet både i de monarkiske og i de frieste, republikanske lande.

Verdenshistorien fører nu utvivlsomt i langt større målestok end i 1852 til »koncentrering af alle den proletariske revolutions kræfter« med statsmaskineriets »ødelæggelse« som mål.

Hvad proletariatet vil sætte i stedet, derom gav Pariserkommunen højst lærerigt materiale.

3. Marx' formulering af problemet i 1852 (22)

I 1907 offentliggjorde Mehring i *Neue Zeit* (23) (XXV. 2, s. 164) udtog af et brev fra Marx til Weydemeyer af 5. marts 1852. I dette brev findes blandt andet følgende bemærkelsesværdige betragtninger:

»Hvad nu mig angår, så tilkommer der mig ikke den fortjeneste at have opdaget hverken klassernes eksistens i det moderne samfund eller deres indbyrdes kamp. Borgerlige historikere havde længe før mig skildret, hvordan denne kamp mellem klasserne historisk har udviklet sig, og borgerlige økonomer havde fremstillet denne udviklings økonomiske anatomi. Hvad jeg tilføjede af nyt var, 1. at påvise at *klassernes eksistens* blot er knyttet til *bestemte historiske faser i produktionens udvikling*, 2. at klassekampen nødvendigvis fører til *proletariatets diktatur*, 3. at selve dette diktatur kun danner overgangen til *ophævelsen af alle klasser* og til et *klasseløst samfund*.« (24)

Med disse ord er det lykkedes Marx på en forbavsende klar måde at udtrykke, for det første, hvad der er hoved- og grundforskellen mellem hans lære og det, bourgeoisiets førende og mest dybtgående tænkere har doceret, og for det andet, hvad der er kernen i hans lære om staten.

Det væsentlige i Marx' lære er klassekampen. Det siger og skriver man meget ofte. Men det er urigtigt. Og af denne urigtighed følger atter og atter en opportunistisk forvanskning af marxismen, en forfalskning, der gør den antagelig for bourgeoisiet. For læren om klassekampen stammer *ikke* fra Marx, men er før ham blevet skabt af bourgeoisiet, og den er, taget i almindelighed, antagelig for bourgeoisiet. Den, der *kun* anerkender klassekampen, er endnu ikke marxist, han kan godt være blevet stående inden for den borgerlige tænknings og den borgerlige politiks grænser. At indskrænke marxismen til læren om klassekampen er det samme som at beskære marxismen, at forvanske den, at reducere den til det, bourgeoisiet kan godkende. Marxist er kun den, der *udvider* anerkendelsen af klassekampen til anerkendelse af *proletariatets diktatur*. Heri består den dybeste forskel mellem marxisten og den almindelige små- (og også stor-)borger. Det er det, der må

være prøvestenen på en *virkelig* forståelse og anerkendelse af marxismen. Derfor er der ikke noget mærkeligt i, at da Europas historie i *praksis* bragte det givne spørgsmål ind på livet af arbejderklassen, afsløredes ikke alene alle reformister og opportuniste, men også alle »kautskyanere« (folk, der vakler mellem reformisme og marxisme) som sørgelige filistre og småborgerlige demokrater, der *afviser* proletarietets diktatur. Kautskys pjece Proletariatets Diktatur, der udkom i august 1918, dvs. længe efter første oplag af nærværende bog, er et mønster på spidsborgerlig forvanskning af marxismen og nederdrægtig fornægtelse af den i *praksis*, samtidig med at man hyklerisk anerkender marxismen *i ord* (se min pjece Den Proletariske Revolution og Renegaten Kautsky, (Petrograd og Moskva 1918)). (25)

Den moderne opportunisme, først og fremmest repræsenteret af den tidligere marxist K. Kautsky, falder helt ind under Marx' anførte karakteristik af den *borgerlige* indstilling, idet denne opportunisme indskrænker det område, hvor man anerkender klassekampen, til de borgerlige forhold. (Og inden for dette område, inden for disse grænser, vil ikke én eneste dannet liberal nægte at anerkende klassekampen »i princippet«!) Opportunismen fører netop *ikke* anerkendelsen af klassekampen igennem til det væsentligste, til *overgangsperioden* fra kapitalisme til kommunisme, til den periode, da bourgeoisiet *styrtes* og fuldstændig tilintetgøres. I virkeligheden er denne periode uundgåeligt en periode med usædvanlig forbitret klassekamp, med hidtil uset skarpe former for denne kamp, altså må også staten i denne periode uundgåeligt være demokratisk *på en ny måde* (for proletarerne og overhovedet for de besiddelsesløse) og diktatorisk *på en ny måde* (mod bourgeoisiet).

Endvidere. Kun den har tilegnet sig kernen i Marx' lære om staten, som har forstået, at *én* klasses diktatur ikke alene er nødvendigt for ethvert klassesamfund overhovedet, ikke alene for *proletariatet*, når det har styrtet bourgeoisiet, men også for en hel historisk periode, der skiller kapitalismen fra »det klasseløse samfund«, fra kommunismen. De borgerlige staters form er overordentlig mangfoldig, men deres væsen er det samme: alle disse stater er på den ene eller den anden måde, men i sidste instans ube-

tinget *bourgeoisiets diktatur*. Overgangen fra kapitalismen til kommunismen må naturligvis frembringe en uhyre rigdom og mangfoldighed af politiske former, men det væsentlige vil ubetinget stadig være dette ene: *proletariatets diktatur*.

III. Staten og revolutionen. Erfaringerne fra Pariserkommunen 1871. Marx' analyse

1. Hvori bestod det heroiske i kommunardernes forsøg?

Som bekendt advarede Marx nogle måneder før Kommunen, i efteråret 1870, pariserarbejderne og påviste, at et forsøg på at styrte regeringen ville være en fortvivlet dårskab. Men da den afgørende kamp i marts 1871 blev *påtvunget* arbejderne, og de tog den op, da opstanden blev en kendsgerning, hilste Marx den proletariske revolution med den største begejstring trods de dårlige varsler. Marx bed sig ikke fast i en pedantisk fordømmelse af den »overilede bevægelse«, således som den sørgeligt berømte russiske marxistiske renegat Plekhanov, der i november 1905 opmuntrede arbejderne og bønderne til kamp og efter december 1905 efter liberalt mønster jamrede: »Man skulle ikke have grebet til våben.«

Marx nøjedes imidlertid ikke med at begejstres over de – som han udtrykte sig – »himmelstormende« kommunarders heroisme. Han så i den revolutionære massebevægelse, skønt den ikke nåede sit mål, et historisk forsøg af uhyre rækkevidde, et skridt fremad for den proletariske verdensrevolution, et praktisk skridt, som er vigtigere end hundreder af programmer og betragtninger. At analysere dette forsøg, at udvinde en taktisk lære af det, at gennemprøve sin teori på grundlag af dette forsøg – det var den opgave, Marx stillede sig.

Den eneste »rettelse«, Marx anså det for nødvendigt at

foretage med hensyn til Det Kommunistiske Manifest, foretog han på grundlag af pariserkommunardernes revolutionære erfaringer.

Det sidste forord til et nyt tysk oplag af Det Kommunistiske Manifest, der er undertegnet af begge forfatterne, er dateret 24. juni 1872. I dette forord erklærer forfatterne, Karl Marx og Friedrich Engels, at Det Kommunistiske Manifests program »i dag på sine steder er forældet«.

»Navnlig«, fortsætter de, »*har Kommunen leveret bevis for, at 'arbejderklassen ikke uden videre kan overtage den færdige statsmaskine og sætte den i bevægelse for sine egne formål'*.« De ord, der i dette citat er sat i enkle citationstegn, har forfatterne fra Marx' skrift *Borgerkrigen i Frankrig*. (26)

Altså tillagde Marx og Engels den ene af Pariserkommunens afgørende og grundlæggende erfaringer en så uhyre betydning, at de føjede den til Det Kommunistiske Manifest som en væsentlig rettelse.

Det er overordentlig betegnende, at netop denne væsentlige rettelse er blevet forvansket af opportunisterne, og at dens betydning sikkert er ukendt for ni af ti, om ikke for nioghalvfems af hundrede læsere af Det Kommunistiske Manifest. Vi kommer mere udførligt ind på denne forvanskning nedenfor, i det kapitel, der specielt beskæftiger sig med forvanskningerne. Foreløbig må det være nok at henvise til, at den gængse, vulgære »opfattelse« af den her citerede berømte udtalelse af Marx går ud på, at Marx her skulle understrege tanken om den langsomme udvikling i modsætning til erobring af magten og lignende.

I virkeligheden er det *lige omvendt*. Det er Marx' tanke, at arbejderklassen må *sønderslå, sønderbryde* »den færdige statsmaskine« og ikke simpelt hen indskrænke sig til at sætte sig i besiddelse af den.

Den 12. april 1871, dvs. netop under Kommunen, skrev Marx til Kugelmann:

»Hvis du slår op på sidste kapitel af min *Attende Brumaire*, vil du finde, at jeg udtaler, at den franske revolutions næste forsøg ikke mere som hidtil vil være at overføre det bureaukratisk-militære maskineri fra den ene

hånd til den anden, men at *sønderbryde det*« (fremhævet af Marx, i originalen: zerbrechen) »og dette er forudsætningen for enhver virkelig folkerevolution på Kontinentet. Det er også det, vore heroiske partifæller i Paris forsøger.« (S.709 i Neue Zeit, bd. XX, 1. årgang 1901–1902.) (Marx' breve til Kugelman er på russisk udkommet i ikke mindre end to udgaver, deraf den ene under min redaktion og med forord af mig.) (27)

Disse ord: »at sønderbryde det bureaukratisk-militære maskineri«, indeholder kort udtrykt marxismens hovedlære om proletariats opgaver under revolutionen over for staten. Og netop denne lære er ikke alene blevet fuldstændig glemt, men direkte forvansket ved den herskende kautskyanske »fortolkning« af marxismen!

Hvad Marx' henvisning til Attende Brumaire angår, har vi ovenfor citeret det pågældende sted uden forkortelser.

Det er interessant særligt at fremhæve to punkter i den anførte betragtning af Marx. For det første begrænser han sin konklusion til kun at gælde for Kontinentet. Det var forståeligt i 1871, da England endnu var mønstret på et rent kapitalistisk land, men uden militarisme og i betydelig grad uden bureaukrati. Marx gjorde derfor en undtagelse med England, hvor dengang en revolution og selv en folkerevolution syntes at være – og også var – mulig uden absolut at ødelægge »den færdige statsmaskine«.

Nu, i 1917, i den første store imperialistiske krigs epoke, falder Marx' forbehold her bort. Både England og Amerika, de største og sidste repræsentanter for angelsaksisk »frihed« i verden, nemlig i betydning af manglende militarisme og bureaukratisme, er fuldstændig gledet ned i den almindelige europæiske snavsede, blodige sump af bureaukratisk-militære institutioner, der gør sig til herre over alt og knuser alt. Nu er »forudsætningen for enhver virkelig folkerevolution« både i England og i Amerika at *sønderbryde, ødelægge* den »færdige statsmaskine« (som dér i årene 1914–1917 har opnået den »europæiske«, almenimperialistiske fuldkommenhed).

For det andet må man lægge særlig mærke til den overordentlig dybe bemærkning af Marx, at ødelæggelsen af det bureaukratisk-militære statsmaskineri danner »forud-

sætningen for enhver virkelig/folkerevolution«. Dette begreb »folke«revolution synes mærkeligt i Marx' mund, og de russiske plekhanovfolk og mensjevikker, disse Struves efterfølgere, der gerne ville gå for at være marxister, kunne gerne ende med at betegne dette udtryk hos Marx som en »fortalelse«. De har fået et så ynkeligt liberalt vrængbillede ud af marxismen, at der ikke eksisterer noget andet for dem end modsætningen mellem borgerlig og proletarisk revolution, og selv denne modsætning opfatter de utrolig stift.

Tager man f.eks. revolutionerne i det 20. århundrede, så må man naturligvis betegne både den portugisiske og den tyrkiske revolution som borgerlige. Men hverken den første eller den anden er en »folke«revolution, for folkets masse, dets uhyre flertal, træder hverken frem i den første eller den anden revolution, så at den på nogen måde kan spores som en aktiv og selvstændig faktor med egne økonomiske og politiske krav. Derimod var den russiske borgerlige revolution 1905–1907, skønt den ikke kunne opvise så »strålende« resultater som de, der forbigående blev den portugisiske og den tyrkiske revolution til del, utvivlsomt en »virkelig folkerevolution«, for folkets brede masse, dets flertal, de underkuede og udbyttede nederste lag i samfundet rejste sig selvstændigt og prægede hele revolutionens forløb med deres krav, deres forsøg på at opbygge et nyt samfund på deres egen måde i stedet for det gamle, der skulle ødelægges.

I Europa som det så ud i 1871, udgjorde proletariats ikke folkets flertal i noget land på Kontinentet. En »folke«revolution, der virkelig river folkets flertal med ind i bevægelsen, kunne kun blive mulig i tilfælde af, at den omfattede både proletariats og bønderne. Disse to klasser udgjorde dengang »folket«. Begge klasser har det fælles, at det »bureaukratisk-militære statsmaskineri« underkuer, undertrykker og udbytter dem. At *sønder slå* dette maskineri, at *sønderbryde* det – det er det, »folket«, dets majoritet, arbejderne og størstedelen af bønderne, har virkelig interesse i, det er »forudsætningen« for et frit forbund mellem de fattigste bønder og proletarerne, og uden et sådant forbund er demokratiet ikke holdbart og den socialistiske omformning ikke mulig.

Et sådant forbund var Pariserkommunen som bekendt

vede at bane sig vej til, men som følge af en række indre og ydre grunde nåede den ikke sit mål.

Følgelig har Marx, da han talte om en »virkelig folke-revolution«, uden i mindste måde at glemme småborgerskabets særegenheder (han talte meget og ofte om dem), taget nøje hensyn til det faktiske forhold mellem klasserne indbyrdes i de fleste stater på Europas fastland i 1871. Og på den anden side konstaterede han, at det er både i arbejdernes og bøndernes interesse at »sønderslå« statsmaskineriet, at dette forener dem og stiller dem over for den fælles opgave at fjerne »snylteren« og sætte noget nyt i stedet.

Og hvad er så det?

2. Hvad skal man sætte i stedet for det sønderslåede statsmaskineri?

På dette spørgsmål gav Marx endnu i 1847 i Det Kommunistiske Manifest et fuldstændig abstrakt svar, eller rettere et svar, der viste opgaverne, men ikke metoderne til deres løsning. Sæt »proletariatets organisering som herskende klasse«, »erobringen af demokratiet« i stedet – således lød svaret i Det Kommunistiske Manifest.

Marx indlod sig ikke på utopier, men ventede, at massebevægelsens *erfaring* ville besvare spørgsmålet om, hvilke konkrete former denne proletariatets organisering som herskende klasse vil antage, og på hvilken måde denne organisering kan lade sig forbinde med den mest fuldstændige og konsekvente »erobring af demokratiet«.

Hvor ringe Kommunens erfaringer end var, underkaster Marx dem dog den mest opmærksomme analyse i sin bog Borgerkrigen i Frankrig. Vi anfører her de vigtigste steder af dette skrift. (28)

I det 19. århundrede udvikledes den fra middelalderen stammende »centraliserede statsmagt, med dens allestedsnærværende organer – stående hær, politi, bureaukrati, gejstlighed og dommerstand«. Med udviklingen af klasse modsætningen mellem kapital og arbejde »fik statsmagten mere og mere karakter af en offentlig magt til undertrykkelse af arbejderklassen, en maskine for klasseherredømmet. Efter enhver revolution, der betegner

et vist fremskridt for klassekampen, træder statsmagtens rent undertrykkende karakter mere og mere åbent frem«. Statsmagten bliver efter revolutionen 1848–1849 »kapitalens nationale krigsredskab mod arbejdet«. Det andet kejserdømme (29) fæstner den yderligere.

»Kejserdømmets direkte modsætning var Kommunen.«
»Kommunen var den bestemte form« »for en republik, der ikke alene skulle fjerne klasseherredømmets monarkiske form, men klasseherredømmet selv...«

Hvori bestod nu denne »bestemte« form for den proletariske, socialistiske republik? Hvordan var den stat, som den gav sig i lag med at skabe?

»... Kommunens første dekret var... afskaffelse af den stående hær og dens erstatning med det bevæbnede folk...«

Dette krav står nu i alle de partiers programmer, der vil kaldes socialistiske. Men hvad deres programmer er værd, ser man bedst af vore socialrevolutionæres og mensjevikkers opførsel: efter revolutionen af 27. februar gav de faktisk netop afkald på at virkeliggøre dette krav i praksis!

»... Kommunen blev dannet af byrådsmedlemmer, der blev valgt ved almindelig valgret i de forskellige distrikter i Paris. De var ansvarlige og til enhver tid afsættelige. Deres flertal bestod selvfølgelig af arbejdere eller anerkendte repræsentanter for arbejderklassen...«

»Politiet, der hidtil havde været et redskab for statsregeringen, blev straks berøvet alle sine politiske egenskaber og forvandlet til et ansvarligt og til enhver tid afsætteligt redskab for Kommunen, ligeledes embedsmændene i alle andre grene af administrationen. Fra Kommunens medlemmer og nedefter måtte den offentlige tjeneste udføres for *arbejderløn*. De høje statsemployes traditionelle privilegier og repræsentationsudgifter forsvandt sammen med disse høje herrer selv... Da den stående hær og politiet, redskaberne for den gamle regerings materielle magt, først var fjernet, gik Kommunen straks i gang med at knække det åndelige undertrykkelsesapparat: præstevæl det... dommerne mistede den tilsyneladende uafhængighed... de skulle for fremtiden være valgte, ansvarlige og afsættelige.«

Det sønderlåede statsmaskineri erstattede Kommunen altså tilsyneladende »kun« med et mere fuldstændigt demokrati: afskaffelse af den stående hær, alle ledende folk skal uden indskrænkning vælges og skal kunne afsættes. Men i virkeligheden betyder dette »kun«, at den ene slags institutioner i gigantisk målestok er blevet erstattet med institutioner af en principielt anden art. Her ser man netop et af de tilfælde, hvor »kvantiteten slår om i kvalitet«: det demokrati, der således gennemføres med den størst tænkelige fuldstændighed og konsekvens, forvandles fra borgerligt til proletarisk demokrati, fra at være en stat (en særlig magt til at holde en bestemt klasse nede) til noget, der ikke længere er nogen egentlig stat.

Det vil stadig være nødvendigt at holde bourgeoisiet og dets modstand nede. For Kommunen var det ganske særlig nødvendigt, og en af grundene til dens nederlag er, at den ikke gjorde dette tilstrækkelig beslutsomt. Men undertrykkelsesorganet er allerede her befolkningens flertal og ikke mindretallet, som det altid har været tilfældet tidligere, det være sig under slaveriet, livegenskabet eller lønslaveriet. Men når folkets flertal *selv* holder sine undertrykkere nede, er en »særlig undertrykkelsesmagt« *ikke længere nødvendig!* I denne forstand begynder staten at dø bort. I stedet for et privilegeret mindretals særlige institutioner (privilegeret embedsstand, den stående hærs kommandostab) kan flertallet selv umiddelbart besørge dette, og jo mere hele folket tager del i udøvelsen af statsmagts funktioner, des mindre behøver det denne magt.

Særlig bemærkelsesværdig i denne henseende er en af Kommunens forholdsregler, som Marx har fremhævet: afskaffelsen af enhver art af repræsentationsudgifter, af alle embedsmændenes finansielle privilegier, reducere af lønnen for *alle* ledende folk i staten til »arbejderlønnens« niveau. Netop her udtrykkes klare *omsvinget* – fra det borgerlige til det proletariske demokrati, fra undertrykkerdemokratiet til de undertrykte klassers demokrati, fra en stat, der er en »særlig magt« til underkuelse af en bestemt klasse, til undertrykkernes underkuelse ved hjælp af folkeflertallets, arbejdernes og bøndernes, *almene magt*. Og netop på dette særlig anskuelige punkt – hvad staten angår vel nok det vigtigste – har man mest fuldstændigt glemte Marx' lære! I de populære kommentarer, og dem er

der utallige af, tales der ikke om det. Det er »skik og brug« at tie stille med det, som om det drejede sig om en forældet »naivitet«, omtrent på samme måde som de kristne »glemte« urkristendommens »naiviteter« og dens demokratisk-revolutionære ånd, efter at kristendommen var blevet op-højet til statsreligion.

Nedskæringen af de højere statsemployerets lønninger ser »simpelt hen« ud som en naiv, primitiv demokratiseres krav. En af »grundlæggerne« af den nyeste opportunisme, den tidligere socialdemokrat Eduard Bernstein, har ofte og med flid gentaget de trivielle borgerlige spydigheder om den »primitive« demokratisme. Som alle opportuniste, og også de nuværende kautskyanere, har han absolut ikke begrebet, for det første, at overgangen fra kapitalisme til socialisme er *umulig* uden en vis »tilbagevendende« til »primitiv« demokratisme (hvordan skal statsfunktionerne da ellers gå over til at udøves af befolkningens flertal, ja af hele befolkningen uden undtagelse?), og for det andet, at »primitiv demokratisme« på kapitalismens og den kapitalistiske kulturs basis ikke er det samme som urtidens og den førkapitalistiske tids primitive demokratisme. Den kapitalistiske kultur har *skabt* storproduktion, fabrikker, jernbaner, post, telefon osv., og på *denne basis* er størstedelen af den gamle »statsmagts« funktioner blevet så forenklede og kan reduceres til så simple arbejder som registrering, bogføring og kontrol, at disse funktioner fuldt ud kan magtes af alle, der kan læse og skrive, at disse funktioner fuldt ud kan varetages for almindelig »arbejderløn«, og at man kan (og skal) berøve dem ethvert skær af noget privilegeret, noget »overordnet«.

Alle embedspersoner uden undtagelse skal i fuld udstrækning vælges, de skal kunne afsættes *til en hvilken som helst tid*, deres løn skal reduceres til den almindelige »arbejderløn« – disse simple og »selvfølgelige« demokratiske forholdsregler forbinder ubetinget arbejderklassens interesser med de fleste bønders og tjener samtidig som en bro, der fører fra kapitalismen til socialismen. Disse forholdsregler vedrører den statslige, rent politiske ombygning af samfundet, men deres egentlige indhold og deres betydning får de selvfølgelig først i sammenhæng med, at man virkelig gør eller forbereder »eksproprieringen af ekspro-

priatørerne«, dvs. går over fra kapitalistisk privateje af produktionsmidlerne til samfundseje.

»Kommunen,« skrev Marx, »virkeliggjorde alle borgerlige revolutioners stikord: billig regering, idet den ophævede de to største udgiftskilder, hæren og embedsstanden.«

Fra bondestanden og fra småborgerskabets andre lag når kun et ringe mindretal »op til toppen« og »driver det til noget« i borgerlig forstand, dvs. bliver enten til velhavende folk, til bourgeois'er, eller til velbestaltede, privilegerede embedsmænd. Bøndernes overvældende flertal, der i ethvert kapitalistisk land, hvor der overhovedet findes en bondestand (hvad der er tilfældet i de fleste kapitalistiske lande), bliver undertrykt af regeringen, længes efter dens fald og efter en »billig« regering. Dette kan *kun* proletariatet virkeliggøre, og idet det virkeliggør dette, kommer det samtidig et skridt nærmere til den socialistiske omformning af staten.

3. Parlamentarismens ophævelse

»Kommunen,« skrev Marx, »skulle ikke være et parlamentarisk, men et arbejdende organ, på samme tid udøvende og lovgivende ...

I stedet for en gang hvert tredje eller sjette år at afgøre, hvilket medlem af den herskende klasse, der skal ud- og undertrykke folkets mål i parlamentet, skulle den almindelige valgret tjene det i kommuner konstituerede folk til at udsøge arbejdere, opsynsmænd og bogholdere til sin forretning, ligesom den individuelle valgret tjener enhver anden arbejdsgiver dertil.« (30)

Denne bemærkelsesværdige kritik af parlamentarismen, skrevet i 1871, hører nu også til marxismens »glemte ord«, som følge af den herskende socialchauvinisme og opportuniste. Vore dages ministre og levebrødsparlamentariskere, forrædere mod proletariatet, de »praktiske« socialister, overlod fuldstændig kritikken af parlamentarismen til anarkisterne, og af denne forbavsende kloge grund er-

klærede de enhver kritik af parlamentarismen for »anarkisme«!! Man kan absolut ikke undre sig over, at proletariatet i de »fremskredne« parlamentariske lande væmmedes ved synet af sådanne »socialister« som Scheidemann, David, Legien, Sembat, Renaudel, Henderson, Vandervelde, Stauning, Branting, Bissolati og co. og i stadig højere grad skænkede anarkosyndikalismen sine sympatier, skønt den var opportunistens tvillingbroder.

Men for Marx var den revolutionære dialektik aldrig de tomme modeord, den barnerangle, som Plekhanov, Kautsky osv. har gjort den til. Marx forstod at bryde hensynsløst med anarkismen, fordi denne ikke var i stand til også at udnytte den borgerlige parlamentarismes »svinesti«, navnlig når der ganske åbenbart ikke forelå nogen revolutionær situation, men samtidig forstod han også at yde en virkelig revolutionær-proletarisk kritik af parlamentarismen.

Med flere års mellemrum at afgøre, hvilket medlem af den herskende klasse, der i parlamentet skal ud- og undertrykke folkets krav – det er den borgerlige parlamentarismes sande væsen, ikke blot i de parlamentarisk-konstitutionelle monarkier, men også i de allermest demokratiske republikker.

Imidlertid, når det er staten, vi skal undersøge, og når parlamentarismen, en af statens institutioner, skal behandles ud fra de opgaver, som proletariatet har på *dette* område – hvor findes der da en udvej af parlamentarismen? Hvordan skal man da ordne sig uden den?

Atter og atter må man sige: den del af Marx' lære, der havde studiet af Kommunen som basis, er blevet glemt så grundigt, at vor tids »socialdemokrat« (læs: vor tids forræder mod socialismen) simpelt hen ikke begriber nogen anden kritik af parlamentarismen end en anarkistisk eller reaktionær.

Det er naturligvis ikke nogen udvej af parlamentarismen at ophæve de repræsentative organer og valgordningen, man må tværtimod forvandle de repræsentative organer, fra at være sludrebutikker til »arbejdende« organer. »Kommunen skulle ikke være et parlamentarisk, men et arbejdende organ, på samme tid udøvende og lovgivende.«

»Ikke et parlamentarisk, men et arbejdende organ« – det er en slutning, der rammer de moderne parlamentariskere

og socialdemokratiets parlamentariske »skødehunde« lige i hjertet! Se på et hvilket som helst parlamentarisk regeret land, fra Amerika til Svejts, fra Frankrig til England, Norge osv.: det egentlige »stats«arbejde udføres bag ved kulisserne af departementerne, regeringskontorerne og hærledelsen. I parlamenterne snakker man kun, med det særlige mål at holde det »menige folk« for nar. Dette er i den grad sandt, at alle disse parlamentarismens synder straks gjorde sig gældende selv i den russiske republik, en borgerlig-demokratisk republik, endnu inden den havde fået skabt et rigtigt parlament. Sådanne helte fra det rådne spidsborgerskab som Skobelev og Tsereteli, Tjernov og Avksentjev har præsteret at tilsvine endog sovjetterne med den mest lurvede borgerlige parlamentarisme og at forvandle dem til rene sludrebutikker. I sovjetterne fører d'herrer »socialistiske« ministre godtroende bondemænd bag lyset med fortærskede fraser og resolutioner. I regeringen opføres der en evig dans, på den ene side for efter tur at lade så mange socialrevolutionære og mensjevikker som muligt komme »til fadet« med de godt betalte og ærefulde stillinger, og på den anden side for at »fængsle folkets opmærksomhed«. I regeringskontorerne, i hærledelsen »ydes« der imidlertid »stats«-arbejde!

Delo Naroda/Folkets Sag/ (31), organ for det regerende »socialrevolutionære« parti, indrømmede for nylig i en redaktionel leder – med den uforlignelige åbenhjertighed, man træffer i det »gode selskab«, hvor alle giver sig af med politisk prostitution – at selv i de ministerier, der ledes af »socialister« (undskyld udtrykket!), selv i dem er det samlede embedsmandsapparat i det væsentlige det gamle, det fungerer på den gamle måde og saboterer ganske »frit« det revolutionære initiativ! Og selv om denne tilståelse ikke forelå, er da ikke de historiske fakta om de socialrevolutionæres og mensjevikkernes deltagelse i regeringen bevis nok? Det er kun betegnende, at Tjernov, Rusanov, Sensinov og de øvrige redaktører ved Delo Naroda, der har dannet ministerium sammen med kadetterne, har mistet enhver skamfølelse og ikke generer sig for offentligt, uden at rødme, at fortælle – som om det var en bagatel – at i »deres« ministerier er alt ved det gamle!! Revolutionærdemokratiske fraser for at narre enfoldige bønder, og et

bureaukratisk omsvøbsdepartement for at »tilfredsstille« kapitalisterne – det er den »ærlige« koalitions *væsen*.

Kommunen erstatter det borgerlige samfunds korrumpere og rådne parlamentarisme med organer, i hvilke menings- og diskussionsfriheden ikke udarter til bedrag, fordi parlamentarikerne selv må arbejde, selv må føre deres love ud i praksis, selv må kontrollere, hvad der kommer ud af deres gennemførelse, selv må stå til ansvar direkte over for deres vælgere. Repræsentative organer bliver ved med at bestå, men parlamentarismen som særligt system, som adskillelse af den lovgivende og den udøvende virksomhed, som fortrinsstilling for deputerede, findes *ikke* her. Uden repræsentative organer kan vi ikke forestille os et demokrati, heller ikke det proletariske demokrati, uden parlamentarisme kan og *skal* vi forestille os det, hvis kritikken af det borgerlige samfund ikke er tomme ord for os, hvis bestræbelsen for at styrte bourgeoisiets herredømme er ment oprigtigt og alvorligt og ikke er en »valg«frase til at fange arbejderstemmer med, som det er tilfældet hos mensjevikkerne og de socialrevolutionære, hos folk som Scheidemann og Legien, Sembat og Vandervejde.

Det er overordentlig lærerigt, at dér, hvor Marx taler om *de* embedsmænds funktioner, som også Kommunen og det proletariske demokrati har brug for, bruger han til sammenligning »enhver anden arbejdsgivers« funktionærer, dvs. et almindeligt kapitalistisk foretagende med »arbejdere, opsynsmænd og bogholdere«.

Hos Marx finder man heller ikke mindste spor af utopisme i den forstand, at han opfinder eller fantaserer sig til det »nye« samfund. Nej, han studerer, hvorledes det gamle samfund *føder* det nye, som en naturhistorisk proces, studerer overgangsformerne fra det ene til det andet. Han holder sig til den proletariske massebevægelses faktiske erfaring og anstrenger sig for praktisk at drage lære af den. Han »lærer« af Kommunen, ligesom alle store revolutionære tænkere ikke veg tilbage for at lære af erfaringerne fra den undertrykte klasses store bevægelser, uden nogen sinde at holde pedantiske »moralprædikener« for dem (à la Plekhanov: »Man skulle ikke have grebet til våben,« eller Tsereteli: »En klasse må forstå at begrænse sig.«).

Der skal ikke være tale om pludseligt og fuldstændigt at afskaffe embedsstanden overalt. Det er en utopi. Men straks at *sønderslå* det gamle embedsmaskineri og på stedet at begynde med at bygge et nyt, der efterhånden overflødig-gør og ophæver alt embedsmandsvæsen – det er *ikke* nogen utopi, det er Kommunens erfaring, det er det revolutionære proletariats direkte, aktuelle opgave.

Kapitalismen forenkler »stats«administrationens funktioner, den tillader at afskaffe al »kommanderen« og reducerer det hele til proletarernes organisation (som herskende klasse), der i hele samfundets navn ansætter »arbejdere, opsynsmænd og bogholdere«.

Vi er ikke utopister. Vi »drømmer« ikke om, at man *pludselig* skulle kunne klare sig uden nogen administration, uden nogen underordning. Disse anarkistiske drømme, der beror på en gal vurdering af de opgaver, proletariatets diktatur har, er væsensfremmede for marxismen og tjener i virkeligheden kun til at udskyde den socialistiske revolution til en tid, da menneskene vil være anderledes. Nej, vi vil gennemføre den socialistiske revolution med menneskene, som de er nu, med de mennesker, der ikke kan klare sig uden underordning, uden kontrol, uden »opsynsmænd og bogholdere«.

Men det, man skal indordne sig under, er den bevæbnede fortrop for alle udbyttede og arbejdende – proletariatet. Statsembedsmændenes særlige »kommanderen« kan og må man straks, fra den ene dag til den anden, begynde på at erstatte med »opsynsmænds og bogholderes« simple funktioner, funktioner, som bymenneskene med det udviklingsniveau, de allerede har i dag, i almindelighed er fuldt på højde med, og som absolut kan udføres for »arbejderløn«.

Det er os *selv*, det er arbejderne, der skal organisere storproduktionen ud fra det, kapitalismen allerede har skabt, idet vi støtter os på vor egen arbejds erfaring, idet vi skaber en streng, jernhård disciplin, der opretholdes af de bevæbnede arbejderes statsmagt, det er os, der skal gøre statsembedsmændene til folk, der simpelt hen udfører vore ordrer, til ansvarlige, afsættelige, beskedent lønnede »opsynsmænd og bogholdere« (naturligvis med teknikere af enhver art, enhver rang og enhver grad) – det er *vor* opgave, vor proletariske opgave, det er det, man kan og skal begynde med, når man vil fuldbyrde den proletariske

revolution. En sådan begyndelse på basis af storproduktion fører af sig selv til, at alt bureaukrati efterhånden »dør bort«, at der efterhånden skabes et system – et system uden gåseøjne, som ikke har noget at gøre med lønslaveri – et system, under hvilket de stadig simplere funktioner: tilsyn og afregning, skiftevis udføres af alle, senere bliver til en vane og endelig ophører med at være *særlige* funktioner for et særligt lag mennesker.

En vittig tysk socialdemokrat har i 70'erne i forrige århundrede betegnet *postvæsenet* som mønster på et socialistisk økonomisk system. Det er meget rigtigt. For tiden er postvæsenet et økonomisk system, der er organiseret som typen på et stats-kapitalistisk monopol. Imperialismen forvandler lidt efter lidt alle truster til organisationer af denne type. Oven over de »simple« arbejdende, der er overlæsset med arbejde og sulter, står her det samme borgerlige bureaukrati. Mekanismen i samfundets økonomiske ledelse findes imidlertid allerede her i færdig skikkelse. Hvis man styrter kapitalisterne, hvis man med de bevæbnede arbejderes jernnæve slår disse udbytteres modstand ned og sønderbryder den moderne stats bureaukratiske maskineri – så har man for sig en mekanisme af høj teknisk standard og befriet for »snylteren«, en mekanisme, som de forenede arbejdere udmærket selv kan sætte i gang, idet de ansætter teknikere, opsynsmænd og bogholdere og lader dem *alle* – som overhovedet *alle* »stats«embedsmænd – udføre deres virksomhed for arbejderløn. Det er den konkrete, praktiske, straks gennemførlige opgave over for alle truster, en opgave, der befrier den arbejdende befolkning for udbytningen, og som udnytter de erfaringer, Kommunen (i særdeleshed på statsopbygningens område) allerede begyndte at gøre i praksis.

Hele folkehusholdningen organiseret i lighed med postvæsenet, således at teknikere, opsynsmænd, bogholdere, i det hele taget alle ledende folk, får en løn, der ikke overstiger »arbejderlønnen«, under kontrol og ledelse af det bevæbnede proletariat – det er vort nærmeste mål. Det er den stat, det er det økonomiske grundlag for staten, vi har brug for. Det vil ophævelsen af parlamentarismen og bibeholdelse af de repræsentative organer give os, det vil befri de arbejdende klasser for bourgeoisiets prostitueret af disse institutioner.

4. Organisering af nationens enhed

»I en kort skitse af den nationale organisation, som Kommunen ikke havde tid til at udarbejde i enkeltheder, hedder det udtrykkeligt, at Kommunen skulle være selv den mindste landsbys politiske form.« Kommunerne skulle også sende deputerede til nationalforsamlingen i Paris.

»... De få, men vigtige funktioner, som så endnu blev tilbage til en centralregering, skulle ikke, som man bevidst har forfalsket sagen, afskaffes, men overdrages til kommunale, dvs. strengt ansvarlige embedsmænd.«

»... Nationens enhed skulle ikke brydes, men tværtimod organiseres ved hjælp af kommunalforvaltningen, den skulle blive til virkelighed ved at tilintetgøre den statsmagt, der udgav sig for at være legemliggørelsen af denne enhed, men ville være uafhængig og overlegen over for nationen, på hvis legeme den dog kun var en snyltende udvækst. Mens det gjaldt om at bortskære de af den gamle regeringsmagts organer, der kun var undertrykkelsesorganer, skulle dens berettigede funktioner løsrives fra en magt, der gjorde krav på at stå over samfundet, og gives tilbage til samfundets ansvarlige tjenere ...« (32)

I hvilken grad det moderne socialdemokratiske opportunist ikke har forstået – måske rettere sagt: ikke ville forstå – denne fremstilling hos Marx, beviser renegaten Bernsteins herostratisk berømte bog *Socialismens Forudsætninger og Socialdemokratiets Opgaver*. Netop under henvisning til de citerede ord af Marx skrev Bernstein, at der her var udviklet et program, »som efter sit politiske indhold i alle væsentlige træk opviser den største lighed med – Proudhons føderalisme ... Trods alle øvrige forskelligheder mellem Marx og 'småborgeren' Proudhon (Bernstein sætter ordet småborger i gåseøjne, det skal være ironisk ment) er deres tankegang på disse punkter så nært beslægtet, som det på nogen måde er muligt.« Naturligvis, fortsætter Bernstein, vokser byrådenes betydning, men »det forekommer mig at være tvivlsomt, om virkelig en sådan opløsning (ty. Auflösung) af de moderne statslegemer og den fuldstændige forandring (ty. Umwandlung) af deres organisation, som Marx og Proudhon skildrer (nationalforsamlingens sammensætning af delegerede fra

provins- og distriktsforsamlinger, der så igen skulle være sammensat af delegerede fra kommunerne), skulle være demokratiets første værk, så at altså den hidtidige form for nationalpræsentationer faldt bort.« (Bernstein, *Voraussetzungen des Sozialismus*, s. 134 og 136 i den tyske udgave fra 1899.)

Det er ligefrem uhyrligt: at rode Marx' anskuelser om »tilintetgørelsen af statsmagten, den snyltende udvækst« sammen med Proudhons føderalisme! Det er imidlertid ikke noget tilfælde, for det falder overhovedet ikke opportunisten ind, at Marx her slet ikke taler om føderalismen i modsætning til centralismen, men derimod om at sønderslå det gamle, borgerlige statsmaskineri, der findes i alle borgerlige lande.

Opportunisten kommer kun i tanker om det, han ser rundt omkring sig, i sit miljø af små- og spidsborgerlighed og »reformistisk« stagnation, nemlig kun »byrådene«! Opportunisten kan ikke mere så meget som tænke på proletarietets revolution.

Det er til at le ad. Men det er bemærkelsesværdigt, at der ikke har været nogen diskussion med Bernstein om dette punkt. Mange har modbevist Bernstein, i den russiske litteratur navnlig Plekhanov, i den vesteuropæiske Kautsky, men hverken den ene eller den anden har talt om denne forvanskning af Marx hos Bernstein.

Opportunisten har i den grad glemt at tænke revolutionært og at tænke over revolutionen, at han tilskriver Marx »føderalisme« og roder ham sammen med anarkismens grundlægger, Proudhon. Og Kautsky og Plekhanov, der vil være ortodokse marxister og forsvare den revolutionære marxismes lære, tier stille! Her har vi en af rødderne til den kolossale forfladigelse af anskuelserne om forskellen mellem marxisme og anarkisme, der i lige grad er karakteristisk for kautskyanerne og opportunisterne, og som vi senere skal drøfte.

I Marx' anførte fremstilling af Kommunens erfaringer findes der ikke det mindste spor af føderalisme. Marx stemmer netop overens med Proudhon på et punkt, som opportunisten Bernstein slet ikke har lagt mærke til. Marx afviger fra Proudhon netop der, hvor Bernstein ser lighed imellem dem.

Marx stemmer overens med Proudhon i, at de begge er

for at sønderlå den nuværende statsmaskine. Denne overensstemmelse mellem marxismen og anarkismen (både Proudhon og Bakunin) vil hverken opportunisterne eller kautskyanerne se, for de har på dette punkt fjernet sig fra marxismen.

Marx afviger såvel fra Proudhon som fra Bakunin netop i spørgsmålet om føderalismen (for slet ikke at tale om proletariats diktatur). Af anarkismens småborgerlige anskuelser følger principielt føderalismen. Marx er centralist. Og i hans her citerede fremstilling findes der ikke nogen som helst afvigelse fra centralismen. Kun folk, der er fulde af småborgerlig »overtro« med hensyn til staten, kan anse tilintetgørelsen af det borgerlige statsmaskineri for en tilintetgørelse af centralismen!

Nuvel, og når så proletariatet og de fattigste bønder tager statsmagten i deres hånd, fuldstændig frit organiserer sig i kommuner og *forener* disse kommuners virksomhed til fælles slag mod kapitalen, for at knuse kapitalisternes modstand, for at overføre privatejendomsretten til jernbaner, fabrikker og jord osv. til *hele* nationen, hele samfundet, er det måske ikke centralisme? Er det ikke den mest konsekvente demokratiske centralisme? Og oven i købet proletarisk centralisme?

Bernstein kan simpelt hen ikke få i sit hoved, at en frivillig centralisme, kommunernes frivillige sammenslutning til en nation, de proletariske kommuners frivillige sammenslutning for at ødelægge det borgerlige herredømme og den borgerlige statsmaskine, er mulig. Centralisme forekommer Bernstein, som alle andre filistre, at være noget, der kun kan påtvinges og opretholdes ovenfra af embedsmænd og militærpersoner.

Som om Marx havde forudset den mulighed, at hans anskuelser kunne blive forvansket, fremhæver han udtrykkeligt, at den beskyldning, der blev rejst imod Kommunen, at den ville tilintetgøre nationens enhed og afskaffe centralregeringen, er en bevidst forfalskning. Marx bruger med hensigt udtrykket »at organisere nationens enhed«, for at stille den målbevidste, demokratiske, proletariske centralisme op i modsætning til den borgerlige, militære og bureaukratiske.

Men ... den, der ikke vil høre, er værre end en døv. Og det nuværende socialdemokratiske opportuniste vil netop ikke

høre noget om statsmagtens tilintetgørelse, om bortskæring af den snyltende udvækst.

5. Tilintetgørelse af snylterstaten

Vi har allerede anført herhen hørende steder hos Marx og skal supplere dem.

»Det er nye historiske frembringelsers almindelige skæbne, at de fejlagtigt anses for at være et sidestykke til ældre og ligefrem forældede former af samfundslivet, som de til en vis grad ligner. Således er denne nye Kommune, der bryder den moderne statsmagt, blevet anset for at være en genoplivelse af middelalderens kommuner... et forbund af små stater, som Montesquieu og girondinerne drømte om ... en overdreven form for den gamle kamp mod overcentralisationen...«

»Kommunalforfatningen ville tværtimod have givet samfundslegemet alle de kræfter tilbage, som den snyltende udvækst 'staten', der lever af samfundet og hæmmer dets frie bevægelse, hidtil har fortæret. Denne bedrift alene ville have været nok til at give stødet til Frankrigs genfødsel...«

»I virkeligheden ville kommunalforfatningen imidlertid have bragt producenterne på landet ind under distriktshovedstædernes åndelige førerskab og dér, i byernes arbejdere, have sikret dem naturlige repræsentanter for deres interesser. – Kommunens blotte eksistens medførte som noget selvfølgelig det lokale selvstyre, men ikke mere som modvægt mod statsmagten, der nu var blevet overflødig...« (33)

»Tilintetgørelse af statsmagten«, der var en »snyltende udvækst«, dens »bortskæring«, dens »ødelæggelse«, »statsmagten, der nu var blevet overflødig« – det er de udtryk, Marx brugte om staten, da han vurderede og analyserede Kommunens erfaringer.

Alt dette er skrevet for næsten et halvt århundrede siden, og i dag må man så at sige foretage udgravninger for at delagtiggøre de brede masser i den uforfalskede marxisme. De slutninger, Marx drog af iagttagelserne fra den

sidste store revolution, han oplevede, har man netop glemt i det øjeblik, da tiden for proletarietets næste store revolutioner er kommet.

»Den mangfoldighed af fortolkninger, som Kommunen har været udsat for, og den mangfoldighed af interesser, der kom til udtryk i den, beviser, at den var en helt igennem udviklingsdygtig politisk form, mens alle tidligere regeringsformer væsentlig havde været undertrykkende. Dens sande hemmelighed var følgende: den var væsentlig en *arbejderklassens regering*, resultatet af den producerende klasses kamp mod den udbytende klasse, den endelig opdagede politiske form, under hvilken arbejdets økonomiske befrielse kunne foregå.

Uden denne sidste betingelse var kommunalforfatningen en umulighed og en illusion...«. (34)

Utopisterne gav sig af med at »opdage« politiske former, under hvilke samfundets socialistiske omdannelse skulle foregå. Anarkisterne ville overhovedet ikke vide noget af spørgsmålet om de politiske former. Det nuværende socialdemokratiske opportunister tog den parlamentariske, demokratiske stats borgerlige politiske former som den grænse, der jo ikke er til at overskride, de kastede sig i støvet og tilbød dette »forbillede« og erklærede enhver bestræbelse for at *sønderbryde* disse former for anarkisme.

Marx har af hele socialismens og den politiske kamps historie draget den slutning, at staten må forsvinde, og at overgangsformen, under hvilken staten forsvinder (overgangen fra stat til ikke-stat), vil være »proletariatet organiseret som herskende klasse«. Men Marx tog sig ikke på at *opdage* fremtidens politiske *former*. Han indskrænkede sig til nøje at iagttage og analysere Frankrigs historie og til at drage den slutning, der fulgte af året 1851: det drejer sig om at ødelægge det borgerlige statsmaskineri.

Og da proletarietets revolutionære massebevægelse brød løs, begyndte Marx trods denne bevægelses vanheld, trods dens korte varighed og iøjnefaldende svaghed at studere, hvilke former den havde *opdaget*.

Kommunen er den af den proletariske revolution »endelig opdagede« form, under hvilken arbejdets økonomiske befrielse kan foregå.

Kommunen er den proletariske revolutions første forsøg på at *sønderslå* den borgerlige statsmaskine, den »endelig opdagede« politiske form, der kan og skal afløse det sønderslåede.

Vi vil i den følgende fremstilling få at se, at de russiske revolutioner i 1905 og 1917 i en anden situation, under andre omstændigheder fortsætter Kommunens værk og bekræfter Marx' geniale historiske analyse.

IV. Fortsættelse. Supplerende redegørelser af Engels

Marx leverede grundlaget for bedømmelsen af den betydning, Kommunens erfaringer havde. Engels er gentagne gange vendt tilbage til samme emne, har gjort rede for Marx' analyse og følgeslutninger og undertiden med en sådan kraft og anskuelighed belyst *andre* sider af spørgsmålet, at man må tage disse redegørelser op til særlig behandling.

1. Om Boligspørgsmålet

I sin afhandling om boligspørgsmålet (1872) (35) udnytter Engels allerede Kommunens erfaringer og kommer gentagne gange ind på revolutionens opgaver med hensyn til staten. Det er interessant på baggrund af et konkret emne på den ene side klart at få anskueliggjort de træk, hvor den proletariske og den nuværende stat opviser lighedspunkter – træk, der i begge tilfælde giver anledning til at komme ind på staten – og på den anden side de kendetegn, der viser forskellen, eller overgangen til statens ophævelse.

»Hvordan skal nu boligspørgsmålet løses? I det nuværende samfund løser man det akkurat, som man løser ethvert andet samfundsspørgsmål: ved at forskellen mellem efterspørgsel og tilbud efterhånden udlignes økonomisk, en løsning, der i sig selv stadig rejser spørgsmålet på ny, og altså ikke er nogen løsning. Hvordan en social revolu-

tion ville løse dette spørgsmål, afhænger ikke alene af de til enhver tid gældende omstændigheder, men hænger også sammen med langt mere vidtgående spørgsmål, blandt hvilke ophævelsen af modsætningen mellem by og land er et af de væsentligste. Da vi ikke skal opstille utopiske systemer om, hvordan det fremtidige samfund skal indrettes, ville det være mere end ørkesløst at komme ind på dette. Men så meget er sikkert, at der allerede nu findes tilstrækkelig mange beboelseshuse i de store byer til, at man ved rationel udnyttelse af dem straks kunne afhjælpe enhver virkelig 'bolignød'. Dette kan naturligvis kun ske ved, at man eksproprierer de nuværende ejere eller i deres huse indkvarterer arbejdere, der er hjemløse eller lever sammenstuvet i deres nuværende boliger, og så snart proletariatet har erobret den politiske magt, vil en sådan forholdsregel, der påbydes af almenvellet, lige så let lade sig gennemføre, som den nuværende stat gennemfører andre ekspropriationer og indkvarteringer.« (Side 22 i den tyske udgave af 1887.) (36)

Her behandles ikke forandringen af statsmagts form, kun indholdet af dens virksomhed klarlægges. Ekspropriationer og indkvarteringer sker netop efter den nuværende stats anordning. Den proletariske stat vil, formelt set, også »anordne« indkvarteringer og ekspropriationer af huse. Men det er klart, at det gamle forvaltningsapparat, den med bourgeoisie forbundne embedsmandsstand, simpelt hen ville være uanvendelig til at gennemføre den proletariske stats anordninger.

»I øvrigt må det konstateres, at det arbejdende folks 'faktiske overtagelse' af samtlige arbejdsredskaber, af den samlede industri, er det stik modsatte af den proudhonistiske 'afløsning'. Ved den sidstnævnte bliver den *enkelte arbejder* ejer af boligen, bondegården, arbejdsredskabet, ved den førstnævnte bliver det 'arbejdende folk' fællesejer af husene, fabrikkerne og arbejdsredskaberne og vil næppe, i det mindste i en overgangstid, overlade brugen af dem til enkeltpersoner eller selskaber uden at få godtgørelse for omkostningerne. Ganske ligesom afskaffelsen af ejendomsretten til jorden ikke er det samme som afskaffelsen af jordrenten, men dens overdragelse til samfundet, om

end i modificeret form. Det arbejdende folks faktiske overtalelse af samtlige arbejdsredskaber udelukker altså på ingen måde, at man beholder lejeforholdet.« (Side 68.) (37)

Det i denne fremstilling berørte spørgsmål om det økonomiske grundlag for statens bortdøen vil vi behandle i det følgende kapitel. Engels udtrykker sig yderst forsigtigt, når han siger, at den proletariske stat »næppe« vil fordele boligerne uden vederlag, »i hvert fald i en overgangstid«. Overdragelse af boliger, der tilhører folket, til enkelte familier mod et vederlag forudsætter også indkassering af disse penge, en vis kontrol og en eller anden art normering ved tildeling af boliger. Alt dette kræver en vis form for stat, men absolut ikke noget særligt militært og bureaukratisk apparat med embedspersoner i særlig privilegerede stillinger. Og overgangen til sådanne forhold, under hvilke det er muligt at afgive boligerne gratis, er sammenknyttet med statens fuldstændige »bortdøen«.

Der, hvor Engels taler om, at blanquisterne efter Kommunen og under indflydelse af dens erfaringer er gået over til marxismens principielle standpunkt, formulerer han i forbigående dette standpunkt på følgende måde:

»... Nødvendigheden af proletariatets politiske aktion og dets diktatur som overgang til afskaffelsen af klasserne og dermed af staten ...« (Side 55.) (38)

Yndere af bogstavkritik eller borgerlige »bekæmpere af marxismen« kan måske finde en modsigelse mellem denne *bekendelse* til »statens afskaffelse« og forkastelsen af en formel som den anarkistiske i det tidligere anførte stykke af »Anti-Dühring«. Det ville ikke forbavse, hvis opportunisterne også stemplede Engels som »anarkist« – det bliver jo stadig mere almindeligt, at socialchauvinisterne beskylder internationalisterne for anarkisme.

At der sammen med klassernes afskaffelse vil foregå en afskaffelse af staten, det har marxismen altid hævdet. Det almindelig kendte sted om »statens bortdøen« i Anti-Dühring bebrejder ikke simpelt hen anarkisterne, at de træder i skranken for statens afskaffelse, men at de prædiker, at man kan afskaffe staten »fra den ene dag til den anden«.

Da den for tiden herskende »socialdemokratiske« doktrin fuldstændig forvansker marxismens stilling til anarkismen, hvad statens afskaffelse angår, er det særlig nyttigt at minde om en polemik, som Marx og Engels førte mod anarkisterne.

2. Polemik mod anarkisterne

Denne polemik fandt sted i 1873. Marx og Engels skrev artikler mod proudhonisterne, »autonomisterne« eller de »antiautoritære«, til en italiensk socialistisk årbog, og først i 1913 fremkom disse artikler i tysk oversættelse i *Neue Zeit*.

»Når arbejderklassens politiske kamp«, skrev Marx, idet han hånedede anarkisterne og deres afvisning af politik, »antager revolutionær form, når arbejderne sætter deres revolutionære diktatur i stedet for bourgeoisiets diktatur, så begår de den skrækkelige forbrydelse at krænke principerne, thi for at tilfredsstille deres ynkelige, profane daglige fornødenheder, for at bryde bourgeoisiets modstand, giver de staten en revolutionær og forbigående form i stedet for at nedlægge våbnene og afskaffe staten...« (*Neue Zeit*, 1913–14, 32. årgang, bd. I, side 40.)

Det er udelukkende mod en sådan »afskaffelse« af staten, Marx vendte sig, da han gendrev anarkisternes påstande! Ingenlunde mod, at staten forsvinder sammen med klassernes forsvinden eller afskaffes sammen med klassernes afskaffelse, men mod, at arbejderne skal give afkald på anvendelse af våben, på den organiserede magt, *det vil sige på staten*, der skal tjene til »at bryde bourgeoisiets modstand«.

Marx betoner med vilje – for at forebygge en forvanskning af det sande indhold af hans kamp mod anarkismen – den »revolutionære og forbigående form«, den stat har, som proletariatet har brug for. Proletariatet har kun forbigående brug for staten. Vi er slet ikke uenige med anarkisterne, hvad *målet*, statens afskaffelse, angår. Vi påstår, at det, for at opnå dette mål, er nødvendigt midlertidigt at udnytte statsmagtens organer, midler og metoder *imod*

udbytterne, ligesom den undertrykte klasses forbigående diktatur er nødvendigt til ophævelse af klasserne. Marx vælger at stille problemet op så skarpt og klart som muligt mod anarkisterne: skal arbejderne »nedlægge våbnene«, når de afkaster kapitalisternes åg, eller skal de, for at bryde kapitalisternes modstand, benytte disse våben imod dem? Men den ene klasses systematiske udnyttelse af våben mod en anden klasse, hvad er det da andet end en »forbigående form« for stat?

Lad enhver socialdemokrat spørge sig selv, om han i sin polemik mod anarkisterne har stillet spørgsmålet om staten *således?* – om det overvejende flertal af de officielle socialistiske partier i II Internationale har stillet dette spørgsmål *således?*

Engels udvikler de samme tanker endnu mere udførligt og populært. Først spotter han begrebsforvirringen hos de proudhonister, der kaldte sig selv »antiautoritære«, dvs. forkastede enhver autoritet, enhver underordning, enhver magt. Lad os tage en fabrik, en jernbane, et skib i rum sø, siger Engels, er det så ikke klart, at uden en vis underordning, altså uden en vis autoritet eller magt kan ikke ét af disse komplicerede tekniske foretagender, der beror på anvendelse af maskiner og mange personers planmæssige samarbejde, fungere?

»... Når jeg«, skriver Engels, »stiller disse argumenter op mod de mest rasende antiautoritære, kan de kun give mig følgende svar: Ja! Det er sandt, men det drejer sig her ikke om den autoritet, vi tildeler de delegerede, *men om et hverv*. Disse folk tror, at de kan forandre en sag, når de forandrer dens navn ...« (39)

Efter at Engels således har vist, at autoritet og autonomi er relative begreber, at deres anvendelsesområde forandrer sig med samfundsudviklingens forskellige faser, at det er meningsløst at anse dem for noget absolut, og efter at han har tilføjet, at maskinernes og storproduktionens anvendelsesområde stadig udvides, forlader han de almindelige betragtninger over begrebet autoritet og går over til spørgsmålet om staten.

»Hvis autonomisterne«, skriver han, »havde nøjedes med

at sige, at fremtidens sociale organisation kun vil anerkende autoriteten inden for de grænser, der uundgåeligt bliver trukket af produktionsforholdene, så kunne man være nået til en forståelse med dem, men de er blinde for alle de kendsgerninger, der gør autoriteten nødvendig, og kæmper lidenskabeligt mod dette ord.

Hvorfor indskrænker de antiautoritære sig ikke til at skribe op mod den politiske autoritet, mod staten? Alle socialister er indforstået med, at staten og dermed den politiske autoritet vil forsvinde som følge af den kommende sociale revolution, dvs. at de offentlige funktioner vil miste deres politiske karakter og forvandles til simple administrative funktioner, der overvåger de sociale interesser. Men de antiautoritære kræver, at den politiske stat skal afskaffes med ét slag, endnu førend de sociale forhold, der har skabt den, er blevet afskaffet. De kræver, at den sociale revolutions første handling skal være autoritetens afskaffelse.

Har de nogen sinde set en revolution, disse herrer? En revolution er afgjort den mest autoritære sag, der findes, en handling, hvorved en del af befolkningen påtvinger den anden del sin vilje ved hjælp af geværer, bajonetter og kanoner – alt sammen såre autoritære midler, og det parti, der har sejret, må hævde sit herredømme ved hjælp af den skræk, som dets våben indgyder de reaktionære. Og hvis Pariserkommunen ikke havde betjent sig af et væbnet folks autoritet over for bourgeoisiet, mon den så havde hævdet sig mere end én dag? Kan vi ikke omvendt dadle, at den har betjent sig for lidt af den autoritet? Altså: enten – eller: enten véd de antiautoritære ikke selv, hvad de siger, og i så fald skaber de kun forvirring, eller de véd det, og i så fald forråder de proletariets sag. I begge tilfælde tjener de kun reaktionen.« (Side 39.) (40)

I denne betragtning er der rørt ved spørgsmål, der må betragtes i sammenhæng med emnet: forholdet mellem politik og økonomi under statens bortdøen (det følgende kapitel behandler dette emne). Det er den slags spørgsmål, der drejer sig om de offentlige funktioners forvandling fra politiske til simple administrative funktioner og om den »politiske stat«. Dette sidste udtryk, der er særlig egnet til at fremkalde misforståelser, peger hen på statens bort-

døen: den bortdøende stat kan man på et vist trin af dens bortdøen betegne som en upolitisk stat.

Mest bemærkelsesværdig er i denne betragtning atter den måde, hvorpå Engels stiller problemet op over for anarkisterne. Socialdemokraterne, der vil give sig ud for elever af Engels, har siden 1873 millioner af gange ligget i strid med anarkisterne, men netop *ikke* sådan, som marxister kan og skal kæmpe. Den anarkistiske forestilling om statens afskaffelse er forvirret og *ikke revolutionær* – således formulerer Engels problemet. Anarkisterne vil netop ikke se revolutionen i dens opståen og udvikling, i forbindelse med dens særlige opgaver med hensyn til magtanvendelse, autoritet, magt og stat.

Den sædvanlige kritik af anarkismen endte hos de nuværende socialdemokrater i den reneste småborgerlige banalitet: »Det er skam os, der anerkender staten, det gør anarkisterne ikke!« Naturligvis måtte noget så banalt virke frastødende på nogenlunde tænkende og revolutionære arbejdere. Engels siger noget andet: han betoner, at alle socialister er enige om, at staten vil forsvinde som følge af den socialistiske revolution. Han rejser derpå konkret spørgsmålet om revolutionen, netop det spørgsmål, som socialdemokraterne i almindelighed af opportunisme søger at komme udenom, og som de så at sige udelukkende overlader til anarkisterne at »bearbejde«. Og idet Engels rejser dette spørgsmål, tager han tyren ved hornene: burde Pariserkommunen ikke have betjent sig *mere af statens revolutionære magt*, dvs. af det bevæbnede proletariat organiseret som herskende klasse?

Det herskende, officielle socialdemokrati har i almindelighed affærdiget spørgsmålet om proletariatets konkrete opgaver under revolutionen enten simpelt hen med små fi-listervittigheder eller i bedste fald med den undvigende sofistiske talemåde: »Det vil vi få at se til den tid.« Og anarkisterne fik ret til at sige til et sådant socialdemokrati, at det forrådte sin opgave, at opdrage arbejderne revolutionært. Engels udnytter netop den sidste proletariske revolutions erfaringer til et ganske konkret studium af spørgsmålet om, hvad proletariatet bør gøre både med bankerne og med staten, og hvordan det skal gøre det.

3. Etbrev til Bebel

En af de mest bemærkelsesværdige, om ikke den mest bemærkelsesværdige betragtning over staten i Marx' og Engels' værker, er følgende sted i et brev fra Engels til Bebel af 18.–28. marts 1875. (41) Dette brev er, i parentes bemærket, såvidt vi véd, for første gang blevet offentliggjort af Bebel i 2. bind af hans erindringer *Aus meinem Leben*, der udkom 1911, dvs. 36 år efter, at det var skrevet og afsendt.

Engels kritiserede det samme udkast til Gotha-programmet, som også Marx kritiserede i sit berømte brev til Bracke, og skrev specielt med hensyn til spørgsmålet om staten følgende til Bebel:

»... Den frie folkestat er blevet forvandlet til den frie stat. I grammatisk forstand er en fri stat en stat, der står frit over for sine borgere, altså en stat med despotisk regering. Man skulle holde op med al den snak om staten, især efter Kommunen, der allerede ikke mere var nogen stat i egentlig forstand. Anarkisterne har til overmål revet os 'folkestaten' i næsen, skønt allerede Marx' skrift mod Proudhon og senere Det Kommunistiske Manifest direkte siger, at staten med indførelse af den socialistiske samfundsordning opløser sig selv (*sich auflöst*) og forsvinder. Da 'staten' nu alligevel er en forbigående indretning, som man betjener sig af i kampen, i revolutionen, for med magt at holde sin modstander nede, så er det det rene vrøvl at tale om den 'frie folkestat', så længe proletariatet endnu *bruger* staten, bruger det den ikke i frihedens interesse, men for at holde sine modstandere nede, og så snart der kan være tale om frihed, hører staten som sådan op med at bestå. Vi ville derfor foreslå, at man overalt i stedet for 'stat' satte 'fællesskab' (*Gemeinwesen*), et godt, gammelt tysk ord, der meget godt svarer til det franske 'kommune'.« (Side 321 og 322 i den tyske udgave.)

Man må holde sig for øje, at dette brev sigter til partiprogrammet, som Marx kun få uger senere kritiserede i et brev dateret 5. maj 1875, og at Engels dengang opholdt sig sammen med Marx i London. Når Engels altså i sidste sætning siger »vi«, så anbefaler han utvivlsomt i eget og

Marx' navn det tyske arbejderpartis førere at *slette* ordet »stat« i *programmet* og erstatte det med ordet »fællesskab«.

Hvilket hyl om »anarkisme« ville ikke være opløftet af høvdingene over den nuværende »marxisme«, der er tilberedt til brug for opportunisterne, hvis man havde foreslået dem en sådan forbedring af programmet!

Lad dem kun hyle. Det vil bourgeoisiet rose dem for.

Men vi vil fortsætte vort værk. Ved revisionen af vort partiprogram må man ubetinget tage hensyn til Marx' og Engels' råd, for at komme sandheden nærmere, for at rekonstruere marxismen ved at rense den for forvanskninger, for at give arbejderklassens kamp for sin frigørelse en mere sikker retning. Blandt bolsjevikkerne vil der sikkert ikke findes nogen modstander af Engels' og Marx' råd. Kun terminologien kan måske volde vanskelighed. På tysk har man to ord: »Gemeinde« og »Gemeinwesen«, af hvilke Engels valgte det, der *ikke* betyder den enkelte kommune, men betegner indbegrebet af kommuner, et system af kommuner. På russisk findes der ikke et sådant ord, og man må måske beslutte sig til at bruge det franske ord »kommune«, skønt også denne betegnelse har sine mangler.

»Kommunen, der allerede ikke mere var nogen stat i egentlig forstand« – det er Engels' i højeste grad vigtige teoretiske påstand. Efter det, der er sagt ovenfor, er påstanden fuldstændig forståelig. Kommunen *holdt op* med at være stat, for så vidt som den ikke mere skulle holde befolkningens flertal, men mindretallet (udbytterne) nede, den borgerlige statsmaskine havde den sønderlået, i stedet for en *særlig* undertrykkelsesmagt optrådte selve befolkningen på scenen. Alt dette er afvigelser fra staten i egentlig forstand. Og hvis Kommunen havde slået fast rod, ville sporene af staten være »døet bort« i den af sig selv, den ville ikke have behøvet at »afskaffe« dens institutioner: de ville være holdt op med at fungere, efterhånden som de ikke havde mere at gøre.

»Anarkisterne har til overmål revet os 'folkestaten' i næsen,« siger Engels, og mener i første linje Bakunin og hans angreb på de tyske socialdemokrater. Engels anerkender *for så vidt* berettigelsen af disse angreb, som »folkestaten« er præcis det samme vrøvl og præcis den

samme afvigelse fra socialismen som den »frie folkestat«. Engels anstrenger sig for at forbedre de tyske socialdemokraters kamp mod anarkisterne, at gøre denne kamp principielt rigtig, at rense den for opportunistiske fordomme med hensyn til »staten«. Forgæves! Engels' brev lå i 36 år i en skrivebordsskuffe. Vi vil i det følgende få at se, at Kautsky også efter offentliggørelsen af dette brev hårdnakket gentager væsentlig de samme fejl, som Engels advarede imod.

Bebel svarede Engels i et brev dateret 21. september 1875, i hvilket han bl.a. skrev, at han var »fuldstændig enig« med Engels i dennes dom over programudkastet, og at han havde gjort Liebknecht bebrejdelser på grund af hans eftergivenhed (Bebel: *Aus meinem Leben*, 2. del, s. 334). Hvis man imidlertid tager Bebel's pjece *Vore Mål*, så finder man deri fuldstændig fejlagtige betragtninger om staten:

»Staten skal forvandles fra en stat, der hviler på *klasseherredømmet*, til en 'folkestat'.« (Unsere Ziele, udgaven af 1886, s. 14.)

Således står det at læse i det *niende* (niende!) oplag af Bebel's pjece! Det er intet under, at en så hårdnakket gentagelse af de opportunistiske ræsonnementer om staten er gået det tyske socialdemokrati fuldstændig i blodet, navnlig da Engels' revolutionære forklaringer blev holdt skjult, og alle forhold i det daglige liv gennem lange tider »vænnede fra« at tænke på revolutionen.

4. Kritik af udkastet til Erfurt-programmet (42)

Den kritik af udkastet til Erfurt-programmet, som Engels den 29. juni 1891 sendte til Kautsky, og som først 10 år senere blev offentliggjort i *Neue Zeit*, kan ikke forbigås, når man analyserer den marxistiske lære om staten, da den i hovedsagen netop var viet kritikken af socialdemokratiets *opportunistiske* anskuelse om statsordningen.

I forbigående skal det bemærkes, at Engels ligeledes fremkommer med en overordentlig værdifuld udtalelse om de økonomiske spørgsmål, som beviser, hvor opmærk-

somt og velovervejnet han netop fulgte forandringerne i den moderne kapitalisme, og hvordan han netop derfor til en vis grad var i stand til at foregribe vor, den imperialistiske epokes opgaver. Her er denne udtalelse: om ordet »planløshed«, der blev anvendt i programudkastet for at karakterisere kapitalismen, skriver Engels:

»... hvis vi fra aktieselskaberne går over til trusterne, der behersker og monopoliserer hele industrigrene, så hører ikke blot privatproduktionen, men også planløsheden op.« (Neue Zeit, 20. arg. 1901–1902, s. 8.) (43)

Her har han fået fat i det grundlæggende i den teoretiske vurdering af den nyeste kapitalisme, dvs. imperialismen, nemlig det, at kapitalismen forvandles til en monopolistisk *kapitalisme*. Det sidste må særlig fremhæves, for den mest udbredte fejltagelse er den påstand, der er fremkommet fra borgerlig-reformistisk side, at den monopolistiske eller statsmonopolistiske kapitalisme *ikke mere* var kapitalisme, den kunne allerede betegnes som »stats-socialisme« el. lign. En fuldstændig planmæssighed har trusterne naturligvis ikke medført, de medfører det ikke i dag og kan heller ikke medføre det. Men for så vidt de medfører planmæssighed, for så vidt kapitalmagnaterne i forvejen beregner produktionens omfang, regulerer den planmæssigt i national eller endog international målestok, så befinder vi os trods alt i *kapitalismen*, selv om det er i et nyt stadium, er det alligevel umiskendeligt et kapitalistisk stadium. Den »ringe afstand« fra en *sådan* kapitalisme til socialismen må for proletariatets virkelige repræsentanter være et argument for den socialistiske revolutions nærhed, lethed, gennemførlighed og uopsættelighed, men ingenlunde et argument for at forholde sig tolerant over for en forkastelse af denne revolution og over for den besmykkelse af kapitalismen, som alle reformister giver sig af med.

Men lad os vende tilbage til spørgsmålet om staten. Engels giver her tre særlig værdifulde fingerpeg: for det første om spørgsmålet republik, for det andet om sammenhængen mellem nationalitetsspørgsmålet og statsordningen, for det tredje om det lokale selvstyre.

Hvad republikken angår, så har Engels gjort den til

tyngdepunktet i sin kritik af udkastet til Erfurt-programmet. Og når vi husker på, hvilken betydning Erfurt-programmet har fået i hele det internationale socialdemokrati, at det er blevet til et mønster for hele II Internationale, så vil man uden overdrivelse kunne sige, at Engels her kritiserer hele II Internationales opportunisme.

»De politiske krav i udkastet har en stor fejl,« skriver Engels. »Det, der egentlig skulle siges, *står der ikke*.« (Fremhævet af Engels.) (44)

Derefter gøres rede for, at den tyske forfatning i grunden er en kopi af den yderst reaktionære forfatning af 1850, at rigsdagen kun er »enevældens figenblad«, som Wilhelm Liebknecht udtrykte sig, og at den tanke at ville gennemføre »alle arbejdsmidlers forvandling til fælleseje« på grundlag af denne forfatning og det småstatsuvsæsen, som den sanktionerer, og på grundlag af et forbund mellem de tyske småstater, »ganske åbenbart er meningsløs«.

»Men det er farligt at røre ved dette,« tilføjer Engels, der nøje véd, at man i Tyskland ikke legalt kan rejse kravet om en republik i programmet. Men Engels slår sig ikke ganske simpelt til ro med denne indlysende betragtning, som »alle« er tilfreds med. Han fortsætter: »Og alligevel må der tages fat på sagen på den ene eller anden måde. Hvor nødvendigt det er, det beviser netop nu den opportunisme, der er ved at gribe om sig i en stor del af den socialdemokratiske presse. Af frygt for en fornyelse af socialistloven, ihukommende allehånde overilede ytringer, der blev fremsat, mens denne lov herskede, skal den nuværende legale tilstand i Tyskland nu pludselig være tilstrækkelig til, at partiet kan gennemføre alle sine krav ad fredelig vej...« (45)

At de tyske socialdemokrater handlede af frygt for undtagelseslovens (46) genindførelse, denne fundamentale kendsgerning rykker Engels i forgrunden og betegner den uden omsvøb som opportunisme, netop fordi der i Tyskland ikke findes hverken republik eller frihed, erklærer han drømmen om en »fredelig« vej for fuldstændig meningsløs. Engels er forsigtig nok til ikke at binde sig til noget.

Han anerkender, at man i republikker eller i lande med vidtgående frihed »kan forestille sig« (kun »forestille sig«!) en fredelig udvikling til socialismen, men, gentager han:

»... i Tyskland, hvor regeringen er næsten almægtig og rigsdagen og alle andre repræsentative organer uden virkelig magt – at proklamere noget sådant i Tyskland og endog uden at være tvunget til det, det betyder at tage absolutismens figenblad og binde det for sin egen nøgenhed.« (47)

Det overvældende flertal af det tyske socialdemokratis officielle førere har da også faktisk tilsløret enevælden og lagt disse anvisninger ad acta.

»... En sådan politik kan i det lange løb kun vildlede ens eget parti. Man skyder generelle, abstrakte politiske spørgsmål i forgrunden og skjuler dermed de nærmeste konkrete spørgsmål, de spørgsmål, der ved de første store begivenheder, ved den første politiske krise af sig selv vil komme til at stå på dagsordenen. Hvad andet kan der komme ud af det, end at partiet pludseligt, i det afgørende øjeblik er rådvildt, at der hersker uklarhed og uenighed om de mest afgørende punkter, fordi disse punkter aldrig er blevet diskuteret.« (48)

»Det kan måske være 'ærligt' ment, at man glemmer de store hovedsynspunkter over dagens øjeblikkeinteresser, at man stræber og higer efter øjeblikkelige resultater, uden hensyn til de senere følger, at man prisgiver bevægelsens fremtid for bevægelsens nutids skyld – men det er og bliver opportunisme, og den 'ærlige' opportunisme er måske den farligste af alle...« (49)

»Hvis noget står fast, så er det, at vort parti og arbejderklassen kun kan komme til magten i form af den demokratiske republik. Dette er endog den specifikke form for proletariats diktatur, hvad allerede den store franske revolution har vist...« (50)

Engels gentager her i særlig plastisk form den grundtanke, der går som en rød tråd gennem alle Marx' værker,

nemlig den, at en demokratisk republik er den nærmeste vej til proletariats diktatur. For en sådan republik, der på ingen måde afskaffer kapitalens herredømme og dermed massernes undertrykkelse og klassekampen, fører uundgåeligt til en sådan udvidelse, udfoldelse, klarlægning og skærpelse af denne kamp, at så snart muligheden for at tilfredsstille de undertrykte massers grundinteresser opstår, vil denne mulighed nødvendigvis og udelukkende blive virkeliggjort i form af proletariats diktatur, i proletariats ledelse af disse masser. For hele II Internationale hører også dette til marxismens »glemte ord«, og denne forglemmelse kom overordentlig skarpt for dagen i det mensjevikiske partis historie i det første halve år af den russiske revolution i 1917.

Angående spørgsmålet om forbundsrepublik i forbindelse med befolkningens nationale sammensætning, skrev Engels:

»Hvad skal træde i stedet for?« (Nemlig i stedet for det nuværende Tyskland med dets reaktionære monarkistiske forfatning og dets lige så reaktionære småstatsu væsen, der foreviger det særlige prøjservæsen, i stedet for at lade småstaterne gå op i et samlet Tyskland). »Efter min mening kan proletariats kun bruge den ene og udelelige republik. En forbundsrepublik er i det store og hele endnu en nødvendighed på det kæmpeområde, som de Forenede Stater udgør, skønt den i den østlige del allerede bliver en hæmsko. Den ville være et fremskridt i England, hvor der bor fire nationer på de to øer, og hvor der allerede nu findes tre lovsystemer side om side på trods af fælles parlament. I det lille Svejts er den for længst blevet til en hindring, kun tålelig, fordi Svejts nøjes med at være et rent passivt medlem af det europæiske system af stater. For Tyskland ville et føderativt system som i Svejts være et enormt tilbageskridt. To punkter udgør forskellen mellem en forbundsstat og en enhedsstat: hver enkeltstat i forbundet, hver kanton har sin egen civil- og kriminallovgivning og retsforfatning, desuden består ved siden af folkekammeret et forbundskammer, hvor hver kanton, om stor eller lille, stemmer som sådan.« I Tyskland danner forbundsstaten overgangen til en udpræget enhedsstat, og den »revolution fra oven«, der blev gennemført i 1866 og 1870,

(51) må man ikke dreje tilbage, men tværtimod fuldstændiggøre med en »bevægelse fra nedenu«. (52)

Engels viser ikke alene, at han ikke er ligegyldig over for sørgsmålet om statsformerne, han anstrenger sig tværtimod for netop at analysere overgangsformerne med overordentlig omhu, for alt efter hvert enkelt tilfælde konkrete historiske ejendommeligheder at fastslå, hvilken overgang, *fra hvad til hvad*, den pågældende overgangsform betegner.

Engels – såvel som Marx – forfægter fra proletarietets og den proletariske revolutions standpunkt den demokratiske centralisme, den ene og udelelige republik. Forbundsrepublikken betragter han enten som undtagelse og som hindring for udviklingen eller også som overgang fra monarkiet til den centralistiske republik, som et »fremskridt« under visse særlige forhold. Og blandt disse særlige forhold træder nationalitetsspørgsmålet i forgrunden.

Hos Engels – såvel som hos Marx – finder man trods deres skånselsløse kritik af det reaktionære småstatsvæsen og af, at denne reaktionære foreteelse i visse konkrete tilfælde tilsløres af nationalitetsspørgsmålet, ingen steder det mindste spor af forsøg på at gå uden om nationalitetsspørgsmålet, forsøg, som de hollandske og polske marxister ofte har gjort sig skyldig i, idet de går ud fra den fuldt ud berettigede kamp mod den spidsborgerligt indskrænkede nationalisme i »deres« små stater.

Selv i England, hvor man skulle mene, at både de geografiske betingelser og sprogfællesskabet samt mange århundreders historie havde »ordnet« nationalitetsspørgsmålet i de enkelte små dele af England, selv her tager Engels hensyn til den klare kendsgerning, at nationalitetsspørgsmålet endnu ikke er overvundet, og han anser derfor forbundsrepublikken for et »fremskridt«. Naturligvis er der her heller ikke i mindste måde tale om at give afkald på at kritisere forbundsrepublikkens mangler, eller på at drive den mest energiske propaganda og kamp for en centralistisk-demokratisk enhedsrepublik.

Engels opfatter imidlertid ingenlunde den demokratiske centralisme i den bureaukratiske forstand, i hvilken de borgerlige og småborgerlige ideologer, deriblandt også anarkisterne, anvender dette begreb. For Engels udelukker centralismen ikke i mindste måde et vidtgående lokalt

selvstyre, som absolut afskaffer alt, hvad der hedder bureaukratisme og »kommanderen«, samtidig med at »kommunerne« og provinserne frivilligt forsvarer statens enhed.

»...Altså en enhedsrepublik,« skriver Engels, idet han redegør for marxismens program angående staten, »men ikke på samme måde som den, man i dag har i Frankrig, og som ikke er andet end det kejserrige, der blev grundlagt i 1798, bare uden kejser. Fra 1792 til 1798 havde hvert fransk departement, hver kommune fuldstændig selvforvaltning efter amerikansk mønster, og det må vi også have. Hvordan selvforvaltningen skal indrettes, og hvordan man kan klare sig uden bureaukrati, det har Amerika og den første franske republik bevist for os, og endnu i dag Australien, Canada og de øvrige engelske kolonier. Og en sådan selvforvaltning i provinser og kommuner er langt friere end f.eks. føderalismen i Svejts, hvor hver kanton ganske vist er uafhængig i forhold til forbundet« (dvs. den føderative helstat), »men også i forhold til distriktet og kommunen. Kantonalregeringerne udnævner statholdere i distrikterne og præfekter, alt sammen ting, som man ikke kender i de engelsktalende lande, og som vi i fremtiden høfligst vil have os frabedt ligesom de prøjsiske landråder og regeringsråder« (kommissærer, kredspolitichefer, guvernører, overhovedet alle embedsmænd, der er udnævnt ovenfra). I overensstemmelse hermed anbefaler Engels at formulere program punktet om selvforvaltning på følgende måde: »Fuldstændig selvforvaltning i provins« (guvernement eller område), »kreds og kommune ved embedsmænd, der er valgt ifølge almindelig stemmeret. Afskaffelse af alle myndigheder, lokale og i provinsen, der er udnævnt af staten.« (53)

I det af Kerenskij og de andre »socialistiske« ministre forbudte Pravda (nr. 68 af 28. maj 1917) har jeg allerede haft lejlighed til at vise, hvordan vore såkaldte socialistiske repræsentanter for et såkaldt revolutionært demokrati på dette punkt (selvfølgelig ikke alene på dette) har begået himmelråbende forsyndelser *mod demokratiet*. Det er klart, at folk, der er bundet af en »koalition« med det imperialistiske bourgeoisie, har vendt det døve øre til over for denne påvisning.

Det er yderst vigtigt at fremhæve, at Engels med kendsgerningerne i hånden, ved hjælp af et ganske præcist eksempel modbeviser den – især blandt de småborgerlige demokrater – stærkt udbredte fordom, at forbundsrepublikken ubetinget betyder større frihed end den centralistiske republik. Det er forkert. De af Engels anførte kendsgerninger vedrørende den centralistiske franske republik fra årene 1792–1798 og den føderalistiske svejtsiske republik modbeviser dette. Den virkelig demokratiske centralistiske republik bød *mere* frihed end den føderalistiske. Eller udtrykt på en anden måde: den *største* frihed for kommuner, provinser osv., som historien kender, frembød den *centralistiske* og ikke den føderative republik.

Vor partipropaganda og -agitation har ikke haft og har ikke nu i tilstrækkelig grad sin opmærksom henvendt på denne kendsgerning – så lidt som på hele spørgsmålet om den føderative og centralistiske republik samt det lokale selvstyre.

5. Engels' indledning fra 1891 til Marx' Borgerkrigen

I sin indledning til 3. oplag af Borgerkrigen i Frankrig (54) – dateret 18. marts 1891 og oprindeligt offentliggjort i tidskriftet *Neue Zeit* – sammenfatter Engels på en overordentlig plastisk måde Kommunens erfaringer, idet han i forbigående fremkommer med interessante bemærkninger om spørgsmål, der står i forbindelse med forholdet til staten. Denne sammenfatning, der har fået større dybde ved alle de erfaringer, der er gjort i den tyveårige periode, der skilte forfatteren fra Kommunen, og som navnlig var rettet mod den i Tyskland udbredte »overtroiske tilbedelse af staten«, kan med rette betegnes som marxismens *sidste ord* i det spørgsmål, vi undersøger her.

I Frankrig, bemærker Engels, var arbejderne efter hver revolution bevæbnede, »det første bud for bourgeoisiet, der stod ved statsroret, var derfor arbejdernes afvæbning. Derfor følger der efter hver revolution, som arbejderne fører frem til sejr, en ny kamp, der ender med arbejdernes nederlag«.

Resultatet af erfaringerne fra de borgerlige revolutioner er her udtrykt lige så kort som slående. Sagens kerne – i parentes bemærket også vedrørende staten (*er den undertrykte klasse i besiddelse af våben?*) – er her sammenfattet på rammende måde. Netop denne kerne går både de professorer, der står under indflydelse af den borgerlige ideologi, og de småborgerlige demokrater for det meste udenom. Under den russiske revolution 1917 havde »mensjevikken« og »også-marxisten« Tsereteli den ære (en Cavaignac værdig) at plapre ud med denne de borgerlige revolutioners hemmelighed. I sin »historiske« tale den 11. juni røbede Tsereteli, at bourgeoisiet var besluttet på at afvæbne Petrograds arbejdere, idet han naturligvis fremstillede denne beslutning som sin egen og overhovedet som en »statslig« nødvendighed. (55)

Tseretelis historiske tale den 11. juni vil selvfølgelig for enhver historieskriver, der behandler revolutionen i 1917, være en af de tydeligste illustrationer af, hvorledes den af hr. Tsereteli førte blok af socialrevolutionære og mensjevikker er gået over på bourgeoisiets side mod det revolutionære proletariat.

En anden sidebemærkning af Engels, som ligeledes står i forbindelse med spørgsmålet om staten, vedrører religionen. Det er en kendt sag, at det tyske socialdemokrati, efterhånden som det forsumpede og blev mere og mere opportunistisk, oftere og oftere sank ned til en filistrøs forvrængning af den berømte formel: »Vi erklærer religionen for en privatsag.« Denne formel blev nemlig fortolket, som om spørgsmålet om religionen var en privatsag også for det revolutionære proletariats *parti!!* Mod dette fuldstændige forræderi mod proletariats revolutionære program var det, Engels gjorde front, da han i 1891 blot iagttog ganske svage spirer til opportunisme i sit parti og derfor udtrykte sig yderst forsigtigt:

»Ligesom der i Kommunen næsten kun sad arbejdere eller: anerkendte arbejderrepræsentanter, således havde også; deres beslutninger en afgjort proletarisk karakter. Enten, dekreterede de reformer, som det republikanske bourgeoisie kun havde undladt af fejhed, men som dannede et nødvendigt grundlag for arbejderklassens frie aktion, f.eks. gennemførelsen af sætningen om, at religionen er en

privatsag *over for staten*, eller de udstedte forordninger direkte i arbejderklassens interesse, som delvis greb dybt ind i den gamle samfundsordning«. (56)

Engels understregede med vilje ordene »over for staten« og førte et direkte slag mod den tyske opportuniste, der havde erklæret religionen for en privatsag *over for partiet* og dermed trykket det revolutionære proletariats parti ned på samme niveau som det banale spidsborgerlige »fritænkeri«, der nok vil give plads for en mangel på religiøs tro, men giver afkald på *partiets* kamp mod det folkefordummende religiøse opium.

Fremtidens historieskriver, der skal skrive det tyske socialdemokratis historie, vil – når han prøver at opspore rødderne til dets skændige nederlag i 1914 – finde ikke så lidt interessant materiale til dette spørgsmål, lige fra de undvigende erklæringer, som partiets åndelige fører, Kautsky, kom med i sine artikler, og som åbnede døren på vid gab for opportunisten, og til partiets stilling til bevægelsen Bort fra Kirken i 1913. (57)

Lad os imidlertid gå over til at se på, hvordan Engels tyve år efter Kommunen sammenfattede den lære, den gav det kæmpende proletariat.

Følgende erfaringer rykkede Engels frem i første linie:

»...Netop den hidtidige centraliserede regerings undertrykkelsesmagt, hæren, det politiske politi og bureaukratiet, som Napoleon havde skabt i 1798, og som enhver ny regering siden da havde overtaget og udnyttet mod sine modstandere som et kærkomment redskab, netop denne magt skulle falde overalt, således som den allerede var faldet i Paris.

Kommunen måtte straks fra første færd anerkende, at arbejderklassen, når den først er kommet til magten, ikke kan arbejde videre med den gamle statsmaskine, at denne arbejderklasse, for ikke igen at miste sit nylig erobrede herredømme, på den ene side måtte fjerne hele det gamle undertrykkelsesmaskineri, der hidtil var blevet udnyttet mod den selv, men på den anden side måtte sikre sig mod sine egne deputerede og embedsmænd, idet den erklærede dem alle uden undtagelse for afsættelige til enhver tid...«. (58)

Engels understreger atter og atter, at staten vedbliver at være en stat ikke alene i monarkiet, men *også i den demokratiske republik*, dvs. beholder sit grundlæggende kendetegn: at den forvandler embedspersonerne, »samfundets tjenere«, dets organer, til *herrer* over samfundet.

»Mod denne forvandling af staten og statsorganerne fra at være samfundets tjenere til at være dets herrer – en forvandling, som har været uundgåelig i alle hidtidige stater – anvendte Kommunen to ufejlbarlige midler. For det første besatte den alle stillinger inden for administration, retsvæsen eller undervisningsvæsen ved valg med almindelig valgret, og på en sådan måde, at de stemmeberettigede til enhver tid kunne kalde de valgte tilbage. Og for det andet betalte den for alle hverv, høje såvel som lave, kun den løn, som andre arbejdere fik. Den højeste løn, som Kommunen overhovedet betalte, var 6000 francs.*) Dermed var der sat en stopper for jagten på embeder og karriere, også uden at man havde behøvet de bundne mandater, som til overflod blev indført for de delegerede til de repræsentative organer...«. (59)

Engels kommer her til den interessante grænse, hvor det konsekvente demokrati på den ene side *forvandles* til socialisme og på den anden side *kræver* socialisme. Thi for at ophæve staten er det nødvendigt at forvandle statstjenestens funktioner til et så simpelt kontrol- og registreringsarbejde, at befolkningens uhyre flertal, og senere hele befolkningen uden undtagelse, er i stand til at udføre det. Og for fuldstændigt at fjerne stræberiet kræves det, at en »ærespost«, selv om den ikke indbringer noget, *ikke* tjener som springbræt for at nå fra statstjenesten til højtlønnede stillinger i banker og aktieselskaber, således som det *til stadighed* er tilfældet i alle kapitalistiske lande, selv i de frieste.

Men Engels begår ikke den fejl, som visse marxister begår f.eks. i spørgsmålet om folkenes selvbestemmelseret, når de siger, denne ret er umulig under kapitalis-

*) Nominelt var det ca. 2400 rubler, efter den nuværende kurs (august 1917) ca. 6000 rubler. Ganske utilgiveligt handler de bolsjevikker, der f.eks. i byrådene foreslår lønninger på 9000 rubler i stedet for at foreslå et maksimum på 6000 rubler for hele staten, hvilket ville være tilstrækkeligt.

men og overflødig uder socialismen. En sådan argumentation, der skal se åndrig ud, men som i virkeligheden er fejltagtig, kunne man gentage om *enhver* demokratisk indretning, også om de beskedne embedsmandslønninger, for et konsekvent gennemført demokrati er umuligt under kapitalismen, og under socialismen vil alt demokrati helt *dø bort*.

Det er sofisteri, der minder om den gamle vittighed, om en mand bliver skaldet, fordi han mister et hår.

At udvikle demokratiet til *dets yderste konsekvens*, at finde de *former*, under hvilke en sådan udvikling foregår, at prøve den i *praksis* osv. – alt dette udgør en del af opgaverne i kampen for den sociale revolution. Demokratisme taget for sig kan aldrig føre til socialisme. Men i det praktiske liv bliver demokratismen aldrig taget »for sig«, men »sammen med« andre fænomener, den vil udøve sin indflydelse på økonomien, fremme *dennes* udvikling, være underkastet den økonomiske udviklings indflydelse osv. Sådan er den levende histories dialektik.

Engels fortsætter:

»Denne sprængning af den hidtidige statsmagt og dens erstatning med en ny, virkelig demokratisk statsmagt, er indgående skildret i tredje afsnit af Borgerkrigen. Det var imidlertid nødvendigt her endnu en gang kort at komme ind på nogle af disse træk, fordi den overtroiske tilbedelse af staten netop i Tyskland var blevet overført fra filosofien til bourgeoisiets og endog mange arbejderes almindelige bevidsthed. Ifølge den filosofiske opfattelse er staten 'ideens virkeliggørelse' eller gudsriget på Jorden oversat til filosofisk sprogbrug, det område, hvor den evige sandhed og retfærdighed virkeliggøres eller skal virkeliggøres. Og deraf følger så en overtroisk tilbedelse af staten og alt, hvad der hænger sammen med staten, og som så meget lettere indfinder sig, fordi man fra barnsben er vant til at indbilde sig, at de anliggender og interesser, der er fælles for hele samfundet, ikke kan udføres på anden måde, end de hidtil er blevet udført, nemlig af staten og dens velbestaltede øvrighed. Og man tror allerede at have gjort et umådelig dristigt skridt, når man frigør sig for troen på det arvelige monarki og sværger til den demokratiske republik. Men i virkeligheden er staten ikke andet end en

maskine, med hvilken den ene klasse undertrykker den anden, og det ikke mindre under den demokratiske republik end under monarkiet, og i bedste fald er den et onde, der går i arv til proletariatet, når dette har sejret i kampen om klasseherredømmet, og hvis værste sider det lige så lidt som Kommunen vil kunne undgå straks at beskære så meget som muligt, indtil et slægtled, der er opvokset under nye, frie samfundsforhold, bliver i stand til at kaste hele den lurvede stat fra sig.« (60)

I tilfælde af monarkiets erstatning med republik former Engels tyskerne til aldrig at glemme socialismens grundsatninger i spørgsmålet om staten. Hans advarsler kan endnu i dag læses som en direkte lektion til d' herrer Tseteli og Tjernov, der i deres »koalitions« praksis har lagt deres overtro på staten og en overtroisk tilbedelse af staten for dagen!

Endnu to bemærkninger, 1) Når Engels siger, at staten i en demokratisk republik »ikke mindre« er en »maskine til den ene klasses undertrykkelse af den anden« end i monarkiet, så betyder det absolut ikke, at *formen* for undertrykkelsen er proletariatet ligegyldig, sådan som mange anarkister »lærer«. En bredere, friere, mere åben form for klassekampen og klasseundertrykkelsen betyder for proletariatet en mægtig lettelse i kampen for at ophæve klasserne overhovedet.

2) Spørgsmålet om, hvorfor først et nyt slægtled vil være i stand til at kaste hele den lurvede stat fra sig, hænger sammen med spørgsmålet om demokratiets overvindelse, som vi nu går over til at behandle.

6. Engels om demokratiets overvindelse

Engels fik lejlighed til at ytre sig om dette problem i sammenhæng med spørgsmålet om det *videnskabeligt* urigtige i at anvende betegnelsen »socialdemokrat«.

I forordet til en udgave af de artikler, han havde skrevet i 70'erne om forskellige, især »internationale« emner (Internationales aus dem Volksstaat), et forord, der er dateret den 3. januar 1894, og som altså er skrevet halvandet år før Engels' død, hedder det, at i alle artikler har han brugt or-

det »kommunist« og *ikke* »socialdemokrat«, fordi proudhonerne i Frankrig og lasalleanerne i Tyskland dengang kaldte sig socialdemokrater.

»...For Marx og mig«, skriver Engels, »var det derfor fuldstændig umuligt at vælge et så elastisk udtryk for at betegne vort specielle standpunkt. I dag ligger sagen anderledes, og ordet (»socialdemokrat«) kan derfor gå an, hvor lidt det end passer på et parti, hvis økonomiske program ikke alene i al almindelighed er socialistisk, men direkte kommunistisk, og hvis endelige politiske mål det er at overvinde hele staten, altså også demokratiet. *Virkelige*«, (fremhævet af Engels) »politiske partiers navne stemmer aldrig helt, partiet udvikler sig, navnet bevarer.« (61)

Dialektikeren Engels er stadig på sine gamle dage tro mod dialektikken. Marx og jeg, siger han, havde et udmærket, videnskabeligt nøjagtigt navn til partiet, men der fandtes ikke noget virkeligt, dvs. et proletarisk masseparti. Nu (ved slutningen af det 19. århundrede) findes der et virkeligt parti, men dets navn er videnskabeligt urigtigt. Det gør ikke noget, det »kan gå an«, hvis blot partiet *udvikler* sig, hvis blot det ikke holdes skjult for partiet, at dets navn er videnskabeligt unøjagtigt, og hvis dette navn ikke hindrer det i at udvikle sig i den rigtige retning!

Vittige hoveder vil måske trøste os, bolsjevikerne, på Engels' manér: vi har her et virkeligt parti, det udvikler sig fortrinligt, det kan derfor »gå an« at bruge et så meningsløst og uhyrligt ord som »bolsjevik«, der ikke udtrykker andet end den ganske tilfældige omstændighed, at vi havde flertallet (62) på partikongressen i Bruxelles og London i 1903 ... Måske ville jeg nu, da republikanernes og det »revolutionære« spidsborgerlige demokratis forfølgelser af vort parti i juli og august har gjort ordet »bolsjevik« til et hædersnavn i hele folket, da forfølgelserne desuden har fremhævet det så vældige, historiske fremskridt, vort parti har gjort i sin *virkelige* udvikling, måske ville også jeg være betænkelig ved at holde fast ved mit forslag fra april om at ændre vort partis navn. Måske ville jeg foreslå mine kammerater et »kompromis«: at vi for fremtiden kalder os Kommunistisk Parti og i parentes beholder ordet bolsjevikkerne...

Men spørgsmålet om partinavnet er ulige mindre vigtigt end spørgsmålet om det revolutionære proletariats stilling til staten.

I de gængse betragtninger over staten begår man vedblivende den fejl, som Engels her advarer imod, og som vi løseligt har berørt i de foregående udredninger. Man glemmer nemlig altid, at statens afskaffelse også betyder demokratiets afskaffelse, at statens bortdøen er det samme som demokratiets bortdøen.

Ved første øjekast ser en sådan påstand yderst mærkelig og uforståelig ud; mange begynder måske at nære frygt for, at vi venter, at der skal bryde en samfundsordning frem, hvor princippet om mindretallets indordning under flertallet ikke overholdes, for demokratiet betyder jo netop anerkendelsen af et sådant princip?

Nej. Demokrati er ikke identisk med mindretallets indordning under flertallet. Demokrati vil sige en *stat*, der anerkender mindretallets indordning under flertallet, dvs. en organisation, ved hjælp af hvilken den ene klasse, den ene del af befolkningen systematisk anvender *tvang* mod den anden.

Vi opstiller som vort endelige mål statens afskaffelse, dvs. afskaffelse af al organiseret og systematisk tvang, al magtanvendelse over for mennesker overhovedet. Vi venter ikke, at der skal opstå en samfundsordning, hvor princippet mindretallets indordning under flertallet ikke skulle blive overholdt. Men idet vi stræber hen imod socialismen, er vi overbevist om, at den vil vokse over i kommunismen, og at nødvendigheden af at *underordne* det ene menneske under det andet, den ene del af befolkningen under den anden, samtidig vil forsvinde fuldstændigt, for menneskene vil *vænne sig til* at overholde de elementære regler for det kollektive liv *uden tvang og uden underordning*.

For at understrege dette vaneelement taler Engels netop om en ny *slægt*, der er »opvokset under nye, frie samfundsforhold« og »vil være i stand til at kaste hele den lurvede stat fra sig«, enhver form for stat, også den demokratisk-republikanske.

For at gøre dette klart må man også gå ind på spørgsmålet om det økonomiske grundlag for statens bortdøen.

V. Det økonomiske grundlag for statens bortdøen

Mest udførligt drøfter Marx dette spørgsmål i sin Kritik af Gotha-Programmet (63) (brev til Bracke af 5. maj 1875, offentliggjort så sent som 1891 i Neue Zeit, 9. årgang, bd. 1, på russisk er den udkommet i en særlig udgave). Den polemiske del af dette betydningsfulde værk, der giver en kritik af lassalleanismen, har så at sige trængt den positive del i baggrunden, nemlig: analysen af sammenhængen mellem kommunismens udvikling og statens bortdøen.

1. Problemstillingen hos Marx

Når man overfladisk sammenligner brevet fra Marx til Bracke af 5. maj 1875 med Engels' tidligere nævnte brev til Bebel af 28. marts 1875, kunne det se ud, som om Marx langt mere end Engels var et »statsmenneske«, og som om der bestod en meget betydelig forskel mellem de to forfatters anskuelser om staten.

Engels anbefaler Bebel at holde op med al den snak om staten, at fjerne ordet »stat« helt fra programmet, og erstatte det med ordet »fællesskab«, ja, Engels erklærer, at Kommunen ikke mere var en stat i egentlig forstand. Marx derimod taler endog om »det kommunistiske samfunds fremtidige statsvæsen«, dvs. han anerkender tilsyneladende, at det er nødvendigt at have en stat selv under kommunismen.

En sådan opfattelse ville imidlertid være bundfalsk. En nærmere betragtning giver til resultat, at Marx' og En-

gels' anskuelser om staten og dens bortdøen stemmer nøje overens, og at Marx' førnævnte udtryk netop refererer sig til denne *bortdøende* statsorganisme.

Det er klart, at der ikke kan være tale om at fastslå tidspunktet for, *når* staten vil »dø bort«, så meget mere, som det selvfølgelig drejer sig om en langvarig proces. Forklaringen på den tilsyneladende meningsforskel mellem Marx og Engels ligger i, at de behandler forskellige emner og har stillet sig forskellige opgaver. Engels stillede sig den opgave anskueligt, skarpt og i store træk at vise Bebel, hvor tåbelige de gængse fordomme om staten var (fordomme, som også Lassalle i høj grad delte). Marx strejfer kun i forbigående dette spørgsmål, han interesserer sig for et andet emne, det kommunistiske samfunds *udvikling*.

Hele Marx' teori er udviklingsteorien – i den mest konsekvente, mest fuldkomne, mest gennemtænkte og indholdsrige form – anvendt på den moderne kapitalisme. Ganske naturligt opstod for Marx spørgsmålet om også at anvende denne teori på kapitalismens *forestående* sammenbrud, og på den *fremtidige* kommunismes *fremtidige* udvikling.

Men på grundlag af hvilke *kendsgerninger* kan man rejse spørgsmålet om den fremtidige kommunismes fremtidige udvikling?

På det grundlag, at den vokser frem af kapitalismen, udvikler sig historisk af kapitalismen, er resultatet af en samfundsmæssig kraft, som kapitalismen har *frembragt*. Hos Marx finder man heller ikke spor af forsøg på at konstruere utopier eller at gætte ud i det blå om ting, man ikke kan have kendskab til. Marx stiller spørgsmålet om kommunismen sådan, som naturforskeren ville stille spørgsmålet med hensyn til lad os sige en ny biologisk afart, når man véd, at den er opstået på den eller den måde og modificerer sig i den og den bestemte retning.

Marx fjerner fremfor alt den forvirring, som Gotha-programmet havde fremkaldt i spørgsmålet om forholdet mellem stat og samfund.

»Det 'nuværende samfund' er det kapitalistiske samfund,« skriver han, »som eksisterer i alle kulturlande, mere eller mindre fri for middelalderlig tilsætning, mere eller mindre modificeret af hvert lands særlige historiske ud-

vikling, mere eller mindre udviklet. Derimod skifter 'den nuværende stat' med landegrænsen. Den er anderledes i det præjsisk-tyske rige end i Svejts, anderledes i England end i de Forenede Stater. 'Den nuværende stat' er altså en fiktion.

Imidlertid har de forskellige kulturlandes forskellige stater, trods den brogede forskel mellem dem, hvad formen angår, alle det tilfælles, at de står på det moderne borgerlige samfunds grund, kun at dette samfund er mere eller mindre udviklet i kapitalistisk henseende. De har derfor også visse væsentlige karaktertræk tilfælles. I denne forstand kan man tale om den 'nuværende stat' i modsætning til fremtiden, da dens nuværende rod, det borgerlige samfund, vil være døet bort.

Spørgsmålet er så: hvilken forvandling vil der ske med staten i et kommunistisk samfund? Med andre ord, hvilke samfundsfunktioner bliver der tilbage dér, som er analoge med de nuværende statsfunktioner? Dette spørgsmål kan kun besvares videnskabeligt, og man kommer ikke problemet så meget som et loppespring nærmere, fordi man sætter ordene stat og folk sammen på tusind forskellige måder... « (64)

Efter at Marx således har hånet al snak om »folkestaten«, formulerer han spørgsmålet og siger ligesom advarende, at man ved en videnskabelig besvarelse af spørgsmålet kun må operere med sikre videnskabelige data.

Det første, som hele udviklingsteorien og hele videnskaben overhovedet ganske nøje har fastslået, er den omstændighed – hvad utopisterne har glemt, og de nuværende opportuniste, der er bange for den socialistiske revolution, er i færd med at glemme – at der historisk utvivlsomt må findes et særligt stadium eller en særlig etape, hvor overgangen fra kapitalismen til kommunismen sker.

2. Overgangen fra kapitalisme til kommunisme

»Mellem det kapitalistiske og det kommunistiske samfund,« fortsætter Marx, »ligger den periode, hvor det ene samfund revolutionært omformes til det andet. Dertil svarer også en politisk overgangsperiode, under hvilken sta-

ten ikke kan være andet end *proletariatets revolutionære diktatur*.« (65)

Denne følgeslutning hviler hos Marx på en analyse af den rolle, som proletariatet spiller i det nuværende kapitalistiske samfund, på kendsgerningerne om dette samfunds udvikling og om uforsonligheden i modsætningsforholdet mellem proletariatets og bourgeoisiets interesser.

Tidligere formulerede man problemet således: proletariatet må for at gennemtvinge sin befrielse styrte bourgeoisie, erobre den politiske magt og oprette sit revolutionære diktatur.

Nu formulerer man problemet noget anderledes: overgangen fra det kapitalistiske samfund, der udvikler sig i retning mod kommunismen, til det kommunistiske samfund er umulig uden en »politisk overgangsperiode«, og staten i denne periode kan kun være proletariatets revolutionære diktatur.

Hvorledes forholder dette diktatur sig nu til demokratiet?

Vi har set, at Det Kommunistiske Manifest simpelt hen stiller to begreber ved siden af hinanden: »at hæve proletariatet op til herskende klasse« og »at tilkæmpe sig demokratiet«. På grundlag af alt, hvad der er sagt ovenfor, lader det sig nøjere fastslå, hvorledes demokratiet forandrer sig under overgangen fra kapitalisme til kommunisme.

I det kapitalistiske samfund har vi, idet vi forudsætter dets gunstige udvikling, et mere eller mindre fuldstændigt demokrati i den demokratiske republik. Dette demokrati er imidlertid stadig presset ind i den kapitalistiske udbytnings snævre rammer og er derfor i grunden stadig et demokrati for mindretallet, kun for de besiddende klasser, kun for de rige. Friheden i det kapitalistiske samfund er stadig omtrent det samme, som den var i de antikke græske republikker: frihed for slaveholderne. De moderne lønslaver er takket være den kapitalistiske udbytnings betingelser i den grad kuet af nød og elendighed, at de »har andet at tænke på« end demokrati og politik, så at befolkningens flertal under begivenhedernes almindelige fredelige gang er udelukket fra at tage del i det offentlige og politiske liv.

Denne påstands rigtighed bekræftes måske mest anskue-

ligt af Tyskland, da den forfatningsmæssige legalitet netop holdt sig forbavsende længe og stabil i denne stat, næsten et halvt århundrede (1871–1914), og da socialdemokratiet i denne tid langt mere end i andre lande forstod »at udnytte legaliteten« og at organisere så stor en del af arbejderklassen i et politisk parti som ikke noget andet sted i verden.

Hvor stor er nu denne procentsats af politisk bevidste og aktive lønslaver, der er den højeste, der nogen sinde er blevet iagttaget i det kapitalistiske samfund? En million medlemmer i det socialdemokratiske parti – af femten millioner lønarbejdere! Tre millioner organiseret i fagforeninger – af femten millioner!

Demokrati for et forsvindende mindretal, demokrati for de rige – det er demokratismen i det kapitalistiske samfund. Betragter man det kapitalistiske demokratis mekanisme nøjere, så ser man overalt, i de »ubetydelige«, såkaldte »ubetydelige«, enkeltheder ved valgretten (bestemmelser om, at man skal have opholdt sig en vis tid i kommunen, udelukkelse af kvinderne osv.) og i de repræsentative organers teknik, i de faktiske indskrænkninger i forsamlingsfriheden (de offentlige bygninger er ikke for »tiggere«!), og i dagspressens rent kapitalistiske organisation osv., osv. – overalt hvor man ser hen, indskrænkninger og atter indskrænkninger af demokratiet. Disse indskrænkninger, undtagelser, hindringer for de fattige ser ubetydelige ud, navnlig for den, der aldrig selv har kendt til nød og ikke er kommet i berøring med det liv, de undertrykte klasser fører (og det er tilfældet med 9 af 10, om ikke med 99 af 100 borgerlige skribenter og politikere) – men taget under ét bevirker disse indskrænkninger, at de fattige udelukkes, fortrænges fra politikken, fra den aktive deltagelse i demokratiet.

Marx har glimrende sammenfattet dette det kapitalistiske demokratis væsen, da han i sin analyse af Kommunens erfaringer sagde: De underkuede klasser får med flere års mellemrum lov til at afgøre, hvilken repræsentant for den herskende klasse der i parlamentet skal ud og undertrykke deres krav.

Men fra dette kapitalistiske, uundgåeligt snævre demokrati, der ganske stille støder de fattige tilbage og derfor helt igennem er hyklerisk og løgnagtigt, fører udviklingen

ikke simpelt hen jævnt og glat frem »til et stadig større demokrati«, som de liberale professorer og småborgerlige opportuniste ynder at fremstille det. Nej. Udviklingen fremad, dvs. udviklingen til kommunismen, går over proletariatets diktatur, og kan heller ikke gå nogen anden vej, for ingen uden proletariatet er i stand til at *bryde* de kapitalistiske udbyrteres *modstand*, og anden vej findes ikke.

Men proletariatets diktatur, dvs. de undertryktes fortrop organiseret som herskende klasse med det formål at holde udbytterne nede, kan ikke simpelt hen nøjes med at udvide demokratiet. *Samtidig* med den uhyre udvidelse af demokratiet, der *for første gang* bliver et demokrati for de fattige, for folket og ikke et demokrati for de rige, medfører proletariatets diktatur en række undtagelser fra friheden, hvad undertrykkerne, udbytterne og kapitalisterne angår. Dem må vi holde nede for at befri menneskeheden fra lønslaveriet, deres modstand må brydes med magt, og det er klart, at dér, hvor der findes undertrykkelse og tvang, er der ingen frihed, intet demokrati.

Engels har udtrykt dette fortrinligt i sit brev til Bebel, hvor han, som læseren vil huske, sagde, at »så længe proletariatet endnu bruger staten, bruger det den ikke i frihedens interesse, men for at holde sine modstandere nede, og så snart der kan være tale om frihed, hører staten som sådan op med at bestå.«

Demokrati for folkets vældige flertal og undertrykkelse med magt af folkets udbyttere og undertrykkere, altså deres udelukkelse fra demokratiet – det er demokratiets modificering ved *overgangen* fra kapitalisme til kommunisme.

Først i det kommunistiske samfund, når kapitalisternes modstand allerede definitivt er brudt, når kapitalisterne er forsvundet, og der ikke mere findes klasser (dvs. når der ikke mere findes nogen forskel mellem samfundets medlemmer i deres forhold til samfundets produktionsmidler) – *først dér* »hører staten op med at bestå«, og *først dér kan der vær tale om frihed*«. Først dér er et virkelig fuldstændigt demokrati muligt, demokrati uden nogen som helst undtagelse, først dér kan det virkeliggøres. Og først da begynder demokratiet at *dø bort*, af den simple grund, at menneskene, befriet for det kapitalistiske slaveri, for den kapitalistiske udbytningens utallige rædsler, tåbelighe-

der, gemenheder og brutale handlinger, efterhånden vil vænne sig til at overholde de mest elementære regler for kollektivt liv, regler, som er kendt fra gammel tid, og som gennem årtusinder er blevet gentaget i alle forskrifter, og overholde dem uden magtanvendelse, uden tvang, uden underordning, *uden det særlige apparat* til tvangsudøvelse, der hedder staten.

Udtrykket »staten *dør bort*« er valgt meget rammende, for det peger hen på, at processen både foregår lidt efter lidt og med elementær kraft. Kun vanen kan og vil utvivlsomt udøve en sådan virkning, for vi kan rundt omkring os tusinder af gange iagttage, hvor let mennesker vænner sig til at overholde de nødvendige regler for kollektivt liv, når der ikke er nogen udbytning, når der ikke findes noget, som oprører dem, udfordrer til protest og opstand og gør *undertrykkelse* til en nødvendighed.

Altså: i det kapitalistiske samfund har vi et beskåret, nødtørftigt, falsk demokrati, et demokrati alene for de rige, for et mindretal. Proletariatets diktatur, den periode, i hvilken overgangen til kommunismen foregår, vil for første gang skabe et demokrati for folket, for flertallet, ved siden af den nødvendige underkuelse af mindretallet, af udbytterne. Ene og alene kommunismen er i stand til at frembringe et i sandhed fuldstændigt demokrati, og jo mere fuldstændigt dette er, des hurtigere vil det blive unødvendigt og *dø bort* af sig selv.

Med andre ord: under kapitalismen har vi en stat i ordets egentlige forstand, en særlig maskine til den ene klasses undertrykkelse af den anden, og således at det er mindretallet, der undertrykker flertallet. Hvis et sådant forehavende som dette: at udbyttens mindretal systematisk undertrykker de udbyttedes flertal, skal lykkes, kræver det naturligvis enorm grusomhed, bestialske undertrykkelse og strømme af blod, som menneskeheden vader igennem under slaveriet, livegenskabet og lønarbejdet.

Endvidere, under *overgangen* fra kapitalismen til kommunismen er undertrykkelsen *endnu* en nødvendighed, men det er allerede da de udbyttedes flertal, der undertrykker udbyttens mindretal. Et særligt apparat, en særlig undertrykkelsesmaskine, en »stat« er *endnu* en nødvendighed, men det er allerede en overgangsstat, ikke en stat i egentlig forstand, for det er en så forholdsvis let, simpel og

naturlig sag, at flertallet – de, der *i går* var lønslaver – underkuer udbyttens mindretal, at det vil koste langt mindre blod end at undertrykke opstande af slaver, livegne og lønarbejdere og vil blive langt billigere for menneskeheden. Og det kan også forenes med, at demokratiet udvides til et så overvældende flertal af befolkningen, at nødvendigheden af en *særlig maskine* til undertrykkelse begynder at forsvinde. Udbytterne er naturligvis ikke i stand til at holde folket nede uden at have en meget kompliceret maskine til at opfylde denne opgave. *Folket* derimod er i stand til at holde udbytterne nede med en meget simpel »maskine«, næsten uden »maskine«, uden et særligt apparat, ved hjælp af *de bevæbnede massers simple organisation* (sådan som arbejder- og soldaterrepræsentanternes sovjetter, indskyder vi, idet vi foregriber det følgende).

Endelig: kun kommunismen skaber den tilstand, under hvilken staten bliver fuldstændig unødvendig, for der er *ingen*, der skal holdes nede, »ingen« i betydning af en *klasse*, i betydningen: systematisk kamp mod en bestemt del af befolkningen. Vi er ikke utopister og benægter aldeles ikke muligheden og uundgæeligheden af *enkelte personers* udskejelser samt nødvendigheden af at skride ind over for *sådanne* udskejelser. Men for det første behøver man ingen særlig maskine, ikke noget særligt undertrykkelsesapparat til dette formål. Det vil det bevæbnede folk iværksætte lige så simpelt og let, som en hvilken som helst skare civiliserede mennesker endog i det nuværende samfund skiller slagsbrødre ad eller forhindrer, at en kvinde voldtages. For det andet véd vi, at den sociale grundårsag til de udskejelser, der betyder en krænkelse af reglerne for det kollektive liv, er massernes udbytning, deres nød og elendighed. Når denne hovedårsag er fjernet, vil udskejelserne uundgæeligt begynde at »*dø bort*«. Vi véd ikke, hvor hurtigt og i hvilken rækkefølge det vil ske, men vi véd, at de vil *dø bort*. Samtidig med, at udskejelserne *dør bort*, vil også staten *dø bort*.

Uden at inklade sig på utopier fastslog Marx nøjere det, der allerede *nu* lader sig fastslå om denne fremtid, nemlig forskellen mellem det kommunistiske samfunds lavere og højere fase (trin, etape).

3. Det kommunistiske samfunds første fase

I sin Kritik af Gotha-programmet modbeviser Marx indgående Lassalles idé, at arbejderen under socialismen vil få det »ubeskårne« eller »fulde udbytte af sit arbejde«. Marx viser, at der fra samfundets samlede produktion skal fradrages en reservefond, en fond til udvidelse af produktionen, endvidere til erstatning af opslidte maskiner osv., dernæst af forbrugsmidlerne en fond til administrationsomkostninger, til skoler, sygehuse, alderdomshjem og lignende.

I stedet for Lassalles tågede, uklare almindelige frase (»arbejderen skal have det fulde udbytte af sit arbejde«) beregner Marx nøgternt, hvordan det socialistiske samfund vil blive nødt til at indrette sin økonomi. Marx giver sig i lag med en konkret analyse af livsbetingelserne i et sådant samfund, hvor der ikke mere findes kapitalisme, og siger:

»Det vi har at gøre med her« (ved drøftelsen af arbejderpartiets program) »er ikke et sådant kommunistisk samfund, som har *udviklet* sig på sit eget grundlag, men tværtimod et sådant, som lige *udgår* fra netop det kapitalistiske samfund, og som altså i enhver henseende, økonomisk, moralsk og åndeligt endnu er behæftet med modernærkerne fra det gamle samfund, af hvis skød det kommer«. (66)

Dette kommunistiske samfund, der først lige er kommet til guds skønne verden af kapitalismens skød, og som i enhver henseende bærer det gamle samfunds præg, betegner Marx netop som det kommunistiske samfunds »første« eller lavere fase.

Produktionsmidlerne er allerede nu ikke længere enkelte personers privatejendom. Produktionsmidlerne tilhører hele samfundet. Hvert medlem af samfundet yder en vis del af det samfundsmæssigt nødvendige arbejde og får af samfundet et bevis for, at han har leveret så og så meget arbejde. For dette bevis får han et tilsvarende kvantum produkter i de offentlige forbrugsmagasiner. Efter at det kvantum arbejde, der er bestemt for de fælles fonds, er trukket fra, får hver arbejder altså lige så meget tilbage af samfundet, som han har givet det.

Der hersker på en vis måde »lighed«.

Men når Lassalle, der havde en sådan samfundsordning for øje (som i almindelighed kaldes socialisme, mens Marx kalder den kommunismens første fase), siger, at dette er »retfærdig fordeling«, »lige ret til det samme arbejdsudbytte«, så tager han fejl, og Marx afslører hans fejltagelse.

Lige ret, siger Marx, har vi ganske vist her, men det er *endnu* den »borgerlige ret«, der, som al ret, *forudsætter ulighed*. Al ret betyder anvendelse af den samme målestok på *forskellige* individer, som i virkeligheden ikke er ens men ulige, den »lige ret« er derfor en krænkelse af ligheden og en uretfærdighed. Faktisk får enhver, der har ydet en lige så stor del af det samfundsmæssige arbejde som en anden, den samme andel i samfundets produktion (efter at de nævnte fradrag er foretaget).

Men de enkelte mennesker er ikke lige: den ene er stærkere, den anden er svagere, den ene er gift, den anden ikke, den ene har flere, den anden færre børn osv.

»... Ved samme arbejdsydelse,« konkluderer Marx, »og følgelig samme andel i samfundets konsumtionsfond, får den ene altså faktisk mere end den anden, er den ene rigere end den anden osv. For at undgå disse uheldige tilstande skulle retten være ulige i stedet for lige«. (67)

Retfærdighed og lighed kan kommunismens første fase altså endnu ikke give, der bliver ved at være forskel i rigdom, og en uretfærdig forskel, men det vil være umuligt, at det ene menneske *udbytter* det andet, for det vil ikke længere være muligt at tilrive sig *produktionsmidlerne*, fabrikkerne, maskinerne, jorden osv. som privatejendom. Idet Marx sønderlemmer Lassalles småborgerlige, uklare frase om »lighed« og »retfærdighed« *overhovedet*, viser han *udviklingsgangen* i det kommunistiske samfund, der er tvunget til først kun at fjerne den »uretfærdighed«, at enkelte personer har sat sig i besiddelse af produktionsmidlerne, og som foreløbig *ikke er i stand til* med ét slag også at fjerne den yderligere uretfærdighed, at fordelingen af forbrugsmidlerne sker »efter arbejdsydelsen« (og ikke efter behovet).

Vulgærøkonomerne, deriblandt de borgerlige professorer, deriblandt også »vor« Tugan, bebrejder bestandig socialisterne, at de glemmer menneskenes ulighed og

»drømmer« om at fjerne denne ulighed. Som vi ser, viser en sådan bebrejdelse kun d'herrer borgerlige ideologers store uvidenhed.

Marx tager ikke alene meget nøje hensyn til menneskenes uundgåelige ulighed, han tager også hensyn til, at produktionsmidlernes blotte overgang til hele samfundets fælles-ejendom (»socialisme« i ordets gængse betydning) *ikke fjerner* manglerne ved fordelingen og »den borgerlige rets« ulighed, som *vedbliver at herske*, for så vidt produkterne bliver fordelt »efter arbejdsydelsen«.

»Men disse misforhold,« fortsætter Marx, »er uundgåelige i den første fase af det kommunistiske samfund, der efter lange fødselsveer lige er fremgået af det kapitalistiske samfund. Retten kan aldrig stå over samfundets økonomiske struktur og den deraf betingede kulturudvikling.« (68)

I det kommunistiske samfunds første fase (som i almindelighed kaldes socialisme) afskaffes den »borgerlige ret« altså *ikke* fuldstændigt, men kun delvis, kun i overensstemmelse med den allerede opnåede økonomiske omvæltning, dvs. kun med hensyn til produktionsmidlerne. Den »borgerlige ret« anerkender dem som enkeltindviders privatejendom. Socialismen gør dem til *fælles ejendom*. For så vidt – og kun for så vidt – falder den »borgerlige ret« bort.

Den vedbliver imidlertid at bestå i andre henseender, den består vedblivende som regulator (ordner) ved arbejdets og produkternes fordeling blandt samfundets medlemmer. »Den, der ikke arbejder, skal heller ikke have føden«, dette socialistiske princip er *allerede* virkeliggjort, »det samme kvantum produkter for det samme kvantum arbejde« – også dette socialistiske princip er *allerede virkeliggjort*. Det er imidlertid endnu ikke kommunisme, og det afskaffer endnu ikke den »borgerlige ret«, der giver ulige mennesker anvisning på den samme mængde produkter for ulige (faktisk ulige) arbejdsydelse.

Det er et »misforhold«, siger Marx, men det er uundgåeligt i kommunismens første fase, for hvis man ikke vil henfalde til utopier, må man ikke tro, at menneskene samtidig med kapitalismens fald pludselig vil lære at arbejde for

helheden *uden nogen som helst retsnormer*, og desuden er de økonomiske forudsætninger for en sådan ændring *ikke øjeblikkelig givet* med kapitalismens afskaffelse.

Men andre normer end den »borgerlige ret« s findes endnu ikke. For så vidt er det stadig væk nødvendigt at have en stat, der skal beskytte arbejdsydelsens lighed og ligheden ved produkternes fordeling og samtidig varetage samfundets ejendomsret til produktionsmidlerne.

Staten dør bort, for så vidt der ikke mere findes kapitalister eller klasser, og man derfor heller ikke mere kan *undertrykke nogen klasse*.

Staten er imidlertid ikke døet helt bort, for beskyttelsen af den »borgerlige ret«, der sanktionerer den faktiske ulighed, vedbliver endnu at bestå. For at staten fuldstændig kan dø bort, kræves den fuldstændige kommunisme.

4. Det kommunistiske samfunds højere fase

Marx fortsætter:

»... I en højere fase af det kommunistiske samfund, når den lænkebindende underordning af individerne under arbejdsdelingen er forsvundet og dermed også modsætningerne mellem legemligt og åndeligt arbejde, når arbejdet er blevet ikke blot et middel til at opretholde livet, men selve den første livsfornödenhed, når også produktionskræfterne er vokset med individernes alsidige udvikling, og alle den kollektive rigdoms kilder vælder stærkere frem – først da kan den snævre borgerlige retshorisont helt overskrides og samfundet skrive på sine faner: Enhver yder efter evne, enhver får efter behov!« (69)

Først nu kan vi fuldt ud værdsætte, hvor rigtige Engels' bemærkninger er, når han skånselsløst forhåner det meningsløse i at sammenkæde ordene »frihed« og »stat«. Så længe der findes en stat, er der ingen frihed. Når der engang findes frihed, er der ikke nogen stat mere.

Det økonomiske grundlag for statens fuldstændige bortdøen er en så høj udvikling af kommunismen, at modsætningen mellem åndeligt og legemligt arbejde forsvinder, og altså dermed en af de vigtigste kilder til den nuværende

sociale ulighed fjernes, en kilde, som man ingenlunde kan skaffe ud af verden på én gang, ved at produktionsmidlerne går over til samfundsejendom, ved simpelt hen at ekspropriere kapitalisterne.

Denne ekspropriation vil *muliggøre* en gigantisk udvikling af produktivkræfterne. Og når vi ser, hvorledes kapitalismen allerede nu *hæmmer* denne udvikling ganske utroligt, hvor meget mere der kunne produceres på grundlag af den teknik, vi allerede er nået til i dag, så er vi berettigede til at sige med fuld overbevisning, at ekspropriationen af kapitalisterne uundgåeligt vil have en uhyre udvikling af det menneskelige samfunds produktivkræfter til følge. Men hvor hurtigt denne udvikling vil skride frem, hvor hurtigt den vil føre til at ophæve arbejdsdelingen, fjerne modsætningen mellem legemligt og åndeligt arbejde og forvandle arbejdet til »den første livsfornødenhed«, det ved vi ikke, og vi *kan ikke* vide det.

Vi har derfor også kun ret til at tale om statens uundgåelige bortdøen, når vi betoner denne proces' langvarighed, dens afhængighed af, hvor hurtigt kommunismens *højere fase* udvikler sig, og spørgsmålet om tidspunktet eller om de konkrete former for denne bortdøen står fuldstændig åbent, for der *eksisterer ikke* noget materiale til afgørelse af sådanne spørgsmål.

Staten vil kunne dø fuldstændig bort, når samfundet har virkeliggjort grundsætningen: »Enhver yder efter evne, enhver får efter behov,« dvs. når menneskene har vænnet sig til at følge grundreglerne for det kollektive liv og deres arbejde er så produktivt, at de frivilligt *yder efter evne*. »Den snævre borgerlige retshorisont«, der fører til, at man med en Shylocks snæverhertethed passer på, at man endelig ikke arbejder en halv time længere end den anden eller får nogen ringere betaling end den anden – denne snævre horisont er man da kommet ud over. Det vil da ikke mere være nødvendigt, at samfundet normerer, hvor meget der tilkommer hver enkelt ved fordelingen af produkterne, enhver vil frit tage »efter behov«.

Ud fra et borgerligt standpunkt er det let at betegne en sådan samfundsstruktur som »ren utopi« og at grine ad, at socialisterne lover enhver ret til at få et hvilket som helst kvantum trøfler, automobiler, klaverer osv. af samfundet, uden nogen kontrol af den enkelte borgers arbejdsydelse.

De fleste borgerlige »lærde« nøjes endnu den dag i dag med dette grin og forråder derved deres egen uvidenhed og egen-nyttige forsvar for kapitalismen.

Uvidenhed – for det er ikke faldet nogen socialist ind at »love«, at den højere fase af kommunismens udvikling vil indtræde. Og når de store socialister *forudser*, at den vil indtræde, forudsætter de en ganske anden arbejdsproduktivitet end den nuværende og har *ikke* den nuværende spidsborger for øje, som er i stand til at øde samfundets rigdom bort og forlange umulige ting »for sjov«, omtrent som eleverne på præsteseminariet hos Pomjalovskij. (70)

Indtil vi er kommet ind i kommunismens »højere« fase, kræver socialisterne den *strengeste* kontrol fra samfundets *og fra statens side* med arbejdets og forbrugets mængde, men denne kontrol må i hvert fald *begynde* med at ekspropriere kapitalisterne, med arbejdernes kontrol over kapitalisterne, og den skal gennemføres ikke af bureaukraternes stat, men af *de bevæbnede arbejderes* stat.

Når de borgerlige ideologer (og deres lakajer af samme kaliber som d'herrer Tsereteli, Tjernov og konsorter) i egen interesse forsvarer kapitalismen, sker det netop ved, at de ved hjælp af diskussioner og snak om fjerne kommende tider *forfalsker* den *nuværende* politiks vitale og brændende spørgsmål: kapitalisternes ekspropriering, *alle* borgeres forvandling til arbejdere og funktionærer i et stort »syndikat«, nemlig hele staten, og den fuldstændige indordning af hele dette syndikats samlede arbejde under den virkelig demokratiske stat, *arbejder- og soldaterrepræsentanternes sovjetters* stat.

Når den lærde professor, og med ham spidsborgeren og med ham igen d'herrer Tsereteli og Tjernov, taler om bolsjevikernes meningsløse utopier og demagogiske løfter, om umuligheden af at »indføre« socialismen, så mener de netop kommunismens højere stadium, den højere fase, som ikke alene ingen har lovet, men heller ingen har tænkt på at »indføre«, da den overhovedet ikke lader sig »indføre«.

Og her er vi nået til spørgsmålet om den videnskabelige forskel mellem socialisme og kommunisme, som Engels berører i sine ovenfor nævnte betragtninger om det urigtige i at benytte betegnelsen »socialdemokrat«. Politisk vil forskellen mellem kommunismens første eller lavere og dens

højere fase sandsynligvis engang være uhyre stor, men det ville være latterligt at fremhæve denne forskel nu under kapitalismen, og højst nogle enkelte anarkister kunne skyde den i forgrunden (for så vidt der blandt anarkisterne endnu skulle være nogen tilbage, der intet har lært, efter at Kropotkin, Graves, Cornelissen og andre anarkistiske »lys« er forvandlet til socialchauvinister af »plekhanovsk« type eller til skyttegravs-anarkister – som Ge, en af de få anarkister, der endnu har ære og samvittighed i behold, har udtrykt sig).

Men den videnskabelige forskel mellem socialisme og kommunisme er klar. Det man i almindelighed betegner som socialisme, kaldte Marx det kommunistiske samfunds »første« eller lavere fase. For så vidt produktionsmidlerne bliver *fælleseje*, er ordet »kommunisme« også på sin plads her, når man ikke glemmer, at det *ikke* er nogen fuldstændig kommunisme. Den store betydning af Marx' forklaringer består i, at han også her konsekvent anvender den materialistiske dialektik, udviklingslæren, idet han betragter kommunismen som noget, der udvikler sig *af* kapitalismen. I stedet for skolastisk spidsfindige, »udspekulerede« definitioner og ufrugtbare ordkløverier (om hvad der er socialisme, og hvad der er kommunisme) leverer Marx en analyse af det, man kunne betegne som trin i kommunismens økonomiske modning.

I sin første fase, på sit første trin kan kommunismen i økonomisk henseende endnu *ikke* være fuldstændig moden, fuldstændig fri for kapitalismens traditioner eller spor. Dette forklarer et så interessant fænomen som bibeholdelsen af den »snævre *borgerlige* retshorisont« under kommunismens første fase. Den borgerlige ret, der gælder ved fordelingen af *forbrugsmidlerne*, forudsætter naturligvis også den *borgerlige stat*, for retten er intet uden et apparat, der er i stand til at *gennemtvinge* overholdelsen af retsnormerne.

Heraf følger altså, at under kommunismen bliver ikke alene den borgerlige ret ved at bestå en vis tid, men endog den borgerlige stat – uden bourgeoisiet!

Dette kan tage sig ud som et paradoks eller en rent dialektisk leg med ord, som det hyppigt bebrejdes marxismen af folk, der ikke i mindste måde har gjort sig umage for at studere dens overordentlig dybe indhold.

I virkeligheden viser livet os for hvert skridt, i naturen som i samfundet, rester af det gamle midt i det nye. Og Marx har ikke vilkårligt puttet et lille stykke »borgerlig« ret ind i kommunismen, men har taget det, der økonomisk og politisk er uundgåeligt i et samfund, der vokser *frem af kapitalismens skød*.

Demokratiet er af uhyre betydning i arbejderklassens befrielseskamp mod kapitalisterne. Men demokratiet er ingenlunde en grænse, der ikke er til at overskride, men kun en af etaperne på vejen fra feudalisme til kapitalisme og fra kapitalisme til kommunisme.

I demokrati ligger der lighed. Det er klart, hvor stor en betydning proletariats kamp for lighed og parolen »lighed« har, når man opfatter ligheden rigtigt, nemlig som *klassernes* afskaffelse. Men i demokrati ligger der kun *formel* lighed. Og straks efter virkeliggørelsen af alle samfundsmedlemmers lighed, hvad besiddelsen af produktionsmidlerne angår, dvs. lige arbejde, lige løn, vil det spørgsmål uundgåeligt rejse sig for menneskeheden, hvordan den skal skride frem fra den formelle til den faktiske lighed, dvs. til virkeliggørelse af reglen: »Enhver yder efter evne, enhver får efter behov«. Hvilke etaper menneskeheden skal gennemløbe på vejen til dette højere mål, hvilke praktiske forholdsregler den skal gribe til i denne henseende – vi ved det ikke og kan ikke vide det. Men det er vigtigt at blive klar over, hvor uendelig forløjet den almindelige borgerlige fremstilling er, at socialismen er noget dødt, stivnet, noget der er givet én gang for alle, mens der i virkeligheden *først* med socialismen vil begynde et hurtigt, virkeligt, et sandt massefremskridt på alle privatlivets og det offentlige livs områder, først under deltagelse af befolkningens *flertal* og senere af hele befolkningen.

Demokratiet er en statsform, en af statens varianter. Det er derfor som enhver stat en organiseret, systematisk anvendelse af tvang over for mennesker. Det er den ene side. Men på den anden side betyder demokrati den formelle anerkendelse af ligheden mellem borgerne, alles lige ret til at bestemme statens forfatning og administration. Dette har atter til følge, at demokratiet på et bestemt trin af sin udvikling for det første sammensvejer kapitalismens klassefjender, det revolutionære proletariat og giver det mulighed for at sønderslå, at sønderbryde den

borgerlige, endda republikanske statsmaskine – stående hær, politi, bureaukrati – at skaffe den ud af verden og at erstatte den med en *mere* demokratisk maskine (men stadig væk en statsmaskine), der består af de bevæbnede arbejdere, der efterhånden forvandles til det samlede folks deltagelse i militsen.

Her »slår kvantiteten om i kvalitet«: *dette* trin af demokratiet er knyttet sammen med en sprængning af det borgerlige samfunds rammer, med begyndelsen til dets socialistiske omformning. Når faktisk *alle* tager del i statens ledelse, så kan kapitalismen ikke holde sig. Omvendt skaber kapitalismens udvikling *forudsætningerne* for, at virkelig »alle« *kan* tage del i statens ledelse. Til disse forudsætninger hører den almindelige skolepligt, der allerede er gennemført i de mest fremskredne kapitalistiske lande, endvidere den opgave at »skole og disciplinere« millioner af arbejdere ved hjælp af det store, komplicerede nationaliserede apparat: postvæsenet, jernbanerne, storbedrifterne, storhandelen, bankvæsenet osv., osv.

Under sådanne *økonomiske* forudsætninger er det absolut muligt med det samme, fra den ene dag til den anden, efter at kapitalisterne og embedsmændene er blevet afsat, at erstatte dem – hvad *kontrollen* med produktionen og fordelingen og hvad *registreringen* af arbejdet og produkterne angår – med de bevæbnede arbejdere, med hele det bevæbnede folk. (Man må ikke forveksle spørgsmålet om kontrol og registrering med spørgsmålet om det videnskabeligt uddannede personale, ingeniører, agronomer osv.: disse herrer arbejder i dag, idet de følger sig efter kapitalisterne, de vil arbejde endnu bedre i morgen, idet de følger sig efter de bevæbnede arbejdere.)

Registrering og kontrol – det er *hovedsagen* for at komme i gang med det kommunistiske samfunds *første fase* og få den til at fungere rigtigt. *Alle* borgere forvandles her til lønnede funktionærer i staten, der består af de bevæbnede arbejdere. *Alle* borgere bliver funktionærer og arbejdere i *ét stats*»syndikat«, der omfatter hele folket. Det drejer sig kun om, at de alle skal arbejde i lige grad, gøre deres portion arbejde rigtigt og have løn i lige grad. Registreringen og kontrollen heraf har kapitalisterne *forenklet* til det yderste og forvandlet det til usædvanlig simple opsyns- og noteringsoperationer, der forstås af enhver, der kan læse,

skrive og regne, og som er i stand til at udstede tilsvarende kvitteringer. *)

Når folkets *flertal* selvstændigt og overalt tager fat på en sådan registrering, en sådan kontrol med kapitalisterne (der nu er blevet til funktionærer) og med de fine herrer intellektuelle, der har bibeholdt kapitalistiske uvaner, så vil denne kontrol blive virkelig universel, almindelig og national, så vil man ikke mere kunne unddrage sig den, »hullerne er stoppede«.

Hele samfundet vil blive et enkelt kontor og en enkelt fabrik med lige arbejde og lige løn.

Men denne »fabriks«disciplin, som det sejrriige proletariat, efter at kapitalisterne er styrtet og udbytterne fjernet, vil indføre overalt i samfundet, er alt andet end vort ideal eller vort endelige mål, den er kun et *trin*, der er nødvendigt for radikalt at få samfundet rensset for den kapitalistiske udbytnings nederdrægtighed og gemenhed og for at komme *videre* frem.

Fra det øjeblik, da alle samfundets medlemmer eller i det mindste deres overvældende flertal *selv* har lært at regere staten, selv har taget denne sag i deres hånd, har »ordnet« kontrollen med kapitalisternes forsvindende mindretal, med den slags hertuger, der gerne ville bevare de kapitalistiske uvaner, med de arbejdere, der er blevet dybt demoraliseret af kapitalismen, fra det øjeblik begynder nødvendigheden af en hvilken som helst regeren overhovedet at forsvinde. Jo mere fuldstændigt demokratiet er, des nærmere er det øjeblik, hvor det bliver overflødig. Jo mere demokratisk den »stat« er, der består af bevæbnede arbejdere, og som »ikke mere er nogen stat i egentlig forstand«, des hurtigere begynder *al* stat at dø bort.

For når alle har lært selvstændigt at lede samfundsproduktionen og faktisk leder den, når de selvstændigt virkeliggør registreringen og kontrollen med snylterne, fars sønnerne, kæltringerne og lignende »vogtere af kapitalismens traditioner«, vil det uundgåeligt blive så uhyre vanskeligt at slippe uden om denne af hele folket gennem-

*) Når staten i en væsentlig del af sine funktioner reduceres til, at arbejderne selv foretager en sådan registrering og kontrol, holder den op med at være en »politisk stat«, så »forvandles de offentlige funktioner fra politiske til simple administrative funktioner«. (Jvf. ovenfor kapitel IV, par. 2, om Engels' polemik med anarkisterne.)

førte registrering og kontrol, det vil være en så sjælden undtagelse og sandsynligvis drage en så hurtig og alvorlig straf efter sig (idet de bevæbnede arbejdere er praktiske mennesker og ikke sentimentale intellektuelle og næppe er til at spøge med), at *nødvendigheden* af at overholde de ukomplicerede grundregler for alt menneskeligt samliv meget hurtigt vil blive en *vane*.

Og dermed vil den port, der fra det kommunistiske samfunds første fase fører til den højere fase og dermed også til statens fuldstændige bortdøen, stå på vid gab.

VI: Opportunisternes forfladigelse af marxismen

Spørgsmålet om statens forhold til den sociale revolution og den sociale revolutions forhold til staten har i meget ringe grad beskæftiget de mest prominente teoretikere og skribenter inden for II Internationale (1889–1914), og det samme gælder overhovedet spørgsmålet om revolutionen. Men det mest karakteristiske ved opportunismens jævne vækst, der i 1914 førte til II Internationales sammenbrud, er, at man selv dér, hvor man havde fået dette spørgsmål tæt ind på livet, *søgte at komme uden om* det, eller ikke bemærkede det.

I det store og hele kan man sige, at denne *vigen uden om* spørgsmålet om forholdet mellem den proletariske revolution og staten, der var fordelagtig for opportunismen og nærrede den, førte til *forvanskning* og fuldstændig forfladigelse af marxismen.

For i det mindste kort at karakterisere denne sørgelige proces vender vi os til marxismens fremstående teoretikere, Plekhanov og Kautsky.

1. Plekhanovs polemik mod anarkisterne

Plekhanov har helliget spørgsmålet om forholdet mellem anarkismen og socialismen en særlig pjece, der udkom på tysk i 1894 under titlen *Anarkisme og Socialisme*.

Plekhanov præsterede at behandle dette emne sådan, at han fuldstændig udelod det, der er det mest aktuelle, det mest brændende og politisk det væsentligste i kampen mod

anarkismen, nemlig forholdet mellem revolutionen og staten, ligesom overhovedet spørgsmålet om staten! I hans pjece lægger man navnlig mærke til to afsnit: det ene er et historisk litterært afsnit med værdifuldt materiale til de ideers historie, som Stirner, Proudhon osv. har udviklet, det andet afsnit er filistrøst med plumpe betragtninger over, at det er vanskeligt at se forskel på en anarkist og en bandit.

Emnernes kombination er højst snurrig og yderst karakteristisk for hele Plekhanovs virksomhed i tiden før revolutionen og under revolutionsperioden i Rusland: Plekhanov har da også i overensstemmelse hermed i årene 1905–1917 vist sig halvt som en doktrinær og halvt som en filister, der i politik marcherede i bourgeoisiets bagtrop.

Vi har set, hvorledes Marx og Engels i deres polemik mod anarkisterne på det mest omhyggelige klarlagde deres anskuelser om forholdet mellem revolution og stat. Engels skrev til en udgave af Marx' Kritik af Gotha-Programmet i 1891: »Vi (dvs. Engels og Marx) lå dengang, næppe to år efter (I) Internationales (71) kongres i Haag, i den heftigste kamp med Bakunin og hans anarkister.« (72)

Anarkisterne forsøgte så at sige netop at erklære Pariserkommunen for »deres«, for en bekræftelse af deres lære, og viste derved, at de absolut ikke havde forstået Kommunens erfaringer og Marx' analyse af disse erfaringer. Anarkismen har ikke ydet bidrag, der har blot det mindste med virkeligheden at gøre, til de konkrete politiske spørgsmål: skal man *sønderslå* det gamle statsmaskineri? – og *hvad* skal man erstatte det med?

Men at tale om »anarkisme og socialisme« og gå uden om hele spørgsmålet om staten, *ikke at bemærke* marxismens hele udvikling før og efter Kommunen, det betød uundgåeligt, at man måtte glide over til opportunisten. For opportunisten har jo netop fremfor alt brug for, at de to spørgsmål, vi lige har nævnt, overhovedet ikke bliver rejst. Alene det betyder i sig selv en sejr for opportunisten.

2. Kautskys polemik mod opportunisterne

Der findes utvivlsomt adskilligt flere oversættelser af Kautskys skrifter i den russiske litteratur end i nogen an-

den. Det er ikke uden grund, mange tyske socialdemokrater skæmter med, at Kautsky bliver læst mere i Rusland end i Tyskland (i parentes bemærket har denne spøgefulde bemærkning langt dybere historisk betydning, end dens ophavsmænd formoder: de russiske arbejdere viste i 1905 en umættelig trang til den socialdemokratiske verdenslitteraturs bedste værker og fik i sammenligning med andre lande tilbudt uhørt store mængder af oversættelser og udgaver af sådanne værker. Herved blev så at sige det mere fremskredne nabolands rige erfaringer i fremskyndet tempo overført til vor proletariske bevægelses unge jordbund).

Foruden ved sin populære fremstilling af marxismen er Kautsky blevet særlig kendt hos os på grund af sin polemik mod opportunisterne og deres leder Bernstein. Men der er en kendsgerning, der er næsten ukendt, men som man ikke må forbigå, når man stiller sig den opgave at forfølge, hvordan Kautsky er sunket ned til en utrolig forsmædelig rådvildhed og til at forsvare socialchauvinismen under den yderst alvorlige krise 1914–15. Det er den kendsgerning, at Kautsky opviste meget store svingninger forud for sin optræden mod opportunistens mest fremstående talsmænd i Frankrig (Millerand og Jaurès) og i Tyskland (Bernstein). Det marxistiske tidsskrift Sarja, der udkom i Stuttgart 1901–02, og som repræsenterede revolutionære proletariske anskuelser, så sig nødsaget til at *polemiser* mod Kautsky og at betegne hans resolution på den internationale socialistkongres i Paris år 1900 (73) som »kautsjuk«, fordi den var undvigende, fuld af halvheder og forsonlig over for opportunisterne. I den tyske litteratur er der blevet offentliggjort breve fra Kautsky, der viste, at han ikke stod mindre vaklende forud for kampagnen mod Bernstein.

Af langt større betydning er imidlertid den omstændighed, at i selve hans polemik mod opportunisterne, i hans måde at formulere og behandle problemet, kan vi nu, når vi studerer Kautskys nyeste forræderi mod marxismen *historisk*, fastslå en systematisk hældning til opportunisten, netop i spørgsmålet om staten.

Lad os tage Kautskys første større værk mod opportunisten, hans bog Bernstein og det Socialdemokratiske Pro-

gram. Kautsky imødegår Bernstein udførligt. Men følgende er karakteristisk.

Bernstein beskylder i sin herostratisk berømte bog Socialismens Forudsætninger marxismen for »*blanquisme*« (en beskyldning, der siden er blevet gentaget tusinder af gange af opportunisterne og det liberale borgerskab i Rusland mod repræsentanterne for den revolutionære marxisme, bolsjevikkerne). Bernstein beskæftiger sig her især med Marx' Borgerkrigen i Frankrig og forsøger – som vi har set aldeles uden held – at identificere Marx' anskuelser om Kommunens erfaringer med Proudhons opfattelse. Især er Bernstein optaget af den konklusion, som Marx har understreget i forordet af 1872 til Det Kommunistiske Manifest, og som går ud på, at »arbejderklassen ikke simpelt hen kan tage den færdige statsmaskine i besiddelse og sætte den i bevægelse for sine egne formål«. (74)

Denne udtalelse »passede« Bernstein så godt, at han gentager den ikke mindre end tre gange i sin bog for at fortolke den i ganske forvansket, opportunistisk betydning.

Som vi har set, vil Marx sige, at arbejderklassen må *sønderslå, sønderbryde, sprænge* hele statsmaskinen (udtrykket »sprænge« stammer fra Engels). Bernstein derimod fremstiller sagen, som om Marx med disse ord ville advare arbejderklassen *mod* alt for megen revolutionær ildhu ved erobringen af magten.

En grovere og mere skandaløs forvrængning af Marx' tanke kan man næppe tænke sig.

Hvad gjorde nu Kautsky i sin meget indgående imødegåelse af bernsteiniaden?

Han undlod at analysere, hvor dybt opportunismen havde forvansket marxismen på dette punkt. Han anførte det ovenfor citerede sted fra Engels' forord til Marx' Borgerkrigen og nøjedes med at sige, at ifølge Marx kan arbejderklassen ikke *simpelt hen* tage den *færdige* statsmaskine i besiddelse, men staten i sig selv *kan* den overtage. Men hos Kautsky findes der ikke et ord om, at Bernstein tilskriver Marx det stik modsatte af det, han virkelig har tænkt, at Marx efter 1852 satte det som den proletariske revolutions opgave at »sønderslå« statsmaskineriet.

Således gik det til, at den væsentligste forskel mellem marxisme og opportunisme med hensyn til den proleta-

riske revolutions opgaver blev ganske udvisket hos Kautsky!

»Vi kan ganske roligt«, skrev Kautsky »*mod*« Bernstein, »overlade det til fremtiden at afgøre problemet proletariats diktatur.« (Side 172 i den tyske udgave.)

Det er ikke nogen polemik *mod* Bernstein, men i grunden en *indrømmelse* til ham, en udlevering af positioner til opportunismen, for foreløbig har opportunisterne jo ikke brug for andet, end at alle grundlæggende spørgsmål om den proletariske revolutions opgaver »ganske roligt overlades til fremtiden«.

Marx og Engels har fra 1852 til 1891, gennem 40 år, lært proletariatet, at det må sønderslå statsmaskineriet. Kautsky derimod, der står over for det faktum, at opportunisterne fuldstændig har forrådt marxismen, laver i 1899 det trick, at han i stedet for spørgsmålet om, hvorvidt man skal sønderslå denne maskine, sætter spørgsmålet om, hvorledes man konkret skal sønderslå den, og skyder sig ind under den »ubestridelige« (og ufrugtbare) filistrøse sandhed, at man ikke i forvejen kan kende de konkrete former!!

Mellem Marx og Kautsky gaber der en afgrund i deres forhold til det proletariske partis opgaver: at forberede arbejderklassen til revolutionen.

Lad os tage et senere, mere modent værk af Kautsky, der ligeledes væsentligt er helliget imødegåelsen af opportunistens fejltagelser. Det er hans pjeces Den Sociale Revolution. Forfatteren har her specielt behandlet emnet »den proletariske revolution« og »det proletariske styre«. Her er der meget, der er overordentlig værdifuldt, men netop spørgsmålet om staten *gik han udenom*. I pjecen er der overalt tale om statsmagtens erobring og ikke om noget andet, dvs. der er valgt en formulering, der imødekommer opportunisterne, for så vidt som den *indrømmer muligheden af*, at man kan erobre magten *uden* at ødelægge statsmaskineriet. Netop det, Marx i 1872 erklærer for »forældet« i Det Kommunistiske Manifests program, oplever 1902 en *renæssance* hos Kautsky.

I pjecen er et særligt afsnit helliget »den sociale revolutions former og våben«. Her tales der ganske vist om poli-

tisk massestrejke og om borgerkrig og om »den moderne storstats magtmidler, dens bureaukrati og hær«, men der står ikke en stavelse om det, Kommunen allerede har lært arbejderne. Øjensynligt har Engels ikke uden grund advaret socialisterne, specielt de tyske, mod »overtroisk tilbedelse« af staten.

Kautsky fremstiller sagen på følgende måde: det sejrriige proletariat vil »virkeliggøre det demokratiske program«, og han kommenterer de enkelte punkter i dette program. Men om det, året 1871 har bragt af nyt i spørgsmålet om det borgerlige demokratis erstatning med det proletariske demokrati, findes der ikke et ord. Kautsky nøjes med så »solidt« udseende banaliteter som denne:

»Og alligevel er det en selvfølge, at vi ikke kommer til magten under de nuværende forhold. Selve revolutionen forudsætter langvarige og dybtgående kampe, der allerede vil forandre vor nuværende politiske og sociale struktur.«

Ganske vist er dette »en selvfølge«, lige så vel som den sandhed, at heste æder havre, og at Volga munder ud i det Kaspiske Hav. Det er kun kedeligt, at man ved hjælp af en hul og svulstig frase om »dybtgående« kampe *slipper uden om* et spørgsmål, der er afgørende for det revolutionære proletariat: *hvori* det da viser sig, at *dets* revolution er så »dybtgående« over for staten, over for demokratiet, til forskel fra de tidligere, ikke-proletariske revolutioner.

Idet Kautsky går uden om dette spørgsmål, gør han i *virkeligheden* en indrømmelse til opportunismen på dette væsentlige punkt, mens han *i ord* erklærer den krig på kniven og understreger betydningen af »revolutionens idé« (hvad mon denne »idé« er værd, når man er bange for at udbrede revolutionens konkrete lære blandt arbejderne?) eller siger: »Revolutionær idealisme fremfor alt,« eller erklærer, at de engelske arbejdere »i dag næppe er andet end småborgere«.

»I et socialistisk samfund«, skriver Kautsky, »kan de mest forskellige bedriftsformer, bureaukratiske (?), kooperative, fagforenings- og enkeltmandsvirksomheder... eksistere ved siden af hinanden... Der findes f.eks. bedrifter, der ikke kan klare sig uden en bureaukratisk (?)

organisation, blandt andet jernbanerne. Den demokratiske organisation kan dér antage den form, at arbejderne vælger delegerede, der danner en slags parlament, som fastsætter arbejdsordningen og overvåger det bureaukratiske apparats forvaltning. Andre bedrifter kan man overlade til fagforeningerne at styre, atter andre kan drives kooperativt.« (Side 148 og 115 i den russiske oversættelse, Genève, 1903.)

Denne betragtning er forkert og betyder et skridt tilbage sammenlignet med det, Marx og Engels viste i 70'erne med Kommunen som eksempel.

Jernbanerne adskiller sig – hvad den påståede nødvendige »bureaukratiske« organisation angår – absolut ikke i nogen henseende fra alle øvrige bedrifter inden for den maskinelle storindustri, fra en hvilken som helst fabrik, en stor forretning eller en storkapitalistisk landbrugsbedrift. I alle sådanne bedrifter foreskriver teknikken ubetinget den strengeste disciplin, den største nøjagtighed under udførelsen af den del af arbejdet, der er blevet anvist den enkelte, da man ellers måtte befrygte en standsning af hele bedriften, en beskadigelse af mekanismen og af produktet. I alle sådanne bedrifter vil arbejderne selvfølgelig »vælge delegerede, der danner *en slags parlament*«.

Men det er jo netop sagens kerne, at denne »slags parlament« *ikke* vil være et parlament i samme forstand som de borgerlig-parlamentariske organer. Det er det, der er sagens kerne, at denne »slags parlament« af arbejderdeputerede *ikke* vil nøjes med at »fastsætte arbejdsordningen og overvåge det bureaukratiske apparats forvaltning«, som Kautsky, hvis tanker ikke går ud over den borgerlige parlamentarismes rammer, forestiller sig det. I det socialistiske samfund vil naturligvis »en slags parlament« af arbejderdeputerede »fastsætte arbejdsordningen« og »overvåge apparatets forvaltning«, *men* dette apparat vil *ikke* være »bureaukratisk«. Arbejderne vil efter erobringen af den politiske magt sønderslå det gamle bureaukratiske apparat, ødelægge det fuldstændigt og ikke lade sten på sten tilbage, de vil erstatte det med et nyt apparat, der er dannet af de samme arbejdere og funktionærer, og for at *forhindre*, at de forvandles til bureaukrater, vil man straks træffe de forholdsregler, der indgående er blevet omtalt af

Marx og Engels: 1) de skal ikke alene vælges, men også være afsættelige til enhver tid, 2) de får en løn, der ikke overstiger arbejderlønnen, 3) man går øjeblikkelig over til, at alle udøver funktioner inden for kontrol og opsyn, at alle en tid lang bliver »bureaukrater«, så at netop derved ingen kan blive »bureaukrat«.

Kautsky har absolut ikke gennemtænkt Marx' ord: »Kommunen skulle ikke være et parlamentarisk, men et arbejdende organ, på samme tid udøvende og lovgivende.«

Kautsky har absolut ikke forstået forskellen mellem borgerlig parlamentarisme, der forbinder demokrati (*ikke for folket*) med bureaukratisme (*mod folket*), og det proletariske demokrati, der straks vil tage forholdsregler for at udrydde bureaukratismen til bunds, og som vil være i stand til at gennemføre disse forholdsregler fuldt ud, lige til bureaukratiets fuldstændige afskaffelse, til der fulde indførelse af demokrati for folket.

Kautsky viste her den samme »overtroiske tilbedelse« af staten, den samme »overtro« med hensyn til bureaukratismen.

Lad os gå over til det sidste og bedste værk, Kautsky har skrevet mod opportunisterne, til hans pjece *Vejen til Magten* (der, så vidt jeg ved, ikke er blevet oversat til russisk, da den udkom i 1909 på en tid, da vi her havde den hårdeste reaktion). Denne pjece er et stort skridt fremad, fordi den ikke beskæftiger sig med et revolutionært program i al almindelighed, som i pjecen mod Bernstein fra 1899, ikke med den sociale revolutions opgaver uden sammenhæng med tiden for dens udbrud, som i pjecen *Den Sociale Revolution* fra 1902, men med de konkrete betingelser, der tvinger os til at anerkende, at »revolutionernes æra« *begynder*.

Forfatteren peger klart og bestemt hen på skærpelsen af klasse modsætningerne i almindelighed og på imperialismen, der i denne henseende spiller en særlig stor rolle. Efter »den revolutionære epoke 1789–1871« for Vesteuropa begynder der fra 1905 en lignende for landene mod øst. Verdenskrigen rykker med stor hastighed truende nær. »Det (proletariatet) kan ikke mere tale om en forhastet revolution.« »Vi er trådt ind i en revolutionær periode.« »Den revolutionære æra er ved at gry.«

Disse udtalelser er fuldstændig klare. Denne pjece af Kautsky må tjene som målestok for, hvad det tyske social-

demokrati *lovede at være* forud for den imperialistiske krig, og hvor dybt det (inklusive Kautsky selv) er sunket ved krigens udbrud. »Den nuværende situation«, skrev Kautsky i den nævnte pjece, »medfører imidlertid den fare, at vi (dvs. det tyske socialdemokrati) let ser mere 'mådeholdne' ud, end vi er.« I virkeligheden viste det tyske socialdemokratiske parti sig at være betydelig mere mådeholdent og opportunistisk, end det så ud til at være!

Så meget mere betegnende er det, at Kautsky, trods disse klare og tydelige udtalelser om den allerede indtrådte revolutionære æra, også i denne pjece, der efter hans egne ord har til opgave netop at drøfte spørgsmålet om »den *politiske* revolution«, igen går fuldstændig uden om spørgsmålet om staten.

Kautsky gik så ofte uden om dette spørgsmål, forholdt sig så ofte tavs og veg så hyppigt udenom, at det uundgåeligt førte til den fuldstændige overgang til opportunisten, som vi straks skal omtale.

Gennem Kautskys mund erklærede det tyske socialdemokrati jo: Jeg holder fast ved de revolutionære anskuelser (1899). Jeg anerkender især, at proletariatets sociale revolution er uundgåelig (1902). Jeg anerkender, at en ny revolutionær æra er ved at gry (1909). Men trods det går jeg tilbage, sammenlignet med det, Marx har sagt allerede i 1852, så snart det drejer sig om spørgsmålet: den proletariske revolutions opgaver over for staten (1912).

Det er netop dette spørgsmål, der med al mulig tydelighed blev rejst i Kautskys polemik mod Pannekoek.

3. Kautskys polemik mod Pannekoek

Pannekoek optrådte mod Kautsky som en af repræsentanterne for den »venstreradikale« retning, der i sine rækker talte Rosa Luxemburg, Karl Radek og andre. Som talsmænd for en revolutionær taktik var de enige om, at Kautsky var ved at gå over til »centrum«s standpunkt, der principløst svajede frem og tilbage mellem marxisme og opportuniste. Denne anskuelses rigtighed blev fuldt ud bekræftet af krigen, da »centrum« (der med urette kaldes marxistisk) eller »kautskyanismen« viste sig i hele sin afskyelige ynkværdighed.

I artiklen Masseaktion og Revolution (Neue Zeit, 1912, XXX, 2), i hvilken spørgsmålet om staten bliver berørt, karakteriserede Pannekoek Kautskys stilling som »passiv radikalisme«, som »teorien om den aktionsløse venten«. »Kautsky overser revolutionsprocessen« (side 616). Idet Pannekoek rejste spørgsmålet på denne måde, kom han ind på det emne, der interesserer os: den proletariske revolutions opgaver over for staten.

»Proletariatets kamp«, skrev han, »er ikke simpelt hen en kamp mod bourgeoisiet om statsmagten som objekt, men en kamp *mod* statsmagten... Det er denne revolutions indhold at tilintetgøre og opløse statens magtmidler ved hjælp af proletariatets magtmidler... Denne kamp hører først op, når vi som endeligt resultat har fået statsorganisationens fuldstændige tilintetgørelse. Flertallets organisation har da vist sin overlegenhed derved, at den har tilintetgjort det herskende mindretals organisation«. (Side 548.)

Den formulering, som Pannekoek klæder sine tanker i, lider af store mangler. Imidlertid, tanken er klar nok, og det er interessant at se, *hvordan* Kautsky imødegik ham.

»Hidtil«, skrev han, »har modsætningen mellem socialdemokrater og anarkister bestået i, at de første ville erobre statsmagten, mens de sidste ville tilintetgøre den. Pannekoek vil begge dele.« (Side 724.)

Lider fremstillingen hos Pannekoek af uklarhed, og er den ikke konkret nok (vi ser her bort fra andre mangler ved hans artikel, som ikke hører til det her behandlede emne), så greb Kautsky netop den af Pannekoek antydede *principielle* side af sagen og forlod i dette *grundlæggende principielle spørgsmål* fuldstændig marxismens standpunkt og gik helt og holdent over til opportunisten. Forskellen mellem socialdemokrater og anarkister er hos ham defineret aldeles forkert, marxismen er på afgørende måde blevet forvansket og forfladiget.

Forskellen mellem marxister og anarkister består i følgende: 1) marxisterne opstiller statens fuldstændige afskaffelse som deres mål, men mener, at dette mål først kan realiseres, når den socialistiske revolution har afskaf-

fet klasserne, som et resultat af socialismens indførelse, der fører til statens bortdøen; anarkisterne vil fuldstændig afskaffe staten fra den ene dag til den anden uden at betingelserne for at gennemføre en sådan afskaffelse, 2) marxisterne anser det for nødvendigt, at proletariatet efter erobringen af den politiske magt fuldstændig ødelægger det gamle statsmaskineri og erstatter det med en ny organisation, dannet af de bevæbnede arbejdere efter Kommunens forbillede; anarkisterne, der træder i skranken for statsmaskineriets ødelæggelse, har ganske uklare forestillinger om, *hvad* proletariatet vil sætte i stedet, og *hvordan* det vil gøre brug af den revolutionære magt; anarkisterne forkaster endog det revolutionære proletariats udnyttelse af statsmagten, proletariatets revolutionære diktatur, 3) marxisterne kræver, at proletariatet skal forberede sig til revolutionen ved at udnytte den nuværende stat, anarkisterne forkaster dette.

Det er Pannekoek, der over for Kautsky repræsenterer marxismen i denne kontrovers, for netop Marx har lært os, at proletariatet ikke uden videre kan erobre statsmagten i den forstand, at det gamle statsapparat går over på nye hænder, men at det må sønderslå og sønderbryde dette apparat og erstatte det med et nyt.

Kautsky går fra marxismen over til opportunisterne, for hos ham forsvinder netop fuldstændig denne tilintetgørelse af statsmaskineriet, som opportunisterne aldeles ikke kan acceptere, og han holder en bagdør åben for dem ved at tillade at fortolke »erobring« som simpel opnåelse af flertallet.

For at dække over sin forvanskning af marxismen går Kautsky til værks efter bibelstærke folks recept: han præsenterer et »citat« af selve Marx. 1850 skrev Marx om nødvendigheden af »magtens mest ubetingede centralisation i statens hånd«. Og Kautsky spørger triumferende, om Pannekoek da vil tilintetgøre »centralismen«?

Det er ren og skær hokuspokus, af samme art, som når Bernstein identificerer marxismens og proudhonismens anskuelse om føderation i stedet for centralisme.

»Citatet« er hos Kautsky hverken fugl eller fisk. Centralismen er mulig både med det gamle og det nye statsmaskineri. Når arbejderne frivilligt forener deres væbnede kræfter, så er det centralisme, men den vil hvile på »fuld-

stændig tilintetgørelse« af det centralistiske statsapparat, den stående hær, politiet og bureaukratiet. Kautsky opfører sig ganske som en svindler, når han går uden om Marx' og Engels' velkendte redegørelse for Kommunen og fremdrager et citat, som ikke har noget at gøre med spørgsmålet.

»... Vil han (Pannekoek) måske ophæve embedsmændenes funktioner i staten?« fortsætter Kautsky. »Men vi kommer ikke uden om embedsmænd i parti eller fagforening, endsiges i statens administration. Vort program kræver da heller ikke, at statsembudsmandene skal afskaffes, men at folket skal vælge embedsmændene... Ved vor nuværende drøftelse drejer det sig ikke om, hvordan 'fremtidsstatens' administrative apparat vil komme til at se ud, men om, hvorvidt vor politiske kamp opløser statsmagten, *endnu før vi har erobret den* (fremhævet af Kautsky). Hvilket ministerium med dets embedsmænd skulle man kunne ophæve?« Herpå opregner han ministerierne for undervisning, justits, finanser og hærvesen. »Nej, intet af de nuværende ministerier vil blive fjernet gennem vor politiske kamp mod regeringerne... Jeg gentager det for at forhindre misforståelser: her er ikke tale om, hvilken skikkelse det sejrriige socialdemokrati vil give fremtidsstaten, men om hvordan vor opposition forandrer den nuværende stat«. (Side725.)

Det er et ganske tydeligt trick. Pannekoek rejser netop spørgsmålet om revolutionen. Det siges klart både i overskriften til hans artikel og i de anførte citater. Idet Kautsky springer over til spørgsmålet om »oppositionen«, ombytter han netop det revolutionære standpunkt med et opportunistisk. Hos ham ser sagen således ud: for tiden er vi i opposition, og hvad der skal ske efter erobringen af magten, vil vi få at se siden. *Revolutionen forsvinder...* Det er netop det, opportunisterne har brug for.

Det drejer sig ikke om opposition og ikke om den politiske kamp i al almindelighed, men netop om *revolutionen*. Revolutionen består i, at proletariatet *ødelægger* »det administrative apparat«, ja hele statsapparatet, og erstatter det med et nyt apparat, dannet af de bevæbnede arbejdere. Kautsky viser en »overtroisk tilbedelse« af »ministe-

rierne«, men hvorfor skulle man ikke kunne erstatte disse med f.eks. kommissioner af fagfolk under de suveræne og almægtige sovjetter af arbejder- og soldaterrepræsentanter?

Det springende punkt er aldeles ikke, om der vil blive ved med at eksistere »ministerier«, om der vil opstå »kommissioner af fagfolk« eller andre institutioner, det er ganske underordnet. Det afgørende spørgsmål er, hvorvidt det gamle statsmaskineri (der med tusinde tråde er forbundet med bourgeoisiet og fuldstændig gennemsyret af rutine og slendrian) vedblivende skal opretholdes, eller om det bliver *ødelagt* og erstattet med et *nyt*. Revolutionen skal ikke bestå i, at den nye klasse kommanderer og leder ved hjælp af det *gamle* statsmaskineri, men den skal bestå i, at den *sønderslår* denne maskine og kommanderer og leder ved hjælp af en *ny* maskine – denne *grundtanke* i marxismen tilslører Kautsky, eller også har han slet ikke forstået den.

Hans spørgsmål angående embedsmændene beviser klart og tydeligt, at han ikke har forstået Kommunens erfaringer og Marx' lære. »Vi kommer ikke uden om embedsmænd i parti og fagforening...«.

Vi kan ikke klare os uden embedsmænd *under kapitalismen*, under *bourgeoisiets herredømme*. Proletariatet er knægtet, de arbejdende masser er gjort til slaver af kapitalismen. Under kapitalismen er demokratiet indsnævret, trykket, beskåret og lemlæstet af hele miljøet: massernes lønslaveri, nød og elendighed. Af denne grund, og kun af denne, demoraliseres funktionærerne i vore politiske og faglige organisationer af det kapitalistiske miljø (eller rettere sagt har tendens til at demoraliseres) og viser tendens til at forvandles til bureaukrater, dvs. til privilegerede personer, der står fjernt fra masserne og *over* masserne.

Det er bureaukratismens væsen, og så længe kapitalisterne ikke er eksproprierede, så længe bourgeoisiet ikke er styrtet, så længe er en vis »bureaukratisering« *selv* af proletariske funktionærer uundgåelig.

Hos Kautsky ser sagen således ud: da der vedbliver at eksistere valgte embedspersoner, så vil der også findes embedsmænd under socialismen, og altså bureaukrati! Og det er netop det, der er forkert. Netop med Kommunen som eksempel har Marx vist, at under socialismen hører embedspersonerne op med at være »bureaukrater«, »em-

bedsmænd«, de hører op med det i *samme grad*, som man foruden det, at de skal vælges, også indfører, at de er afsættelige til enhver tid, og *endvidere* reducerer deres løn til den gennemsnitlige arbejderløns niveau, og *endelig* erstatter de parlamentariske organer med »arbejdende organer, på samme tid udøvende og lovgivende«.

I grunden går hele Kautskys argumentation mod Pannekoek og navnlig Kautskys herlige indvending, at vi ikke kommer uden om embedsmænd i parti og fagforening, ud på en gentagelse af Bernsteins gamle »argumenter« mod marxismen overhovedet. I sin renegatbog Socialismens Forudsætninger bekæmper Bernstein tanken om det »primitive« demokrati, bekæmper det, han betegner som »doktrinær demokratisme«: bundne mandater, ulønnede hverv, centralrepræsentation uden magt osv. Som bevis for dette »primitive« demokratis uholdbarhed påberåber Bernstein sig de engelske fagforeningers erfaringer, således som ægteparret Webb fortolker dem. I de 70 år, de har eksisteret – hævder ægteparret – skal de engelske fagforeninger, der siges at have udviklet sig »i fuld frihed« (side 137 i den tyske udgave), være blevet overbevist om det »primitive« demokratis ubrugelighed og have erstattet det med det sædvanlige demokrati: parlamentarisme og bureaukratisme i skøn forening.

I virkeligheden har disse fagforeninger ikke udviklet sig »i fuld frihed«, men i *fuldt kapitalistisk slaveri*, hvorved man naturligvis »ikke kommer uden om« en række indrømmelser til det herskende onde, tvang, løgn og udelukkelse af de fattige fra den »højere« administration. Under socialismen vil meget af det »primitive« demokrati uundgåeligt leve op igen, for for første gang i de civiliserede samfunds historie vil befolkningens *masse* rejse sig til *selvstændig* deltagelse ikke alene i afstemninger og valg, *men også i det løbende administrative arbejde*. Under socialismen vil *alle* komme til at regere efter tur og snart vænne sig til, at ingen regerer.

Marx så med sin geniale kritisk-analytiske forstand i Kommunens praktiske forholdsregler det *omsving*, som opportunisterne frygter og ikke vil indrømme af fejhed, fordi de ikke vil bryde definitivt med bourgeoisiet, og som anarkisterne ikke vil indse, hvad enten det nu er, fordi de har for travlt, eller fordi de mangler forståelse af betingel-

serne for massernes sociale forskydninger overhovedet. »Man skal slet ikke tænke på at ødelægge det gamle statsmaskineri – hvordan skulle man dog komme uden om ministerier og embedsmænd?« – ræsonnerer den helt igennem spidsborgerlige opportunist, der i virkeligheden ikke alene ikke tror på revolutionen, på revolutionens skaberevne, men nærer en dødelig angst for den (ligesom vore mensjevikker og socialrevolutionære).

»Det gælder *kun* om at ødelægge det gamle statsmaskineri, man behøver ikke at trænge ind i de tidligere proletariske revolutioners *konkrete* erfaringer og analysere, hvormed og hvordan man skal erstatte det ødelagte« – ræsonnerer anarkisten (den bedste af dem naturligvis, og ikke ham, der sammen med d’herrer Kropotkin og co. sjokker i hælene på bourgeoisiet), derfor er resultatet hos anarkisterne en *fortvivlelsens* taktik i stedet for et hensynsløst dristigt revolutionært arbejde med konkrete opgaver, et arbejde, der på samme tid tager hensyn til de praktiske betingelser for en massebevægelse.

Marx lærer os at undgå begge fejl, han lærer os grænseløs dristighed ved ødelæggelsen af hele det gamle statsmaskineri, og samtidig lærer han os at rejse problemet konkret: Kommunen formåede i løbet af nogle uger at *give sig i lag* med at bygge en ny, proletarisk statsmaskine og gennemføre de nævnte forholdsregler på den og den måde til større demokratisering og til bureaukratismens udryddelse. Vi vil tage kommunardernes revolutionære dristighed til eksempel, vi vil i deres praktiske forholdsregler se en *skitsering* af de praktisk nødvendige forholdsregler, der straks lader sig gennemføre, og vi vil, *når vi går denne vej*, nå til bureaukratismens fuldstændige tilintetgørelse.

Muligheden af en sådan tilintetgørelse er sikret ved, at socialismen vil afkorte arbejdsdagen, hæve *masserne* op til et nyt liv og skabe betingelser for befolkningens *flertal*, der tillader *alle* uden undtagelse at varetage »statsfunktioner«, og dette fører til, at enhver stat overhovedet *dør fuldstændig bort*.

»...Dens (massestrejkens) opgave«, fortsætter Kautsky, »kan ikke være statsmagtens *ødelæggelse*, men kun at bringe en regering til at give efter i et bestemt spørgsmål eller at erstatte en regering, der er proletariatet fjendtlig-

sindet, med en, der er imødekommende... Men aldrig nogen sinde kan dette (dvs. proletariats sejr over den fjendtlige regering) føre til en *ødelæggelse* af statsmagten, men kun til en *forskydning* af magtforholdene *inden for staten*... Og målet for vor politiske kamp bliver ved med at være det samme, som det altid har været: erobring af statsmagten ved at vinde flertallet i parlamentet og forvandle parlamentet til regeringens herre.«(S.726, 727, 732.)

Det er jo den reneste og mest banale opportuniste, at give afkald på revolutionen i gerning, samtidig med at man bekender sig til den i ord. Kautskys tanke går ikke længere end til en »regering, der er imødekommende over for proletariatet« – et skridt tilbage til spidsborgerligheden sammenlignet med 1847, da Det Kommunistiske Manifest proklamerede »proletariatets ophøjelse til herskende klasse«.

Kautsky vil komme til at virkeliggøre sin kære »enhed« med d'herre Scheidemann, Plekhanov og Vandervelde, der alle er rede til at kæmpe for »en regering, der er imødekommende over for proletariatet«.

Men vi vil bryde med disse forrædere mod socialismen og kæmpe for ødelæggelsen af hele det gamle statsmaskineri, for at det bevæbnede proletariat selv kan være regering. Det er to fuldkomne forskellige ting.

Kautsky vil komme i behageligt selskab med Legien, David, Plekhanov, Potresov, Tsereteli, Tjernov og deres lige, der alle er rede til at kæmpe for en »forskydning af magtforholdene inden for staten«, for »at vinde flertallet i parlamentet og forvandle parlamentet til regeringens herre« – et såre ædelt mål, der helt igennem kan accepteres af opportunisterne, og som fuldt ud holder sig inden for den borgerlige parlamentariske republiks rammer.

Men vi vil bryde med opportunisterne, og hele det klassebevidste proletariat vil være med os i kampen ikke alene for en »forskydning af magtforholdene«, men for bourgeoisiets omstyrtelse, for den borgerlige parlamentarismes ødelæggelse, for en demokratisk republik af Kommunens type eller arbejder- og soldaterrepræsentanternes sovjetters republik, for proletariatets revolutionære diktatur.

★

Endnu længere til højre end Kautsky står i den internationale socialisme sådanne retninger som Sozialistische

Monatshefte i Tyskland (Legien, David, Kolb og mange andre, inklusive skandinaverne Stauning og Branting), jaurésisterne og Vandervelde i Frankrig og Belgien, Turati, Treves og andre repræsentanter for det italienske partis højre fløj, fabianerne og de »uafhængige« (»det uafhængige arbejderparti«, der i virkeligheden altid var afhængigt af de liberale) i England m.fl. Alle disse herrer, der spiller en uhyre, meget ofte en dominerende rolle i det parlamentariske arbejde og i partilitteraturen, forkaster rent ud proletariatets diktatur og driver en utilsløret opportunistisk politik. For disse herrer står proletariatets »diktatur« »i modstrid« med demokratiet!! I grunden adskiller de sig ikke på nogen måde væsentligt fra småborgerlige demokrater.

Når vi tager hensyn til denne omstændighed, er vi berettiget til at slutte, at det overvældende flertal af II Internationales officielle repræsentanter fuldstændig har forskrevet sig til opportunisten. Kommunens erfaringer er ikke alene blevet glemt, men forvansket. Man undlod ikke alene at indpode arbejdermasserne, at den tid nærmer sig, da de må rejse sig og sønderbryde den gamle statsmaskine for at erstatte den med en ny og på den måde gøre deres politiske herredømme til grundlag for samfundets socialistiske omdannelse – det stik modsatte blev indpodet masserne, og »magtens erobring« blev fremstillet på en sådan måde, at der stod tusind små bagdøre åbne for opportunisten.

Forvanskningen og fortielsen af spørgsmålet om, hvorledes den proletariske revolution forholder sig til staten, måtte komme til at spille en uhyre rolle i en tid, da staterne med deres militære apparat, som på grund af den imperialistiske konkurrence forstærkedes vældigt, forvandlede til krigsuhyrer, der tilintetgør millioner af mennesker for at afgøre striden om, hvorvidt England eller Tyskland, hvorvidt den ene eller den anden finanskapital skal beherske verden.*)

*) I manuskriptet hedder det videre: VII kapitel. Erfaringerne fra de russiske revolutioner 1905 og 1917. Emnet for dette kapitel er så umådeligt stort, at man kunne og burde skrive hele bind om det. I denne pjeces må man indskrænke sig til de vigtigste erfaringer, der under revolutionen umiddelbart berører proletariatets opgaver over for statsmagten. (Her bryder manuskriptet af.)

Noter

Efterskrift til første oplag

Nærværende pjeces er forfattet i august og september 1917. Jeg var allerede færdig med planen til det næste, det syvende kapitel: »Erfaringerne fra de russiske revolutioner 1905 og 1917.« Men bortset fra overskriften har jeg ikke kunnet skrive én linje af dette kapitel: jeg er blevet »forhindret« deri af den politiske krise, der gik forud for oktoberrevolutionen 1917. Men en sådan »forhindring« kan man kun glæde sig over. Ganske vist vil det måske blive nødvendigt at udskyde den anden del af pjecen (hvis emne er »Erfaringerne fra de russiske revolutioner 1905 og 1917«) i lang tid, det er mere tiltalende og nyttigt at gøre revolutionære erfaringer end at skrive om dem.

Petrograd, den 30. november 1917

Forfatteren

- (1) Karl Marx og Friedrich Engels: Udvalgte skrifter, Forlaget Tiden, København 1973, bd. II, s. 317. *S.14.*
- (2) *Socialrevolutionære* – (SR'er) – et russisk småborgerligt parti, der opstod 1901–02 gennem en forening af forskellige narodnik-kredse.
Narodnikkerne (1861 ff.), en dels revolutionær, dels liberal demokratisk bevægelse, hvis taktiske hovedmiddel mod tsardømmet var individuel terror udført af konspirative grupper. Nogle narodnikiske grupper gik ind for propaganda ude i folket (russ.: narod). De satte deres lid til bøndernes demokratiske muligheder.
Under 1. verdenskrig gik de fleste SR'er ind for Ruslands krigsdeltagelse. Efter den borgerlig-demokratiske revolution i 1917 blev de socialrevolutionære sammen med mensjevikkerne den provisoriske regerings væsentligste støtte. Partiets ministre i regeringen var med til at sende straffekolonner mod de bønder, som havde taget godsejernes jord i besiddelse. Under oktoberrevolutionen gik partiet over på kontrarevolutionens side og isoleredes fra den revolutionære befolkning.
I november 1917 dannede en venstrefløj af partiet et selvstændigt parti: de venstre-socialrevolutionære. Formelt anerkendte dette parti det sovjetiske styre og samarbejdede med bolsjevikkerne; men under interventionskrigene og borgerkrigen støttede partiet de udenlandske magter og den indre kontrarevolution. *S.15.*
- (3) *Mensjevikker*: Om mensjevikker og bolsjevikker, se note 62 om det russiske socialdemokratis 2. kongres. *S.15.*
- (4) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 317–318. *S.17.*
- (5) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 318. *S.18.*
- (6) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 318–319. *S.20.*
- (7) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 319. *S.20.*
- (8) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 320. *S.20.*
- (8a) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 320. *S.21.*
- (9) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 321. *S.22.*
- (10) Marx/Engels: Werke, bd. 20, s. 261–262 (Dietz Verlag, Berlin, 1973). *S.24.* – *Ny oversættelse til dansk i*: Friedrich Engels: Anti-Dühring, s. 307–308, (Forlaget Sputnik/Progres 1984). *S.24.*
- (11) *Trediveårskrigen* (1618–1648) – begyndte som de tyske lensfyrsters kamp mod kejseren. Senere blev imidlertid de fleste europæiske lande deltagere i krigen som et udtryk for skærpede modsætningsforhold mellem forskellige stater. Udadtil tog krigen form som en kamp mellem katolikker og protestanter. *S.27.*
- (12) Marx/Engels: Werke, bd. 20, s. 171. *S.27.* – *Ny oversættelse til dansk i*: Friedrich Engels: Anti-Dühring, s. 204, (Forlaget Sputnik/Progres 1984).

- S.27.
- (13) Karl Marx: Den Tyske Ideologi – Filosofiens Elendighed, Forlaget Rhodos, København, 1974. S.28.
- (14) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 19–59. S.28.
- (15) *Gotha-programmet* – det tyske socialdemokratis program, vedtaget på kongressen i Gotha 1875. Marx: Kritik af Gotha-programmet, se Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 7–42 og artikelsamlingen, Kritik af Gotha-programmet (udkommer på Forlaget Tiden 1976). S.28.
- (16) Marx: Den Tyske Ideologi – Filosofiens Elendighed, s. 249. S.29.
- (17) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 37–39 og 46. S.30.
- (18) *Pariserkommunen* – revolutionært styre, hvis regering blev valgt i Paris 26. marts 1871 efter opstanden 18. marts. Regeringen bestod af arbejdere, intellektuelle, tjenestemænd og repræsentanter for småborgerskabet og udøvede for første gang i verdenshistorien proletariets diktatur. Kommunens to store politiske grupperinger var blanquisterne og proudhonisterne.
Med støtte fra Preussen bekæmpede det franske bourgeoisie Kommunen, hvis sidste barrikade faldt den 28. maj samme år. S. 30.
- (19) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 325–326. S.34.
- (20) *Kadetter* – medlemmer af partiet de Konstitutionelle Demokrater et liberalt-monarkistisk parti, dannet i Rusland 1905. Under 1. verdenskrig støttede det aktivt tsarregiets erobringsbestrebelse. Under februarrevolutionen 1917 forsagte det at redde monarkiet. Som det ledende parti i den provisoriske regering førte det en politik, som ikke tjente folket, men amerikanske, engelske og franske imperialister. Efter oktoberrevolutionen blev partiet en uforsonlig modstander af sovjetstyret, og det deltog på de »hvide«s side i borger- og interventionskrigene. S.36.
- (21) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 238–239. S.37.
- (22) Tilføjelse til 2. oplag 1919. S.39.
- (23) *Die Neue Zeit* – det tyske socialdemokratis teoretiske tidsskrift 1883–1923. Bladet blev indtil oktober 1917 redigeret af Karl Kautsky. En del af Marx' og Engels' artikler blev optaget i tidsskriftet, og Engels ydede bladet støtte, samtidig med, at han kritiserede det for dets afvigelser fra marxismen. Efter Engels' død i 1895 begyndte bladet jævnlige optage revisionistiske artikler, bl. a. af Eduard Bernstein. S.39.
- (24) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 453. S.39.
- (25) Lenin: Udvalgte Værker, Forlaget Tiden, København 1948, bd. 10, s. 27 ff. Udkommer desuden i nærværende udgave, bd. 11. S.40.
- (26) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 512. Forordet til Det Kommunistiske Manifests tyske udgave 1872, samme sted, bd. 1, s. 20. S.43.
- (27) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 464. S.44.
- (28) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 468 ff. S.46.
- (29) *Det andet kejserdømme*, dvs. kejserdømmet under Napoleon III (1852–1870) til forskel fra Napoleon I's kejserdømme (1804–1814). S.47.
- (30) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 515–516. S.50.
- (31) *Delo Naroda* (Folkets Sag) – dagblad udgivet af de socialrevolutionære i Petrograd marts 1917 – juli 1918. Bladet gik ind for fædrelandsforsvaret og støttede den provisoriske regering. Fra oktober 1918 udkom bladet med fire numre i Samara og fra marts 1919 med ti numre i Moskva. Bladet blev forbudt på grund af kontrarevolutionær virksomhed. S.52.
- (32) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 516. S.56.
- (33) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 516–517. S.59.
- (34) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 518. S.60.
- (35) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 544 ff. S.62.
- (36) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 568–569. S.63.
- (37) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 626. S.64.
- (38) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 610. S.64.
- (39) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 635. S.66.
- (40) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 635–636. S.67.
- (41) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 35. S.69.
- (42) *Erfurt-programmet* – det tyske socialdemokratis program, vedtaget på kongressen i Erfurt 1891. Kritik af Gotha-programmet, Forlaget Tiden 1976. S.71.
- (43) Kritik af Gotha-programmet. Forlaget Tiden 1976. S.72.
- (44) Kritik af Gotha-programmet. Forlaget Tiden 1976. S.73.
- (45) Kritik af Gotha-programmet. Forlaget Tiden 1976. S.73.
- (46) *Undtagelsesloven*, eller socialistloven, blev indført af Bismarck 1878 for at undertrykke den socialdemokratiske bevægelse i Tyskland. Den blev ophævet i 1890. S.73.
- (47) Kritik af Gotha-programmet, Forlaget Tiden 1976. S.74.
- (48) Kritik af Gotha-programmet, Forlaget Tiden, 1976. S.74
- (49) Kritik af Gotha-programmet, Forlaget Tiden, 1976. S.74.
- (50) Kritik af Gotha-programmet, Forlaget Tiden, 1976. S.74.
- (51) Engels hentyder til det splittede Tysklands samling til en enkelt stat, gennemført »ovenfra« med militær magt af Preussens magthavere. Preussens krig mod Østrig i 1866 førte til dannelsen af det Nordtyske Forbund; den fransk-tyske krig i 1870 resulterede i oprettelsen af det tyske kejserrige med Preussen i spidsen. S.76.
- (52) Kritik af Gotha-programmet, Forlaget Tiden, 1976. S.76.
- (53) Kritik af Gotha-programmet, Forlaget Tiden, 1976. S.77.
- (54) Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 468 ff. S.78.
- (55) Mensjevikken Tsereteli, der var minister i den provisoriske regering, hævdede i en tale over for præsidiets for den 1. Al-russiske Sovjet-kongres

- m.fl., at den demonstration, som af bolsjevikkerne var berammet til den 10. (23.) juni, skulle have til formål at gennemføre en bolsjevikkisk revolution. S.79.
- (56)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 474. S.80.
- (57)Bevægelsen *Bort fra Kirken* (Los-von-Kirche-Bewegung) antog massekarakter i Tyskland før 1. verdenskrig. Ledende socialdemokrater mente, at partiet måtte forholde sig neutralt over for bevægelsen, og partiets medlemmer måtte afholde sig fra at føre anti-religiøs og anti-kirkelig propaganda i partiets navn. S.80.
- (58)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 478. S.80.
- (59)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 479. S.81.
- (60)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 479–480. S.83.
- (61)Marx/Engels: Werke, bd. 22, s. 417-418. S.84.
- (62)Det russiske socialdemokratis 2. kongres afholdtes i 1903, først i Bruxelles, hvorfra den under politiets tryk blev flyttet til London. Det var på denne kongres, at det russiske socialdemokrati reelt blev stiftet og partiets program og love vedtaget. Den revolutionære retning i partiet blev ledet af Lenin, den opportunistiske af Martov. På kongressen udfoldedes kampen mellem de to retninger væsentligt om organisations spørgsmål og resulterede i en spaltning af partiet i to grupper, *bolsjevikkerne* og *mensjevikkerne*. Navnene stammer fra valget af partiets ledende organer. Lenins tilhængere fik de fleste stemmer og kaldtes siden bolsjevikker (af russ. bolsjinstvo, flertal), medens Lenins modstandere fik navnet mensjevikker (af russ. mensjinstvo, mindretal). S.84.
- (63)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 7 ff. S.86.
- (64)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 25. S.88.
- (65)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 25. S.89.
- (66)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 16. S.94.
- (67)Marx/Engels: Udvalgteskrifter:bd.il, s. 17. S.95.
- (68)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 17. S.96.
- (69)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 17–18. S.97.
- (70)I sine Skitser fra Seminarielivet blottede N. Pomjalovskij den absurde opdragelse og de brutale sædvaner i Ruslands præsteskolers i 1850–1860'erne. S.99.
- (71)*I Internationales kongres i Haag* fandt sted i 1872 med 65 delegerede fra 15 nationale organisationer. I forbindelse med kongressens forberedelser gjorde Marx og Engels et stort arbejde for at sammensvejde de revolutionære kræfter.
På kongressen fandt Marx' og Engels' mangeårige kamp mod forskellige former for småborgerlig sektarisme udtryk, og Bakunin og andre blev udelukket af Internationale. S.106.
- (72)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. II, s. 8. S.106.

(73)Kautsky forelagde kongressen en resolution, som med visse forbehold tillod socialister at indtræde i borgerlige regeringer. S.107.

(74)Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. I, s. 20. S.108.

Navneregister

Bakunin, Mikhail (1814–1896) – en internationalt kendt russisk repræsentant for anarkismen, modstander af marxismen og den videnskabelige socialisme. Han bekæmpede enhver stat, også proletariets diktatur, og mente ikke, at arbejderklassen skulle organisere sit eget politiske parti. Marx og Engels bekæmpede i I Internationale hans småborgerlige synspunkter. Han blev udelukket af Internationale i 1872 på grund af forsøg på at undergrave arbejderklassens organiserede kamp.

Bebel, Ferdinand August (1840–1913) – en af grundlæggerne og lederne af det tyske socialdemokrati. Han begyndte sin politiske virksomhed først i 60'erne; var medlem af I Internationale. I 1869 var han i Eisenach en af stifterne af det tyske socialdemokrati, hvis formand han var fra 1891 til sin død. Han blev flere gange valgt ind i den tyske rigsdag. I 90'erne og begyndelsen af det 20. århundrede tog han afstand fra reformismen og revisionismen i det tyske socialdemokrati, men han begik dog selv en række fejl af centristisk art (utilstrækkelig bekæmpelse af opportunisten og overvurdering af de parlamentariske kampformers betydning osv.). Han øvede en betydelig international indflydelse.

Bernstein, Eduard (1850-1932) – leder af den mest opportunistiske fløj inden for det tyske socialdemokrati og II Internationale. Teoretiker for revisionisme og reformisme. Bernstein deltog i den socialdemokratiske bevægelse fra 70'erne.

1881–1889 var han redaktør for socialdemokratiets centralorgan *Der Sozialdemokrat*. I 1896–1898 offentliggjorde han i tidsskriftet *Die Neue Zeit* en række artikler *Socialismens Problemer*, hvori han gik ind for en revision af marxismens filosofiske, økonomiske og politiske grundlag. Han mente, at arbejderklassens væsentligste opgave var at kæmpe for reformer og en forbedring af dens økonomiske situation (»Bevægelsen er alt – målet intet!«).

Kautsky, Karl (1854–1938) – en af det tyske socialdemokratis og II Internationales ledere. Fra 1881 udvikledes hans forfatterskab under Marx' og Engels' indflydelse. I 80'erne og 90'erne udgav han en række marxistiske skrifter. I 1910–11 kom hans opportunistiske standpunkter stærkt frem, og under 1. verdenskrig blev han aktiv modstander af den revolutionære marxisme. Efter oktoberrevolutionen vendte han sig skarpt mod den proletariske revolution, proletariets diktatur og sovjetstaten.

Kerenskij, Aleksander (1881–1970) – en af de socialrevolutionæres deputerede til IV statsduma. Under 1. verdenskrig støttede han Tsarruslands krig. Efter den borgerlig-demokratiske revolution februar-marts 1917 blev

- han justits- og krigsminister og derefter statsminister i den provisoriske regering og landets militære øverstkommanderende. Efter oktoberrevolutionen bekæmpede han sovjetstyret. I 1918 flygtede han til udlandet.
- Lassalle, Ferdinand* (1825–1864) – tysk småborgerlig socialist. Han var grundlægger af den Almindelige Tyske Arbejderforening, der var af stor betydning for den tyske arbejderbevægelse, men Lassalle førte den ind på en opportunistisk vej. Han og hans tilhængere regnede med ad legal vej at kunne få oprettet produktionskooperativer med støtte fra den Bismarckske stat. Lassalle støttede en samling af Tyskland »fra oven« under Preussens ledelse. Hans anskuelser var en hæmsko for udformningen af klassebevidstheden i Tyskland og I Internationale.
- Liebknecht, Wilhelm* (1826–1900) – en af det tyske socialdemokratis grundlæggere. Fra 1875 og til sin død var han medlem af det tyske socialdemokratis øverste ledelse og ansvarshavende redaktør for central-organet Vorwärts. Flere gange valgt til den tyske rigsdag. Adskillige gange i fængsel for revolutionær virksomhed. Tog aktiv del i I og II Internationales arbejde.
Marx og Engels værdsatte Wilhelm Liebknecht og vejledede hans virke, men kritiserede samtidig hans forsoningspolitik over for opportunistiske elementer.
- Mikhajlovskij, N.K.* (1842–1904) – kendt russisk talsmand for narodnismen, repræsentant for den subjektive skole i sociologien. Bekæmpede i tidsskriftet Russkoje Bogatstvo (Den Russiske Righed) marxisterne.
- Pannekoek, Anton* (1873–1960) – en af de ledende personligheder i det hollandske socialdemokratis venstrefløj. Fra 1919 indledte han et snævert samarbejde med venstrefløjen inden for det tyske socialdemokrati. Under 1. verdenskrig var han internationalist og var med til at udgive tidsskriftet Vorbote, der var teoretisk talerør for Zimmerwaldvenstre, som opfordrede de krigsførende landes masser til at vende sig mod krigen gennem revolution mod deres egne regeringer. I 1918–1921 var Pannekoek medlem af Hollands Kommunistiske Parti, og han deltog i Kominterns arbejde. Han indtog en sekterisk ultra-venstre holdning. I 1921 trådte han ud af det kommunistiske parti og ophørte hurtigt efter med aktiv politisk virksomhed.
- Plekhanov, G.V.* (1856–1918) – materialistisk filosof, propagandist for marxismen i Rusland.
I 1875 kom han i forbindelse med narodnikkerne og sluttede sig til den revolutionære kamp. For at undgå tsarregimets forfølgelser flygtede han til udlandet, hvor han udviklede sig til marxist. I 1883 oprettede han den første russiske marxistiske organisation: Arbejdets Befrielse. I 90'erne indtrådte han i avisen Iskra og tidsskriftet Sarjas redaktioner.
Efter det russiske socialdemokratis 2. kongres hældede han mod opportunismen og knyttede sig til mensjevikkerne. Under den første russiske revolution i 1905 indtog han i afgørende spørgsmål et mensjevikisk standpunkt, men ikke desto mindre vendte han sig i tiden derefter mod de forsøg på revision af marxismen, som hovedsagelig blev gjort af mensjevikkerne.
Under 1. verdenskrig indtog han et social-chauvinistisk standpunkt. Efter februarrevolutionen ledede han det yderste højre blandt de mensjevikiske forsvarstillhængere. Han tog afstand fra bolsjevismen og den

socialistiske revolution, da han ikke regnede med, at Rusland var modent til socialismen; men han bekæmpede ikke det sovjetiske styre.

- Proudhon, Pierre-Joseph* (1809–1865) – fransk skribent, økonom og sociolog, en af anarkismens grundlæggere.
I 1840 offentliggjorde han bogen: Hvad er Ejendom? Proudhon drømte om at gøre småbesidderen til samfundets grundsten og kritiserede kapitalismen ud fra en småborgerlig synsvinkel. Hovedårsagen til klassemodsætningerne var efter hans mening staten, og han fremsatte et utopisk projekt for statens fredelige likvidering, hvori han udtalte sig negativt om den politiske kamp. I 1846 offentliggjorde han sine filosofiske og økonomiske synspunkter i bogen Elendighedens Filosofi, som Marx kritiserede i sit modskrift Filosofiens Elendighed.
- Spencer, Herbert* (1820–1903) – engelsk filosof, psykolog og sociolog; positivist. Han mente at kunne begrunde den sociale ulighed ved henvisning til kampen for tilværelsen i naturen, som han mente var grundlæggende for menneskenes sociale tilværelse.
- Stimer, Max* (1806–1895) – tysk filosof, en af anarkismens og den småborgerlige individualismes teoretiske grundlæggere. Sine synspunkter har han udviklet i bogen Der Einzige und sein Eigentum (Den Eneste og Hans Ejendom), der udkom i 1844.
- Struve, P.B.* (1870–1944) – borgerlig økonom og publicist, en af »kadetterne« dvs. det liberalt-monarkistiske partis ledere. I 90'erne var han en af de mest fremtrædende repræsentanter for den »legale marxisme«, der ville »øve kritik« mod og »supplere« Marx' økonomiske og filosofiske teorier for at tillempe marxismen til bourgeoisiets interesser.